

Mācību un metodiskais līdzeklis pārejai uz mācībām valsts valodā

Literatūra 7. klasei

Mācību un metodiskais līdzeklis pārejai uz mācībām valsts valodā

Literatūra 7. klasei

Metodiskie ieteikumi izstrādāti Valsts izglītības satura centra Eiropas Sociālā fonda projekta "Kompetenču pieeja mācību saturā" ietvaros.

Metodisko ieteikumu izstrādi vadīja

Santa Kazaka.

Metodisko ieteikumu autori: **Anika Sika, Vija Skudra, Valda Tinkusa,**
jomas vadītāja **Elīna Apsīte.**

Recenzente **Ieva Kalniņa.**

ISBN **978-9934-24-169-7**

Saturs

Ievads	4
Valodas funkcijas un to nozīme	5
Valodas un satura integrācijas principi	6
Darbs ar vārdu krājumu un tekstu	7
Diferenciācija, individualizācija un personalizācija mācību procesā	18
Literatūra 7. klasei	19
7.1. Mājas	21
Metodiskie ieteikumi skolotājam	21
Materiāli skolēnam	22
7.2. Laiks	25
Metodiskie ieteikumi skolotājam	25
Materiāli skolēnam	28
7.3. Tradīcijas	45
Metodiskie ieteikumi skolotājam	45
Materiāli skolēnam	47
7.4. Daba	56
Metodiskie ieteikumi skolotājam	56
Materiāli skolēnam	58
7.5. Vēsture	65
Metodiskie ieteikumi skolotājam	65
Materiāli skolēnam	67
7.6. Draugi	74
Metodiskie ieteikumi skolotājam	74
Materiāli skolēnam	76
7.7. Pasaules izziņa	81
Metodiskie ieteikumi skolotājam	81
Materiāli skolēnam	83
Avoti	88

Ievads

Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību jomā pārejai uz mācībām latviešu valodā skolotājam mācību stundās svarīgi organizēt praktisko darbību skolēniem uztveramā veidā, lietojot gan jēdzienu skaidrojumu, gan praktisku darbību demonstrāciju, kur tas iespējams. Mācību jomas specifika – praktiska vizuāla, muzikāla, teatrāla, lingvistiska darbošanās ļauj mācīšanās procesā lietot katra mācību priekšmeta specifiku demonstrējumā kā atbalstu vieglākai uztveramībai. Literatūrā tās ir kopīgas sarunas, teksta lasīšana un interpretācija, kā arī iedzīvināšana tēlos, gan ilustrējot, gan prezentējot radošos darbus, gan radot teatrālus priekšnesumus.

Šis materiāls ir skatāms un lietojams ciešā saistībā kopā ar Valsts izglītības un saturs centra un *Skola2030* mūzikas mācību priekšmeta programmas paraugu pamatizglītībā, kas atrodams: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/32560B80-A5BD-44D9-BDBA-3E52E077C3CD/view?preview=3F7BE76C-874D-4833-B523-9EC368D27245>, un literatūras mācību priekšmeta programmas metodisko līdzekli pamatizglītībā, kas atrodams: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/6C992DB0-A248-4E3A-9C03-F6D4A9A06FAD/view?preview=868F82BE-81B6-4831-80EF-062AD7809522>

Mācību līdzekļa mērķis

Šī mācību līdzekļa mērķis ir sniegt atbalstu skolotājam darbā ar skolēniem, kuriem ir nepietiekamas latviešu valodas zināšanas un lietošanas prasmes, lai viņi varētu latviešu valodā sekmīgi apgūt mācību saturu literatūrā 7. klasē. Mācību līdzeklis veidots tā, ka to iespējams lietot līdztekus programmas parauga ieteiktajam saturam.

Mācību līdzeklis sakārtots, izmantojot šādu struktūru:

- informācija par apgūstamo tematu;
- diferencēti mācību uzdevumi skolēniem;
- metodiski ieteikumi un norādes skolotājiem par specifisku uzdevumu veidošanu un to izmantošanu, strādājot ar konkrētiem tematiem lingvistiski neviendabīgā vidē.

Literatūras mācību priekšmeta apguves mērķis

- Veidot izpratni par literatūru kā vārda mākslu, tās veidu un žanru daudzveidību, satura un formas vienotību, māksliniecisko un valodas līdzekļu nozīmi mākslas darba uztverē.
- Veicināt skolēnu prasmes literāro darbu uztverē, vērtēšanā un interpretēšanā.
- Attīstīt prasmi daudzveidīgi un radoši pašizpausties literatūras apguves procesā.
- Veicināt skolēnu lasīšanas kultūras pilnveidi, rosinot savas individualitātes un spēju apzināšanos, pilnīgojot lasītāja intereses, emocionālo un estētisko pieredzi.
- Attīstīt sapratni par literatūru kā kultūras mantojuma veidu, rosinot interesi par savas un citu tautu literatūru un folkloru, piedzīvojot klātienē kultūras notikumus, attīstot prasmi saskatīt literatūras saistību ar citām mākslām un zinātņu jomām.
- Pilnveidot prasmi literatūras apguves un pētniecības procesā izmantot daudzveidīgus informācijas avotus.

Darbs literatūras stundās var būtiski palīdzēt un sekmēt skolēnu apgūt latviešu valodu, paplašināt vārdu krājumu, attīstīt individuālo izteiksmes veidu, kā arī sajust valodas ritmu un melodisko skanējumu.

Vispārējie metodiskie valodas apguves ieteikumi

Mācot literatūru skolēniem, kuriem ir nepietiekamas valodas zināšanas, skolotājs vienlaikus ir arī palīgs, atbalsts un iedrošinājums latviešu valodas apguvē.

Turpinājumā neliela teorētiskā daļa un dažī metodiskie ieteikumi, kurus aicinām izmantot.

Valodas funkcijas un to nozīme

Valodai katra cilvēka un visas sabiedrības dzīvē ir dažādi uzdevumi (funkcijas):

- saziņas jeb komunikatīvā;
- izziņas jeb domāšanas;
- emociju izteikšanas;
- ietekmējošā jeb gribas izteikšanas;
- kontaktu veidošanas un uzturēšanas funkcija;
- kultūras veidošanas;
- etniskās un sociālās kopības uzturēšanas funkcija.

Dažādās funkcijas valodā ir ciešā mijiedarbībā, un tās parāda valodas lietojuma daudzveidīgo dabu. Apgūstot mūzikas mācību priekšmetu iespējams attīstīt visas šīs valodas funkcijas.

Valodas pamatprasmes izpaužas runas darbībās, kuras aptver visas valodas funkcijas un nosaka mācību satura (zināšanas, prasmes, iemaņas) apguves kvalitāti visos mācību priekšmetos.

1. Informācijas uztveršana jeb receptīvās prasmes – vērojot, klausoties un lasot.

Klausīšanās prasme tiek attīstīta, izmantojot dažādus paņēmienus, piemēram;

- klausīšanās procesā aizpildot tabulu un nosakot trūkstošo informāciju;
- rakstot piezīmes, konspektus;
- atzīmējot neskaidros vārdus un jēdzienus, un pārrunājot tos.

Lasīšanas prasmi attīsta, strādājot ar dažādu stilu un žanru tekstiem, izmantojot dažādus lasīšanas paņēmienus, kā arī piedāvājot dažādus uzdevumus izlasītās informācijas uztveres un izmantošanas pārbaudei. (sk. 1. tabulu)

Receptīvās prasmes ir saistītas ar informācijas uztveri. Valodā uztverējdarbība notiek vērošanas, klausīšanās un lasīšanas procesā. Mācību procesā **klausīšanās** prasme tiek attīstīta, izmantojot dažādus paņēmienus, piemēram, klausīšanās procesā aizpildot tabulu un nosakot trūkstošo informāciju, rakstot diktātus, piezīmes, konspektus. **Lasīšanas** prasmi attīsta, strādājot ar dažādu stilu un žanru tekstiem, izmantojot dažādus lasīšanas paņēmienus, kā arī piedāvājot dažādus uzdevumus izlasītās informācijas uztveres un izmantošanas pārbaudei.

Produktīvās prasmes ir saistītas ar informācijas/teksta radīšanu (tekstveidi). Tās tiek demonstrētas mutvārdu runas un rakstīšanas procesā. Mācību procesā **runāšanas** prasmi var attīstīt, aktīvi sarunājoties, organizējot diskusijas, dialogus, prezentācijas, lomu spēles, komentējot izteikumus, jautājot un atbildot uz jautājumiem u. c. **Rakstīšanas** prasmi attīsta, rakstot dažāda žanra tekstus: aprakstu, viedokļa rakstu, tēzes, secinājumus, kopsavilkumu, paskaidrojumu, pamatojumu u. c.

Mācību praksē skolotājam klasē jāstrādā ar skolēniem, kam var būt atšķirīgas valodas prasmes. Valodas prasmju noteikšanai tiek izmantoti valodas prasmju līmeņu apraksti (sk. Šalme, A., Auziņa, I. *Latviešu valodas prasmes līmeņi: pamatlīmenis A1, A2, vidējais līmenis B1, B2.*, 2016. un Auziņa, I., Šalme A. *Latviešu valodas prasmes līmeņi: augstākais līmenis C1 un C2.*, 2016.). Lai bez īpašām grūtībām varētu apgūt mācību saturu dažādos mācību priekšmetos, skolēna valodas prasmei jābūt B1–B2 līmenī. Ja valodas zināšanas ir vājākas, nepieciešams daudz plašāks atbalsts skolēna valodas prasmju uzlabošanai. Individuāli skolēniem snieguma līmenis var atšķirties arī dažādos pamatprasmju komponentos, piemēram, pietiekams, lai latviešu valodā varētu klausīties un sarunāties, bet nepietiekams, lai lasītu un sniegtu informāciju rakstveidā. Valodas pamatprasmju (klausīšanās, runāšana, lasīšana, rakstīšana) attīstības veicināšanā liela nozīme ir metodiski precīzi un pamatoti sagatavotam atbalsta materiālam ne tikai latviešu valodas stundās, bet visos pārējos mācību priekšmetos. Atgādņu un citu atbalsta materiālu izmantošanai mācību satura apguvē ir jābūt jēgpilnai, skolēnam labi uztveramai un saprotamai, rēķinoties ar viņa valodas prasmes līmeni. Valodas un satura integrācija mācību procesā ietver plašu pedagoģisko un metodisko pasākumu kompleksu un ir vērsta uz mācību procesa veiksmīgu norisi lingvistiski nevienmērīgā vidē.

2. Tekstveides jeb produktīvās prasmes ir saistītas ar informācijas/teksta radīšanu. Tās tiek demonstrētas runājot un rakstot.

Mācību procesā runāšanas prasmi var attīstīt:

- aktīvi sarunājoties;
- organizējot diskusijas, dialogus;
- veidojot prezentācijas;
- organizējot lomu spēles;
- komentējot izteikumus;
- jautājot un atbildot uz jautājumiem u.c.

Rakstīšanas prasmi attīsta rakstot dažāda žanra tekstus:

- aprakstu par kādu notikumu vai dzirdēto mūzikas piemēru;
- savas pārdomas un dienasgrāmatas tipa piezīmes;
- izsakot un pamatojot viedokli rakstiski;
- secinot, pierakstot atgriezenisko saiti.

Valodas un satura integrācijas principi

Veiksmīgu valodas un satura integrācijas stundu pamatā ir konkrēti principi:

- Mācību saturā un uzdevumos jāizmanto konkrēti mācību priekšmeta standartā ietvertie termini un citas jomai raksturīgās valodas vienības.
- Lai pilnveidotu valodas prasmi konkrētajā mācību priekšmetā, skolēniem jāpiedāvā veidot biežāk lietotu vārdu, terminu un frāžu/vārdu savienojumu vārdnīcu (glosāriju) ar mērķi ne tikai aktualizēt vārdu nozīmes un vārdu pareizrakstību un iegaumēt šos vārdus, bet arī paplašināt un bagātināt skolēnu valodu, nosakot vārdiem sinonīmus un piemeklējot dažādus valodas līdzekļus savas domas precīzākai izteikšanai.
- Jāveido saikne starp zināmo/jauno un nezināmo – katra temata apguve jābalsta uz jau esošajām zināšanām ne tikai konkrētajā mācību priekšmetā, bet arī valodā. Piemēram, uzdodot jautājumus par skolēnu iepriekšējo pieredzi, var organizēt *prāta vētru*, *ideju zirnekli*, sarunu u. c. līdzīgas aktivitātes.
- Jāpievērš uzmanība skolēnu domāšanas prasmju attīstīšanai (īpaši augstākajām domāšanas prasmēm: analīze, sintēze, novērtēšana).
- Informācija jāpasniedz dažādos veidos, izmantojot vizuālos līdzekļus (attēli, audio un video, grafiskie organizatori u. c.).
- Lai skolēns pēc iespējas labāk izprastu teksta saturu, jāpievērš uzmanība svarīgākajām teksta struktūras vienībām (virsraksts, rindkopas, svarīgākie teikumi, atslēgvārdi, īpaši simboli, grafiskais noformējums). Ja nepieciešams, teksts jāvienkāršo, piedāvājot adaptētus tekstus, tekstu fragmentus, tēzes u. c., tādējādi atvieglojot svarīgākās informācijas uztveri. Materiāla izvēle ir atkarīga no skolēnu valodas zināšanām un tekstpratības līmeņa. Tekstpratību veicina iepazīšanās ar tekstiem par vienu tēmu no dažādiem informācijas avotiem: spējīgākie skolēni informāciju iegūst no sarežģītākiem tekstiem, skolēni ar vājākām valodas zināšanām lasa vienkāršākas uzbūves tekstus.
- Jāizmanto uz skolēnu sadarbību vērsta interaktīvas un kooperatīvas metodes.
- Galvenā uzmanība jāvelta praktiskiem uzdevumiem.
- Jācenšas mācību saturu padarīt skolēnam personīgi nozīmīgu, saistot to ar viņa pieredzi un veicinot ieinteresētību.
- Jāveicina skolēnu pašnovērtēšanas prasmes.
- Jānodrošina regulāra atgriezeniskā saite.

Darbs ar vārdu krājumu un tekstu

Kā skaidrot jēdzienus, parādības, konceptus

Vārdu krājumu var aplūkot vairākās grupās:

- ikdienas vārdu krājums (vispārlietojamā leksika), piemēram, *skriet, grāmata, ledus*;
- vārdi, kurus kā terminus izmanto vairākās jomās un to nozīmes dažādās nozarēs var atšķirties, piemēram, *zeme, ritms, tēls*;
- vienas jomas ietvaros sastopami vārdi (speciālie termini), piemēram, *miniatūra, trohajs, žanrs*.

2. un 3. grupas vārdiem vēlams veidot **personisko vārdnīcu (glosāriju)**. Tās veidošanā jāatceras, ka skolēniem ir nepieciešams norādīt ne tikai konkrētā vārda nozīmi, bet arī vārda lietojuma kontekstu. Valodas apguves praksē ieteicams vārdus mācīties nevis izolēti, bet ar noteiktu kontekstu saistītās frāzēs. Jaunos vārdus vai frāzes vēlams tekstā izcelt.

Vārdnīcas veidošanas piemērs

Vārds	Vārda nozīme	Teikums	Jautājums	Citas vārda formas
Pērkons	<ol style="list-style-type: none"> 1. atspoguļojums apziņā (piemēram, priekšstats, atmiņas par piedzīvoto, dabas parādība); 2. atspoguļojums mākslā (personāžs dziesmā); 3. atspoguļojums latviešu un cittautu tradīcijā; 4. vizuālais attēlojums (varbūt vari uzzīmēt) 	“Pērkonītis ducināja visu garu vasariņu.”(Latv.t.dz)	<p>Kā skan, kad pērkons ducina? Kā to var atdarināt?</p> <p>Ka izskatās daba, kad nāk pērkons?</p>	<p>Pērkons, pērkonīts. Pērkonā negaiss.</p> <p>Kādus apzīmējumus vēl var izmantot runājot par pērkonī – ducina, rībina, dimdina, dārd, grand, grauj.</p>

3. grupas vārdi visbiežāk būs saistīti ar kādu konkrētu nozares tēmu, tāpēc šeit varētu izmantot arī papildus vizualizāciju (grafiskie organizatori, tabulas, attēli) un šos vārdus grupēt pēc noteiktām pazīmēm, veidojot uzskatāmāku priekšstatu par to nozīmēm valodas lietojuma kontekstā. Sk. vietnes, kurās iespējams iegūt informāciju par dažādiem valodas apguvē izmantojamiem līdzekļiem:

- simboli, kas noderēs dažādos mācību priekšmetos: <https://coolsymbol.com/>;
- vārdu mākoņa ģeneratori: <https://www.wordclouds.com/un> <https://wordart.com/>;
- grafiskie organizatori: <https://gitmind.com/graphic-organizer-maker.html>; <https://www.worksheetworks.com/miscellanea/graphic-organizers.html>; <https://www.canva.com/graphs/graphic-organizers/>.

Vārdu aizvietošana, teikuma pārfrāzēšana

Skolēns izveido savu teikumu ar jaunajiem vārdiem (piemēram, ar darbības vārdiem). Piemērs: Pērkonītis **ducināja** visu garu vasariņu. Skolēns pārveido izcelto vārdu citā formā (piemēram, par lietvārdu) un pārfrāzē teikumu.

Piemērs: Vasarā bieži ir pērkonā negaiss.

vai

Vasarā var dzirdēt pērkonu.

Darbs ar terminiem

Lai atvieglotu **specifisku terminu** izpratni un bagātinātu vārdu krājumu, var aizstāt terminus ar vispārlietojamu leksiku vai otrādi, piemēram, *trohajs* (termins) – *tautasdziesmas ritms* (vispārlietojams vārds). Tekstos un saziņā paralēli var lietot svešvārdu un latviskas cilmes vārdu: *komunikācija* – saziņa, informācija – ziņa, ziņojums.

Vārdu kartītes. Uz mazām kartītēm vienā pusē uzraksta vārdu vai frāzi, kas jāiemācās, bet otrā pusē – attiecīgo sinonīmu vai definīciju vai ar vārdu saistāmos īpašības un darbības vārdus. Tad saliek visas kartītes kaudzītē un skaidro tur uzrakstītos vārdus (apgriež otru pusi, lai pārbaudītu skaidrojumu). Ja skaidrojums ir pareizs, tad kartīti novieto malā. Ja skaidrojums ir

klūdains, kartīti novieto kaudzītes apakšā un šis vārds atkārtosies tik ilgi, kamēr skaidrojums būs pareizs. Skolēni var strādāt individuāli, pāros vai grupās. Šādas kartītes veidot var arī digitāli, sk.: <https://quizlet.com/create-set>

Vārdu siena. Klases telpā uz sienām izvieto vārdus, tos dažādi grupējot. Skolēni var pievienot arī savus izvēlētos vārdus/terminus, un skolotājs var piedāvāt skolēniem dažādus uzdevumus: vārdus skaidrot, attēlot ar zīmējumiem to nozīmes, uzdot jautājumus par nozīmēm u. c.

Krustvārdu mīklas. Skolēni strādā pāros. Abi skolēni saņem krustvārdu mīklu: vienam skolēnam vārdi ir rakstīti vertikāli, bet otram – horizontāli. Skolēniem jācenšas savstarpēji šos vārdus paskaidrot, nelietojot to pašu vārdu, un kopīgi jāaizpilda iztrūkstošo vārdu vietas. Šādas mīklas var veidot arī digitāli, sk., <https://www.edu-games.org/word-games/crosswords/communicative-crossword.php>

Vārdu minēšana. Skolēniem jāsadala dotie vārdi/termini vai frāzes trīs grupās: zināma nozīme, uzminama nozīme un nezināma nozīme. Skolotājs var tālāk sadalīt skolēnus grupās, kurās viņi dalās ar savu veikumu, viens otram palīdz skaidrot vārdu nozīmi, un noslēgumā skolotājs var strādāt tikai ar nepazīstamajiem vārdiem.

Vārdu spēles. Iespējams izmantot dažādus digitālos rīkus, lai skolēni interaktīvā veidā varētu apgūt dažādus vārdus, terminus vai frāzes. Sk., piemēram:

- Kahoot – <https://kahoot.com/schools-u/>;
- Quizlet – <https://quizlet.com/latest/>;
- Wordwall – <https://wordwall.net/>.

Būtiski izdalīt arī tādus jēdzienus kā **rīcības vārdi** un **atslēgvārdi**. Ar rīcības vārdiem skolēni saņem norādījumus, kādas darbības veicamas noteiktu uzdevumu izpildei. Savukārt atslēgvārdi tiek izmantoti teksta galvenās domas vai pamatsatura noteikšanai. Atslēgvārdiem ir jāpievērš īpaša uzmanība, jo tie pakāpeniski veido skolēna aktīvo vārdu krājumu noteiktā mācību priekšmetā. Svarīgi, lai skolēni jaunapgūto leksiku turpmāk lietotu gan mutvārdos, gan rakstu darbos.

Kā strādāt ar tekstu

Labāku izpratni veicina teksti, kuriem pievienotas dažādas ilustrācijas vai citi grafiski elementi. Strādājot ar tekstu, skolēniem jāpievērš uzmanība strukturāliem marķieriem, kas palīdzētu orientēties tekstu saturā (virsraksti, apakšvirsraksti, rindkopas, izcēlumi, pasvītrojumi u. c.).

Skolotājs var palīdzēt skolēniem identificēt noderīgus vārdus vai frāzes, ko vēlāk var izmantot, lasot vai klausoties līdzīgus tekstus vai runājot un rakstot. Skolotājs var izvēlēties saīsināt garu un leksiski sarežģītu tekstu, atstājot tikai pašu būtiskāko informāciju vai šo tekstu sadalīt mazākās daļās un strādāt ar katru daļu atsevišķi, izmantojot lasīšanas stratēģijas (sk. 1. tabulu). Ar spēcīgākiem skolēniem šo darbu var veikt arī paši skolēni.

Īpaši nozīmīgs mācību satura apguvē ir darbs ar tekstu, tā satura izpratne. Atkarībā no lasīšanas nolūka var izmantot dažādus lasīšanas paņēmienus:

Receptīvā lasīšana, lasīšanas paņēmiens, ar kuru lasītājs cenšas saprast tekstā lietotos argumentus, uztvert svarīgu informāciju par kādu konkrētu tematu.

Refleksīvā lasīšana paredz lasīšanu ar apstāšanos, pauzēm, lai reflektētu par izlasīto, pārdomātu, iespējams, atgrieztos atpakaļ pie izlasītā un mēģinātu to labāk saprast.

Teksta pārlūkošana, lasīšanas paņēmiens, ja nepieciešams iegūt vispārīgu priekšstatu par teksta saturu. Pārlūkojot tekstu, galvenā uzmanība tiek pievērsta tā tēmas noskaidrošanai, virsrakstiem, grafiskiem izcēlumiem, saturam u. c. elementiem. Izmantojot pārlūkošanas paņēmieni, iespējams īsā laikā aptvert teksta saturu, novērtēt tā lietderību, izvēlēties interesēm un vajadzībām atbilstošāko informāciju.

Teksta caurlūkošana paredz ātru informācijas meklēšanu, lai atrastu kādu konkrētu faktu, notikumu, tematu, atrastu atsevišķas informatīvas un valodas vienības.

Intensīvā, detalizētā lasīšana paredz iedziļināšanos tekstā ar konkrētu mērķi, motivāciju.

1. tabula. Lasišanas paņēmieni jeb stratēģijas (teksta izpratni veicinoši lasišanas paņēmieni jeb stratēģijas)

Lasišanas paņēmieni jeb stratēģija	Lasišanas paņēmiena jeb stratēģijas īss apraksts	Skolēnam veicamās darbības
Prognozēšana	Pēc teksta virsraksta, apakšvirsrakstiem (nodaļu nosaukumiem), rindkopām, rakstzīmju formas, teksta izcēlumiem, krāsu marķējumiem, attēliem u. c. skolēni prognozē, par ko varētu būt teksts, reflektē par savu pieredzi.	Skolēni lasa teksta virsrakstu, apakšvirsrakstus (nodaļu nosaukumus), vēro, pēta teksta izcēlumus, vizuālo noformējumu, cenšas atbildēt uz jautājumiem: <i>Ko es par šo tematu jau zinu? Ko autors ar šo tekstu ir gribējis lasītājam pateikt?</i>
Savienošana (savstarpējā sakara meklēšana)	Pēc prognozēšanas laikā iegūtās informācijas skolēni mēģina savienot informāciju, kas ietverta virsrakstos un apakšvirsrakstos.	Skolēni mēģina atbildēt uz jautājumiem: <i>Kā virsraksts un apakšvirsraksti savā starpā ir saistīti? Kā tie viens otru papildina, paskaidro?</i> Skolēni izraksta no virsraksta un apakšvirsrakstiem atslēgvārdus, kuri varētu atklāt virsraksta un apakšvirsraksta savstarpējo saistību.
Atslēgvārdu noteikšana	Pēc darba ar virsrakstiem un apakšvirsrakstiem skolēni nosaka atslēgvārdus visā tekstā.	Skolēni lasa un pasvītro (marķē, izraksta) viņuprāt galvenos vārdus, kuriem ir nozīme teksta domas atklāšanā. Skolēni pievērš uzmanību izceltajiem (treknrakstā, slīprakstā, citā krāsā u. tml.) vārdiem, biežāk lietotajiem vārdiem, pirmajā rindkopā (ievaddaļā) minētajiem vārdiem.
Atslēgvārdu noteikšana ar digitālo rīku palīdzību	Skolēni salīdzina pašu noteiktos atslēgvārdus ar digitālo rīku automātiski atpazītiem atslēgvārdiem vai to lietojumu šaurākā kontekstā.	Skolēni iekopē savu tekstu kāda digitālā rīka atbilstošajā logā (vārdu mākoņa izveide, atslēgvārdu ekstrakti u. c., piem., sk. LVA videosīzetu "Vārdu krājums", https://www.youtube.com/watch?v=txgrOEEjy-w). Skolēni vēro, kurus atslēgvārdus vai vārdu savienojumus programmas piedāvā, salīdzina ar pašu noteiktajiem atslēgvārdiem, ja nepieciešams, tos precizē.
Atslēgvārdu nozīmes noskaidrošana/precizēšana	Skolēni pārlicinās, vai tiešām saprot tekstā svarīgāko vārdu nozīmi, demonstrē savu sapratni, skaidrojot saviem vārdiem atslēgvārdu nozīmi citiem.	Skolēni teksta galvenos vārdus sagrupē pēc noteiktām pazīmēm: vārdi, kurus zina, kuru nozīmi nojauš pēc konteksta, kurus nezina. Sapratni pierāda, ja var šo vārdu nozīmi izskaidrot klasesbiedriem. Ja skolēns to nevar izskaidrot, tad meklē informāciju vārdnīcās un pēc tam skaidro nozīmes saviem vārdiem. Precīzāku atslēgvārdu izpratni nodrošina to tulkojums citā skolēnam zināmā valodā.
Jautājumu formulēšana	Izmantojot atslēgvārdus, skolēni formulē tiešus (kas, kur, kad u. tml.) un netiešus (kāpēc, kā būtu, ja...; kā tu domā, vai...; kāda nozīme... u. tml.) jautājumus par teksta saturu un jēgu.	Skolēni pēta teikumus ar atrastajiem atslēgvārdiem, mēģina saprast teksta galveno domu, formulē un uzdod klasesbiedriem dažāda veida jautājumus, atbild uz citu skolēnu uzdotajiem jautājumiem.

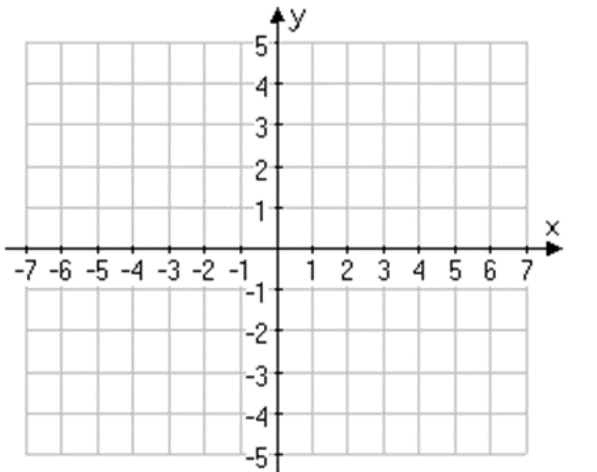
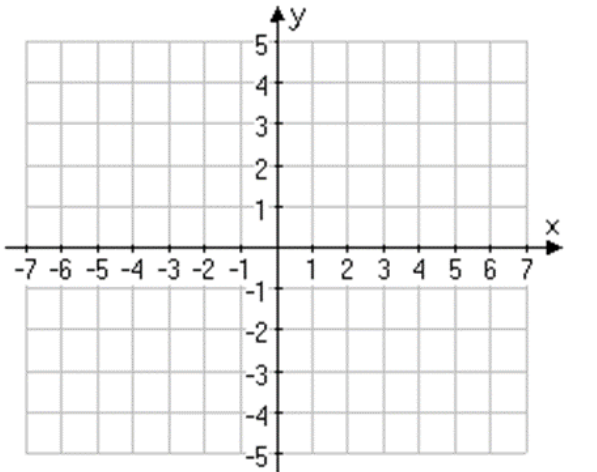
Lasīšanas paņēmieni jeb stratēģija	Lasīšanas paņēmiena jeb stratēģijas īss apraksts	Skolēnam veicamās darbības
Teikumu pārfrāzēšana	Skolēni pārfrāzē tekstā teikumus, kuros ir noteikuši atslēgvārdus, veidojot vienkāršākus teikumus.	Skolēni vispirms mutvārdos, tad rakstveidā veido savus teikumus ar atslēgvārdiem, kas satur a un struktūras ziņā var būt līdzīgi tekstā dotajiem teikumiem, bet var būt arī vienkāršāki. Noslēgumā skolēni pārskata uzrakstīto, vai teikumus precīzi izteikta pamatteksa doma.
Galvenās domas noteikšana	Balstoties uz atslēgvārdiem un to lietojuma kontekstu, skolēni nosaka teksta galveno domu – ko autors tekstā ir vēlējis uzsvērt, pateikt un kāds ir bijis autora nolūks.	Skolēni, izmantojot savus pārfrāzētos teikumus, atslēgvārdus, vispirms mutvārdos formulē teksta galveno domu, atbildot uz jautājumiem: <i>Kas ir galvenais, ko autors gribējis pateikt? Kā jums šķiet, kāpēc autors ir veidojis šo tekstu, kāds ir bijis viņa rakstīšanas nolūks? Vai ir manāmi kādi autora apslēpti, ne tik viegli nojaušami teksta izveidošanas iemesli?</i> Skolēni veido klasē sarunu par šiem jautājumiem. Vēlāk katrs individuāli uzraksta īsu kopsavilkumu, atspoguļojot teksta galveno domu. Pārskata kopsavilkumu, nosakot, vai tajā nav vērojams plaģiāts, proti, citāti no teksta bez pēdiņām un atsaucēm.

Dažas shēmas, pēc kuru parauga var analizēt teksta saturu

Teksta nosaukums
Galvenā doma
Teksts ir par ...
Īss teksta kopsavilkums
Secinājums/i

Tēma		
ir par ...		
arguments # 1	arguments # 2	arguments # 3
Detaļas		
Kas būtu jāatceras par šo tēmu?		

Tēma		
ir par ...		
Pozitīva ietekme	Pozitīva ietekme	Pozitīva ietekme
• • • •	• • • •	• • • •
Negatīva ietekme	Negatīva ietekme	Negatīva ietekme
• • • •	• • • •	• • • •
Kas būtu jāatceras/jāsaprot?		

<p>Tēma</p>	
<p>ir par ...</p>	
<p>Galvenā doma</p>	
<p>Svarīgākās detaļas</p>	
<p>Secinājumi</p>	

Norādījumu formulēšanas un jautājumu uzdošanas prasme mācību satura izpratnes veicināšanai

Vienkāršākā mācīšanās pakāpe ir **reproduktīvā mācīšanās**. Tā nodrošina zināšanu uzkrāšanu salīdzināšanai, vispārīnāšanai, analīzei un citām domāšanas operācijām. Reproductīvās mācīšanās pakāpei raksturīgas tādas mācīšanās metodes kā vērošana un atdarināšana, lasīšana vai klausīšanās, atstāstīšana tuvu tekstam.

Mērķtiecīgas skolēna izziņas darbības vadībai nepieciešams aktualizēt gan norādījumu formulējumus (iekļaujot tajos atslēgvārdus), gan jautājumu veidus, kā arī ievērot virzību no vienkāršākā uz sarežģītāko.

2. tabula. Daudzveidīgo jautājumu un norādījumu formulējumu veidi

Jautājuma/ norādījuma veids	Raksturojums	Atslēgvārdi/ rīcības vārdi
Burtiskā līmeņa norādījumi un jautājumi	Vērsti uz atmiņu (atcerēšanos). Tiek noskaidrota informācija, kas apraksta faktus (gadskaitļi, definīcijas, termini u. c.). Atbildei nepieciešams tikai reproducēt zināšanas, kuras atrodamas tekstā.	<i>Apraksti...!</i> <i>Definē...!</i> <i>Atpazīsti...!</i> <i>Kas ir...?</i> <i>Kas notika...?</i> <i>Kādi bija...?</i>
Uz izpratni vērsti norādījumi un jautājumi	Augstāka līmeņa domāšanas norādījumi un jautājumi, kas prasa atklāt saikni starp idejām, salīdzināt tās (kopīgais, atšķirīgais).	<i>Pasaki saviem vārdiem!</i> <i>Izskaidro...!</i> <i>Ilustrē...!</i> <i>Salīdzini...!</i>
Pielietojuma, asociāciju veidošanas jautājumi	Informācijas pārveidošana saviem vārdiem, lai iztēlotos, ko redz vai dzird, lasot tekstu, saistot to ar personisko pieredzi.	<i>Kādas asociācijas...?</i> <i>Kur izmanto...?</i> <i>Kur nācies saskarties...?</i>
Analīzes (pamatojuma) veidošanas norādījumi un jautājumi	Motivē pētīt cēloņus, atrast problēmas vai parādības rašanās nosacījumus, meklēt argumentus tekstā.	<i>Sameklē cēloņus, iemeslus, motīvus...!</i> <i>Secini...!</i> <i>Kāpēc...?</i>
Sintēzes veidošanas norādījumi un jautājumi	Rosina atrast problēmas risinājumu, parādību skaidrojumu; apkopojot pieredzi un zināšanas, radīt jaunus risinājuma veidus.	<i>Ko piedāvāju darīt?</i> <i>Kā var pielietot...?</i> <i>Izveido pats...!</i> <i>Plāno!</i>
Novērtējuma veidošanas norādījumi un jautājumi	Nepieciešams novērtēt rezultāta atbilstību realitātei, informācijas kvalitāti, personīgo pieredzi, pieņemt lēmumu.	<i>Novērtē risinājumu!</i> <i>Pamato!</i> <i>Izvērtē, cik noderīgs...!</i> <i>Kas ir labāks?</i> <i>Kāpēc labāks?</i>

Kad skolēns ir apguvis pamatprasmes, pēc līdzīga plāna viņš var organizēt savu individuālo mācīšanās procesu.

3. tabula . Daudzveidīgo jautājumu sistēma skolēnu patstāvīgā darba organizēšanai

Nr. p. k.	Jautājums	Piemēri interpretācijai
	Zināšanas (Kas tas ir?)	Definīcijas, skaidrojums no dažādiem avotiem.
	Izpratne (Kā es to raksturotu?)	Raksturo, apraksta pētāmo objektu/parādību salīdzinājumā ar citiem līdzīgiem objektiem/parādībām.
	Izpratne, pieredze (Kur izmanto?)	Piemēri sadzīvē, personiskā pieredze.
	Analīze (Kādas likumsakarības var novērot?)	Uzbūves vai parādības norises likumsakarību analīze (kopīgais, atšķirīgais, dominējošais).
	Sintēze (Kā var izmantot tālākā darbībā?)	Domu kartes izveide, sistematizējot no pieredzes un dažādiem avotiem gūtās atziņas. Gūto atziņu izmantošana jaunā situācijā.
	Izvērtēšana (Kas izdevās? Kas vēl jāapgūst?)	Refleksija – personiskās attieksmes un veiktā darba pašanalīze.

(Pēc Jonāne, L. *Daudzveidīgo jautājumu – atbilžu metode*. Rīga: LU, 2011. Latvijas Universitātes realizētā projekta “Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārīgā izglītājošo mācību priekšmetu pedagogu kompetences paaugstināšana”).

4. tabula. Izziņas darbības līmeņu raksturojums un to īpatsvars VPD

Izziņas darbības līmenis	Līmeņa apraksts	Raksturīgie rīcības vārdi	
I	Nosaka un atrod tekstā Li definētos saturiskos elementus.	atrast, izrakstīt, izvēlēties (no teksta), minēt (no teksta), nosaukt, nošķirt, noteikt	
II	Klasificē un raksturo Li definētos saturiskos elementus.	aprakstīt, grupēt, izskaidrot, klasificēt, raksturot	
III	Analizē un izvērtē Li definētos saturiskos elementus,	analizēt, novērtēt, pamatot jeb uzrakstīt pamatojumu, papildināt, piedāvāt (savu piemēru), salīdzināt, secināt jeb uzrakstīt secinājumu	
IV	Pārveido un rada Li definētos saturiskos elementus.	formulēt, iekļaut, iesaistīt (tekstā), izmantot, pārveidot, sagatavot	

Rīcības vārdu skaidrojums

Rīcības vārds	Rīcības vārda nozīmes skaidrojums
Analizēt	Detalizēti apskatīt, raksturot veselumu (objektu, jēdzienu, faktu, procesu, pazīmi, problēmu, risinājumu u. tml.) un tā daļas pēc noteiktiem kritērijiem, lai noskaidrotu to būtiskās īpatnības (pazīmes, īpašības, sakarības, struktūru u. tml.).
Aprakstīt	Aprakstīt sistēmiski, noteiktā un loģiskā secībā izklāstīt, uzrakstīt atbilstoši noteiktiem kritērijiem, neiekļaujot pamatošanu, izskaidrošanu.
Atrast	Atklāt, konstatēt, identificēt, izvēlēties.
Formulēt	Izteikt, apkopot domu, ideju.
Grupēt	Veidot (apvienot vai sadalīt) grupas, objektu kopas pēc noteiktas pazīmes vai vairākām nošķiramām pazīmēm.
Iekļaut	Iesaistīt, padarīt par sastāvdaļu (tekstā).
Iesaistīt (tekstā)	Iekļaut, padarīt par sastāvdaļu (tekstā).
Izmantot	Mērķtiecīgi iesaistīt, piemērot, lietot.
Izrakstīt	Izvēlēties, pierakstīt (daļu no teksta).
Izskaidrot	Skaidrojot padarīt saprotamu (piemēram, darot zināmu tā nozīmi, atklājot būtību).
Izvēlēties (no teksta)	Izraudzīties no kāda daudzuma, kopuma (piemērotāko, atbilstošāko).
Klasificēt	Veidot grupu hierarhisku struktūru pēc noteiktiem kritērijiem.
Minēt (piemēru no teksta)	Mutvārdos vai rakstveidā paust (vārdu, nosaukumu u. tml.); teikt, sacīt, nosaukt.
Nosaukt	Noteikt; pazīt, identificēt, noskaidrot, konstatēt atšķirīgās pazīmes (īpatnības, faktus, viedokļus, problēmas, argumentus u. tml.).
Nošķirt	Nodalīt, norobežot, diferencēt.
Noteikt	Nosaukt; pazīt, identificēt, noskaidrot, konstatēt atšķirīgās pazīmes (īpatnības, faktus, viedokļus, problēmas, argumentus u. tml.).
Novērtēt	Vērtējot, izspriežot noteikt, izsecināt kvalitāti, atbilstību noteiktām prasībām.
Pamatot jeb uzrakstīt pamatojumu	Izveidot skaidrojumu, izmantojot atsauci uz konkrētu informāciju (fakti, dati, cēloņi, novērojumi, iemesli, spriedumi u. tml.).

Rīcības vārds	Rīcības vārda nozīmes skaidrojums
Papildināt	Padarīt ar informāciju, faktiem bagātāku, pievienojot (tam) jaunu daļu.
Pārveidot	Izveidot citādu, atbilstoši citām prasībām.
Piedāvāt piemēru	Veidot iespējamu, vēlamu, derīgu, piemēru, atlasot, izmantojot informāciju un pamanot iespējas.
Raksturot	Noteikt, aprakstīt, vērtēt būtiskās raksturīgās īpašības, pazīmes.
Sagatavot	Rakstot, sacerot u. tml., izveidot, radīt (piemēram, tekstu).
Salīdzināt	Noteikt kopīgās un/vai atšķirīgās īpašības, pazīmes pēc būtības salīdzināmiem veselumiem (objektiem, jēdzieniem, faktiem, procesiem, pazīmēm, problēmām, risinājumiem u. tml.), atsaucoties uz abiem (vai visiem).
Secināt	Veidot atzinumu, spriedumu, pamatojoties uz iegūtajiem faktiem, iepriekš veiktu analīzi, vērojumiem, cēloņsakarībām u. tml.

Diferenciācija, individualizācija un personalizācija mācību procesā

Uzsākot mācības, ir nepieciešams diagnosticēt, kāda ir skolēnu valodas pieredze, kādas ir iepriekšējās zināšanas priekšmetā. Latviešu valodas prasme ir būtisks kritērijs, izstrādājot diagnosticējošās vērtēšanas saturu, formu, uzdevumu veidus, kritērijus. Analizējot diagnosticējošā vērtēšanā iegūtos datus, ir svarīgi izlemēt, uz kura skolēna valodas prasmi un zināšanu apjomu skolotājam jāorientējas. Primāri jāizvēlas orientācija uz skolēnu vairākuma līmeni, jo tādējādi ir lielāka varbūtība, ka sasniegtais rezultāts pie esošajiem nosacījumiem būs optimāls. Jācenšas mācību procesā realizēt diferencētu pieeju, piedāvājot dažādus uzdevumus un veidus, kā mācīties, lai maksimāli attīstītu katra skolēna kompetences. Jāpanāk, lai skolēns būtu ieinteresēts darboties un veikt uzdevumus, kas piemēroti viņa valodas prasmes līmenim. Uzdevuma formulējumam precīzi jānorāda, kādas darbības jāveic skolēnam.

Diferenciācijas piemērs literatūrā

Izmantojot šos mācību materiālus, skolotājs var diferencēt un individualizēt mācību procesu literatūrā vairākos veidos: piedāvājot uzdevuma izpildei nepieciešamos atbalsta materiālus un variējot uzdevumu daudzumu; variējot tekstus atbilstoši grūtības pakāpei un skolēnu sagatavotības līmenim; pēc nepieciešamības nodrošinot skolotāja atbalstu.

Temats: Mājas.

Sasniedzamais rezultāts: Lasa prozas darbu ar biogrāfijas un autobiogrāfijas elementiem, izprotot vides un laika nozīmi savas personības tapšanā.

Uzdevuma formulējumi dažādās grūtības pakāpēs

- Lasot prozas tekstu, veido prasmīgā vērotāja piezīmes: kas ir stāstītājs, kuras ir nozīmīgas un interesantas epizodes vēstījumā, kā atklājas romāna laiks, literārā telpa (*teksta iepazīšana*).
- Diskutē, salīdzina stāstā un/vai romānā raksturotos dzīves procesus ar notikumiem mūsdienās (*teksta interpretācija*).
- Apzinās sevi kā kultūras tradīciju veidotāju un saglabātāju (*personiskās pieredzes aktualizācija*).

Zema grūtības pakāpe	Vidēja grūtības pakāpe	Vidēji augsta grūtības pakāpe	Augsta grūtības pakāpe
Izlasi tekstu un aizpildi brīvās vietas ar dotajiem vārdiem!	Izlasi tekstu un kopsavilkumā aizpildi brīvās vietas!	Izlasi tekstu un uzraksti teksta kopsavilkumu saviem vārdiem, izmantojot jautājumus.	Izlasi tekstu un uzraksti teksta kopsavilkumu saviem vārdiem, lieto atbilstošus jēdzienus un tekstā lietoto vārdu krājumu.

Mācību procesā var rasties nepieciešamība pēc individualizācijas, kas nozīmē izvēlēties mācību un audzināšanas darba uzdevumus atbilstoši skolēna individuālajām vajadzībām. Te tiek ievērotas atsevišķa skolēna spējas un motivācija, mācīšanās un darba temps, kas ir īpaši nozīmīgi, kad latviešu valodas apguves līmenis vienas klases ietvaros var būt ļoti atšķirīgs. Pedagoģs pārrauga skolēna mācīšanos atbilstoši klasei un stundu sistēmai, kura paredzēta noteiktu tematu apguvei.

Personalizācija jeb atbildība par mācīšanos ir iespējama situācijā, kad skolēnam piemīt augstas pašvadītas mācīšanās prasmes. Izmantojot pedagoģu atbalstu un ņemot vērā savas intereses, talantus, nākotnes ieceres, skolēns nosaka mācību mērķus un kritērijus to novērtēšanai. Mācību procesā skolēns sadarbojas ar pedagoģiem un ekspertiem, kuri atbalsta viņa mācīšanos.

Mācību praksē skolotājam klasē jāstrādā ar skolēniem, kuriem var būt atšķirīgas valodas prasmes. Valodas prasmju noteikšanai tiek izmantoti valodas prasmju līmeņu apraksti (sk. Šalme, A., Auziņa, I. *Latviešu valodas prasmes līmeņi: pamatlīmenis A1, A2, vidējais līmenis B1, B2*, 2016; Auziņa, I., Šalme, A. *Latviešu valodas prasmes līmeņi: augstākais līmenis C1 un C2*, 2016). Lai bez īpašām grūtībām varētu apgūt mācību saturu dažādos mācību priekšmetos, skolēna valodas prasmei jābūt B1–B2 līmenī. Ja valodas zināšanas ir vājākas, nepieciešams daudz plašāks atbalsts skolēna valodas prasmju uzlabošanai. Individuāli skolēniem snieguma līmenis var atšķirties arī dažādos pamatprasmju komponentos, piemēram, tas ir pietiekams, lai latviešu valodā varētu klausīties un sarunāties, bet nepietiekams, lai lasītu un sniegtu informāciju rakstveidā. Valodas pamatprasmju (klausīšanās, runāšana, lasīšana, rakstīšana) attīstības veicināšanā liela nozīme ir metodiski precīzi un pamatoti sagatavotam atbalsta materiālam ne tikai latviešu valodas stundās, bet visos pārējos mācību priekšmetos. Atgādņu un citu atbalsta materiālu izmantošanai mācību satura apguvē ir jābūt jēgpilnai, skolēnam labi uztveramai un saprotamai, rēķinoties ar viņa valodas prasmes līmeni. Valodas un satura integrācija mācību procesā ietver plašu pedagoģisko un metodisko pasākumu kompleksu un ir vērsta uz mācību procesa veiksmīgu norisi lingvistiski neviendabīgā vidē.

Literatūra 7. klasei

Temati

7.1. Mājas Kā literāros darbos tiek parādīta māju un tur sastapto cilvēku nozīme personības veidošanā?	7.2. Laiks 1. Kā izmantot dzīves situācijas, raksturojot un radot noveli? 2. Kā literārs darbs turpina savu dzīvi citu mākslu interpretācijās?	7.3. Tradīcijas Kā latviešu folklorā un literārajos darbos atklājas latviešu tautas tradīcijas un cilvēka dzīve gadskārtu ritumā?	7.4. Daba Kā, analizējot miniatūras un radot savu tekstu, ar spilgtiem tēlainās izteiksmes līdzekļiem atklāt mazo lietu skaitumu dabā?	7.5. Vēsture Kā prognozēt detektīvstāsta sižetu, tēlu rīcību? Kā apkopot literārā darba sižeta veidošanai nepieciešamās laikmeta liecības?	7.6. Draugi Kā literāra darba iepazīšana palīdz atrast virtuālos draugus?	7.7. Pasaules izzīņa Kā paplašināt ceļotāja pieredzi, iepazīstot piedzīvojumu literatūru?
--	---	---	--	--	---	---

Ieteikumi darbā ar skolēniem lingvistiski neviendabīgā vidē

Darbā ar skolēniem, kuriem latviešu valoda nav pietiekami labā apguves līmenī, iesakām izmantot attēlus, aicināt skolēnus atsaukt atmiņā situācijas no pieredzes – iesākt stundas tematu ar jautājumiem, kas veicina sarunu un iedarbina iztēli, piemēram, "Kā tu jūties, kad esi mājās? Mēģini to izstāstīt vārdiem!" vai "Ja tev būtu jāuzglezno sava istaba, ko tu gleznotu savā gleznā? Uzglezno to ar vārdiem!". Tādējādi, ar spēles elementiem un iedarbinot iztēli, iespējams gan iesaistīt skolēnu tematā, gan palīdzēt veidot savu izteiksmi un vārdu krājumu. Iesakām veidot nelielas, improvizētas teatrālas etīdes, izmantojot spēles elementus, veidot vārdu atgādnis un ļaut izteikt savus vērojumus. Kopā ritmizējot, bērns labāk izjūt un attīsta valodas kopējo ritmu. Skolēnu, kuram ir atšķirīga etniskā izcelsme vai atšķirīga vietas pieredze bērnībā, droši aiciniet iepazīstināt ar savai tautai raksturīgiem literāriem tēliem, sižetiem, raksturiem, pēc tam pārrunājiet to.

Lasot kopā ar skolēniem latviešu tautasdziesmas, sakāmvārdus un parunas, vēlams akcentēt tautas vērtības, tikumus un paražas. Skolēni var ilustrēt tautasdziesmas, tādējādi demonstrējot savu izpratni par lasīto. Tautasdziesmas var attēlot nelielās etīdēs. Vēlams izrakstīt neskaidros vārdus, pēc tam noskaidrot šo vārdu nozīmi un pārrunāt, tādējādi veicinot un bagātinot skolēnu vārdu krājumu.

Atbalsta materiāla saturs

Temata atsegums skolēnam ir izklāstīts ļoti vienkāršā un saprotamā veidā. Uzdevumu izpildei ir piemēroti infografiski attēli, kas ļauj skolēnam vizualizēt uzdevuma noteikumus, lai realizētu sasniedzamo rezultātu. Tematos ievietotajiem materiāliem ir ieteikuma raksturs. Skolotājs var izvēlēties savus materiālus vai lietot materiālus pēc attiecīgās klases izglītojamo iespējām.

Materiāla uzbūve un saturs

Ieteikumi skolotājam

- Ieteikumi, kā skolotājs var pastāstīt par šo tematu.
- Paņēmienu, kas var palīdzēt apgūt šo tematu.
- Ieteikumi, kā praktiski darboties temata ietvaros.
- Ierosinājumi, kam pievērst uzmanību.
- Ieteikumi, ko var darīt un stāstīt papildus.

Ieteikumi skolotājam strukturēti šādi:

- metožu apraksti ar piemēriem;
- atlasītie teksti;
- uzdevumu piemēri.

Materiāli skolēnam temata ietvaros:

- jēdzienu skaidrojums ar piemēriem;
- grafiskie organizatori;
- darba lapas.

7.1. Mājas. Kā literāros darbos tiek parādīta māju un tur sastapto cilvēku nozīme personības veidošanā?

Ieteicamais laiks temata apguvei: 16 mācību stundas (1 vai 2 literārie darbi atkarībā no mācību mērķa un izvēlēto literāro darbu apjoma).

Jēdzieni: autobiogrāfisks/biogrāfisks darbs (stāsts, romāns), kompozīcija, laiks, proza, telpa, tēlojums, tēls.

• Analizē un vērtē stāsta (romāna) kompozīciju, laiku un telpu. (K.9.1.8.)• Vērtē biogrāfiska/autobiogrāfiska darba valodas savdabību. (K.9.1.9.)• Analizē sabiedrībā aktuālu procesu izpausmes stāstā (romānā), komentē personiski nozīmīgo. (K.9.3.5.)• Diskutē par literārā darbā ietvertajām individuālajām un sabiedrībai kopumā svarīgām pamatvērtībām un atveidotajiem procesiem. (K.9.4.3)• Rakstot biogrāfisku/autobiogrāfisku darbu, cilvēks pēta un pauž savu identitāti. (K.Li.3.)	• Lasot prozas tekstu (Jāņa Klīdzēja romānu "Cilvēka bērns"), veido acīgā vērotāja piezīmes: kas ir stāstītājs, kuras ir nozīmīgas un interesantas epizodes vēstījumā, kā atklājas romāna laiks, literārā telpa (<i>teksta iepazīšana</i>).• Diskutē, salīdzina stāstā un/vai romānā raksturotos dzīves procesus ar notikumiem mūsdienās (<i>teksta interpretācija</i>).• Apzinās sevi kā kultūras tradīciju veidotāju un saglabātāju.• Iesaistās sarunā par to, vai arī pats ir kultūras tradīciju veidotājs (<i>personiskās pieredzes aktualizācija</i>).• Izprot vides (<i>māju, ģimenes, draugu, dzimtenes, dabas</i>) un laika nozīmi savas personības tapšanā un cilvēka dzīves ritējumā, lasot prozas darbu/romānu (tā fragmentus) ar biogrāfijas/autobiogrāfijas elementiem.• Sadarbojoties ar citiem skolēniem, veido tēlojumu par tēmu "Ziemas vakars pie manas mājas" (<i>radoša projekta gaita</i>).

Metodiskie ieteikumi pedagogam

Ieteikumi darbam 3. un 4. uzdevumam

- Atgādņu veidi, to veidošanas pamatprincipi: <https://metodes.lv/metodes/kornelas-cornell-piezimju-rakstisanas-tehnika>
- Pirms radoša uzdevuma veikšanas: <https://www.tavaklase.lv/video/sizeta-veidosana-vestijums-surdo-2/>
- Radošā darba vērtēšanas kritēriju izveide: https://skolo.lv/pluginfile.php/16213866/mod_resource/content/1/radosa-darba-vertesanas-kriteriju-izveide.pdf

Ieteikumi darbam ar atgādni

- Nostiprinot zināšanas par romāna varoņiem, ieteicami videofragmentu demonstrējumi.
- Pirms videofragmentiem no spēlfilmas "Cilvēka bērns" ieteicams veidot kolektīvas atbildes – skolēni pārrunā katras atgādnē nepieciešamās sadaļas saturu.
- Ieteicams salīdzināt izteikto un video redzēto.
- Atgādni iespējams veidot kā sasniedzamā rezultāta atspoguļojumu vai patstāvīgi paveicamu uzdevumu.

Ieteikumi tēlojuma veidošanai

Pirms tēlojuma veidošanas nepieciešams vienoties par jēdziena **melnraksts** izpratni, skaidrot melnraksta nepieciešamību.

Ieteicams piedāvāt skolēniem izspēlēt "tēlainās izteiksmes tirdziņu" – skolēni uz atsevišķām kartītēm raksta tēlainās izteiksmes līdzekļus, pirms tam kopīgi atkārtojot katra tēlainās izteiksmes līdzekļa būtību un apskatot spilgtākos piemērus. Tad skolēni, kuriem jau formulēts radošā darba temats (virsraksts), tos tēlainās izteiksmes līdzekļus, kas viņiem nav nepieciešami, piedāvā citiem klasesbiedriem. Šādi skolēni iegūst vairāk elementu tēlojuma izveidei un spēj radīt spilgtāku tēlojumu.

Materiāli skolēnam

Uzdevumi/vingrinājumi

Lasot prozas darbu ar autobiogrāfijas elementiem, tu varēsi padomāt:

- kāda ir tavu māju, tavu tuvinieku un draugu nozīme tevis kā personības tapšanā;
- kā vieta, kurā tu audz, daba tev apkārt veido dzīves ritējumu;
- kā veidojas dzīves plūdums;
- kas ir dzimtenes izjūta.

Kā iestājas vakars tavas mājas apkārtnē?
Esi radošs, mēģini to izteikt vārdos!

1. Lasi Jāņa Klīdzēja romāna “Cilvēka bērns” fragmentu!

Boņš **apsviežas** apkārt un **no** savas **piekalnes** skatās uz Salānu pilsētu ar balto baznīcu šīnī malā. Tur ir divi torņi, un abos ir zvani. Vienā (*torņī*) ir tikai viens pats – tas lielais, otrajā torņī ir kādi četri. Tas lielais (*zvangs*) tā kā vectēvs – bimm-bamm-bimm-bamm... Tie četri mazie zvani tā kā puikas – liru-ļaru-liru-ļaru... Tas Floriāns – ar vienu vēl melno ūsu, ar otru jau **sirmo** – ar tiem visiem zvaniem tur rīkojas **no laika gala**, un laikam tāpēc viņu visi arī sauc par Zvanu Floriānu, padomā Boņš. Tādām kā Floriānam nav nemaz slikti – kad tik sagribas zvanīt, pieej tik un parauj, un uzreiz bimm-bamm vai arī – liru-ļaru... Izzvanīšanās gan viņam iznāk, cik vien tīk. Saulei rietot, katru dienu viņam jāzvana to “Eņģeļa Kungu”. Tādās reizēs viņš tikai to lielo zvanu **dimdina**. Boņš domā un nevar pēkšņi izdomāt, kas tas tāds ir, bet viņš savā prātā skaidri jūt, ka ir kaut ko ļoti svarīgu piemirsis.

Tad viņam ienāk prātā vectēvs, un tā svarīgā lieta viņa galvā uzreiz noskaidrojas. Boņš ātri nometas sniegā uz viena ceļgala un, trīs reizes iesitis krūtīs, pārmet krustu. Vectēvs ir stāstījis, ka katram kārtīgam kristīgam cilvēkam ir jāpateicas Dievam par pavadīto dienu. Un, lai negadītos šādi vai tādi, kas nezina, kad saule lec un kad tā riet, tā esot no laika gala iekārtots, ka zvanu zvanītāji, saulei rietot, visās baznīcās pār visu pasauli nozvana debesīm pateicību. Boņš atceras, ka šo lūgšanu sauc par “Eņģeļa Kungu”, bet, kā un ko tur jāsaka, viņš vēl nezina.

Piecēlies kājās, Boņš skatās, kā Salānu pilsētiņas logos sāk iedegties ugunis, un domā: Floriān, Floriān, kā tu šo **dienu sadzini tādā īsumā**. Es tikko paēdu pusdienas, tikko sāku pa īstam braukt ar ragavām, un tu ar savu zvanīšanu paņēmi un **norietināji** sauli. Uz priekšu tu tā nedari vis. Man tagad ir jauni zābaki un jauni cimdi. Ja jau tev, Floriān, šoreiz tā iznāca – iznāca. Es neesmu tāds cilvēks, ilgi dusmīgs nebūšu. Bet, kad es pie tevis vienu dienu aiziešu, tu man par to dosi pazvanīt. Norunāts? Es jau tā domāju, ka arī tu esi **lāga cilvēks**, tāds pats kā es. Nē, pagaidi gan, manu putniņ: tev viena ūsa melna, otra sirma. Tas nāk no kāda grēka, nav par velti. Nu, bet, tā kā tu turpat baznīcā vien esi visu laiku, tāds grēks tev **spīckas lieta**, bijis... nebijis! Ja arī cilvēkam uz vienas ūsas gadās kāds grēks, tas nekas. Gan jau tu to grēku no savas ūsas nozvanīsi.

Debesis augšā paliek arvien tumšākas un tumšākas. Boņš uzvelk savas ragaviņas pašā kalna galā, atgulstas tanīs – kā jau ļoti nostrādājis cilvēks – visā garumā uz muguras un skatās debesīs. Tur tagad **notiek** visādas **būšanas**, viņš padomā, ko tie eņģeļi tik tur nesāk **darīties**?

Ragavu mugura ir cieta, un Boņš pagriežas uz sāniem. Saules rieta malā vēl kustas sarkanumi. Tur, aiz egļu galotņu robiem, pa debesi staigā tādas kā lielas meitas ar zaļiem matiņiem un rožainiem lakatiem. Tā nakts nāksana nav tikai šis un tas – kā tik te nav! Vai nav jocīgi – kad te, zemē, visi sāk gulēt, tikai tad debesīs visi **sāk raut** ar strādāšanu. No padomāšanas vien Boņš pietrūkstas sēdus un sarosās: kas tur eņģeļiem iznāk par skriešanu, kamēr viņi tur sadedz tādu pulku zvaigžņu, vienu pēc otras!

(Jānis Klīdzējs, “Cilvēka bērns”. Pieejams: <https://egramatas.com/2015/12/31/janis-klidzejs-cilveka-berns/>)

2. Kopā ar klasesbiedriem pārrunā tekstā izceltos vārdus un vārdu savienojumus! Ja nepieciešams, izmanto frazeoloģijas un/vai citas skaidrojošās vārdnīcas, kā arī ieskaties vietnē www.tezaurs.lv!

Skaidrojumus pieraksti tabulā!

Vārds/vārdu savienojums	Skaidrojums
no piekalnes	
sirmo (ūsu) – sirmā ūsa (N.)	
no laika gala	
dimdina	
dienu sadzini tādā īsumā	
norietināji	
lāga cilvēks	
špickas lieta	
notiek būšanas	
darīties	
sāk raut	

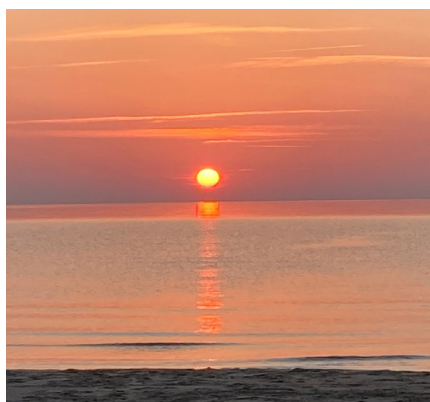
Izmanto arī attēlus, kas tev palīdzēs noskaidrot dažu vārdu un vārdu savienojumu nozīmi!

1. Pakalni (Foto – E. Apsīte)

2. Sirmas ūsas (Freepik)

3. Saulriets (Foto – E. Apsīte)

4. Labs/lāga cilvēks (Attēlā cimdu adītāja un stāstniece Jette Užāne.
Foto – no E. Apsītes personiskā arhīva)

3. Pārlasi tekstu vēlreiz un veic piezīmes atgādnē, kurā atzīmē svarīgākās atziņas par romānu!

Atceries, ka atgādnē jāveido pārskatāma un ātri uztverama! Šī atgādnē noderēs tavā turpmākajā darbā ar romānu "Cilvēka bērns"!

J. Klīdzējs "Cilvēka bērns"

GALVENAIS VARONIS

VĀRDS

VECUMS

KURUS ĢIMENES LOCEKĻUS PIEMIN VARONIS?

KURŠ IR STĀSTĪTĀJS?

KĀDUS CILVĒKUS PIEMIN GALVENAIS VARONIS ?

KURĀ GADALAIKĀ NORIT DARBĪBA ROMĀNA FRAGMENTĀ?

KURĀ DIENNAKTS LAIKĀ NORIT DARBĪBA?

VIDE, KURĀ DZĪVO GALVENAIS VARONIS

KUR DZĪVO GALVENAIS VARONIS?

KAS IEINTERESĒ UN PĀRSTEIDZ GALVENO VARONI?

(Attēls atgādnei no vietnes <https://www.filmas.lv/movie/1187/>)

4. Uzraksti, kā pienāk vakars tavas mājas tuvumā! Centies aprakstīt tumsas iestāšanos pakāpeniski, t. i., soli pa solim!
5. Pirms uzdevuma veikšanas kopā ar skolotāju un klasesbiedriem izveido radoša uzdevuma vērtēšanas kritērijus, pārrunā tos!
6. Savu veikumu salīdzini ar klasesbiedriem un vērtē to!

7.2. Laiks. 1. Kā izmantot dzīves situācijas, raksturojot un radot noveli? 2. Kā literārs darbs turpina savu dzīvi citu mākslu interpretācijās?

Ieteicamais laiks temata apguvei: 16 mācību stundas.

Jēdzieni: iekšējais monologs, kompozīcija, novele, noveles notikums, proza, sižets, tēla raksturojums, tēls, tiešs un netiešs raksturojums, vispārcilvēciskās vērtības.

<ul style="list-style-type: none"> • Spēj saskatīt un pierādīt noveles žanra un tās sižeta kompozīcijas elementus novelē. (K.9.1.10.) • Saskaņā ar noveles žanra pazīmēm un sižeta kompozīcijas elementiem eksperimentē – raksta noveli. (K.9.4.1.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Apzinās dzīvības un dzīves vērtību, dzīvības nosacītību laika mērogā. • Attīsta ieradumu patstāvīgi lasīt noteiktam mērķim, mācību uzdevumam atbilstošas noveles. (Tikums – atbildība; vērtība – kultūra) • Patstāvīgi lasa, lai pilnveidotu izpratni par sev un citiem būtiskām dzīves un mākslas vērtībām. (Tikums – centība; vērtība – kultūra) • Apzināti pilnveido savu emocionālo pasauli, lasot un interpretējot literārus darbus. (Tikumi – tolerance, līdzietība; vērtība – cilvēka cieņa)
---	--

Metodiskie ieteikumi skolotājam

1. uzdevums. Atmini krustvārdu mīklu! Uzzināsi atbildi šai mīklai: *Kas iet bez kājām un nenāk atpaka!*

Skolēniem jāatmin latviešu tautas mīklas, akcentējot vārdu **laiks**, tādējādi liekot saprast, ka turpmākajos uzdevumos īpaša nozīme būs tieši laika izpratnei.

Jautājumi

1. Zelta kamols pa kalnu veļas. (*Latviešu tautas mīkla*)
2. Četri viena tēva bērni, cits no cita ātri bēg. (*Latviešu tautas mīkla*)
3. No rīta iet uz četrām, pusdienā uz divām, bet vakarā uz trim kājām. (*Latviešu tautas mīkla*)
4. Kas iet dienu un nakti, neprasa ne ēst, ne dzert? (*Latviešu tautas mīkla*)
5. Liels, liels ozols divpadsmit zariem. (*Latviešu tautas mīkla*)

Atbildes

1.	S	A	U	L	E					
2.	G	A	D	A	L	A	I	K	I	
3.			C	I	L	V	Ē	K	S	
4.	P	U	L	K	S	T	E	N	I	S
5.	G	A	D	S						

2. uzdevums. Skolēniem pašiem jāuzraksta, kas ir laiks. Vēlams to pārrunāt klasē, veidot uz tāfeles domu karti, kur tiek parādīti skolēnu viedokļi, tādējādi veidojot kopīgo izpratni par laiku.

3. uzdevums. Frazeoloģismu skaidrošana. Ieteicams pārrunāt klasē.

4. uzdevums. Skolēniem jāaktualizē sava pieredze un jāpasaka, kā laiks parādās literatūrā. Var runāt par dažādām laika zīmēm.

5. uzdevums. Noveles lasīšana. Lasīšanas process notiek un tiek organizēts pēc pedagoga ieskatiem.

Pirms noveles lasīšanas vajadzētu aktualizēt informāciju par Rūdolfu Blaumani. Jārunā arī par reālās dzīves notikumu, kas rosināja R. Blaumani uzrakstīt noveli "Nāves ēnā", tādējādi skolēni tiek rosināti domāt par noveles uzbūvi un galveno un neparasto notikumu novelē.

6. uzdevums. Atkārtojums par literatūras žanriem.

Atbildes

Nr. p. k.	Autors	Darba nosaukums	Literatūras žanrs
1.	Rasa Bugavičute-Pēce	"Puika, kurš redzēja tumsā"	stāsts
2.	Kārlis Skalbe	"Kaķīša dzirnavas"	literārā pasaka
3.	Jānis Klīdzējs	"Cilvēka bērns"	romāns
4.	Andrejs Upīts	"Sūnu ciema zēni"	stāsts
5.	Anna Sakse	"Puķu zirnītis"	literārā pasaka
6.	Latviešu tautas pasaka	"Sērdienīte un mātes meita"	tautas pasaka
7.	Latviešu tautas pasaka	"Ezera saraukšana"	tautas pasaka

7. uzdevums. Lasīšanas gaitā skolēni tiek rosināti izrakstīt nezināmos vārdus un noskaidrot to nozīmi. Vārdu krājuma bagātināšana un pilnveidošana. Uzdevumu var veikt vai nu pierakstos, vai arī uz atsevišķas lapas.

8., 9. uzdevums. Noveles kompozīcija. Svarīgi klasē pārrunāt noveles kompozīcijas elementus. Skolēnam patstāvīgi ir jāskatā neparastais notikums un negaidītais atrisinājums.

10. uzdevums. Noveles kompozīcijas līkne. Kopā ar skolēniem jāpārrunā noveles kompozīcija, jāzīmē sižeta līkne, jāaktualizē kompozīcijas elementi.

11., 12., 13., 14. uzdevums. Tēlu veidošana un grupēšana. Īpaša uzmanība jāpievērš tam, kā R. Blaumanis ir sagrupējis tēlus. Jāpārrunā klasē, kas ir tiešais un netiešais raksturojums, kā tie palīdz veidot tēlu.

15. uzdevums. Diskusija. Jāakcentē laika nozīme.

16., 17. uzdevums. Saruna par vērtībām. Vērtību aktualizēšana. Var veidot domu karti, kur tiek parādītas klases vērtības, tādējādi liekot skolēniem aizdomāties par svarīgo savā dzīvē un pieredzē.

18. uzdevums. Grupu darbs. Vērtību aktualizēšana.

19. uzdevums. Noveles rakstīšana. Ieteikumi pieejami šeit: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/DC7DAF66-5E5D-4109-ACB8-B852866D164E/view?preview=58BBA009-F039-40E7-AD3A-A527AC6986A1>

- Salīdzina un vērtē literārā darba vēstījuma interpretāciju vizuālās mākslas un kino darbos. (K.9.3.3.)
- Pēc literārā darba motīviem patstāvīgi vai kopā ar citiem rada jaunrades darbu, kurā izmantoti literatūrai, vizuālajai mākslai un kino raksturīgi izteiksmes līdzekļi. (K.9.3.1.)

- Saskata kopīgo un atšķirīgo literāra darba interpretācijā, salīdzina, lasot ilustrētu stāstu un skatoties tā atveidi kino.
- Nosaka, ar kuriem izteiksmes līdzekļiem iespējams atveidot prozas darba vēstījumu literatūrā, vizuālajā mākslā un kino.
- Attīsta ieradumu meklēt literārā darba tēlu, ideju, sižeta u. c. elementu izmantojumu citos mākslas darbos, salīdzināt, ar kuriem izteiksmes līdzekļiem literārs darbs var tikt radīts un atšķirties no citiem mākslas darbiem. (Tikums – gudrība; vērtība – kultūra)

Jēdzieni: ainava, atkāpe, kadrs, kinoscenārijs, kino žanri, komikss, literārā darba motīvi, prozas žanri, stāstījums, stāsts, sižets, spēlfilma, tēla runa, tēlojums, vēstījums, vēsturiska atkāpe.

Darba lapa

- 1. uzdevums.** Skolēni aizpilda tabulu par lasīto un redzēto. Svarīgi ir pārrunāt, ka literārs darbs un filma ir divas dažādas interpretācijas, un aktualizēt, ka tas nav viens un tas pats.
- 2. uzdevums.** Skolēniem jāizlasa informācija un jāaplūko attēli, lai būtu saprotams, ka turpmāk tiks runāts gan par stāstu, gan par filmu.
- 2.1., 2.2., 2.3. uzdevums.** Skolēniem tiek piedāvāts fragments. Vajadzētu skolēnus rosināt izlasīt visu stāstu. Skolēniem ir jāuzraksta sava izpratne par pirmo teikumu, kā arī jāizsaka sava prognoze, jāizraksta un jāizvērtē lietas, kas raksturīgas mūsu laikam. Ieteicams uz tāfeles veidot domu karti.
- 2.4., 2.5. uzdevums.** Skolēnam jāuzraksta, kas ir svarīgākais atklājums, jāspēj pamatot savu viedokli, kā arī pašam jāuzraksta, ko gribētu izgudrot, tādējādi liekot aizdomāties par dažādiem zinātniskiem atklājumiem, kas ir svarīgi cilvēcei. Varētu arī diskutēt par zinātnisko atklājumu lietderību un morālo aspektu.
- 2.6., 2.7. uzdevums.** Darbs ar tekstu. Tēla raksturojums.
- 2.8. uzdevums.** Skolēni tiek rosināti domāt par grāmatas māksliniecisko noformējumu, kā tas palīdz uztvert galveno domu.
- 3. uzdevums.** Filmas skatīšanās. Pēc grāmatas izlasīšanas skolēni tiek rosināti skatīties filmu un to salīdzināt ar izlasīto stāstu. Svarīgi pārrunāt klasē un aktualizēt kopīgo un atšķirīgo.
- 4. uzdevums.** Anotācijas rakstīšana. Ieteikumi šeit: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/14D878D7-254C-483F-96D8-837058335491/view?preview=809FD8E6-416E-44C5-91A5-9BD9D1A1FC8E>
- 5. uzdevums.** Jaunrades darbs – ilustrētā stāsta veidošana. Ieteikumi šeit: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/14D878D7-254C-483F-96D8-837058335491/view?preview=1E0E9187-EB70-4BF3-85E8-CF9D94FFE66B>

Pirms jaunrades darba veikšanas ieteicams noskatīties mācību video par scenārija veidošanu.
Pieejams šeit: <https://www.tavaklase.lv/video/ka-rada-kino-valodu/>

Izmantotie informācijas avoti:

- *Skola2030* izstrādātie mācību materiāli
- Pulkstenis [tiešsaiste]. [Skatīts 14.08.2023.] Pieejams: <http://folklor.lt/skola/pulkstenis.shtml>
- 57 latviešu tautas mīklas [tiešsaiste]. [Skatīts 14.08.2023.] Pieejams: <https://www.mammamunteti.lv/berns/rotalas/9823/57-latviesu-tautas-miklas>
- Mīklas par ziemu [tiešsaiste]. [Skatīts 14.08.2023.] Pieejams: <https://www.e-biblioteka.lv/latviesu-miklas-berniem/miklas-par-ziemu/>
- Latviešu tautas mīklas par cilvēka dzīves gājumu [tiešsaiste]. [Skatīts 14.08.2023.] Pieejams: <https://www.mammamunteti.lv/beu/speles-rotalas/209/latviesu-tautas-miklas-par-cilveka-dzives-gajumu>
- Sižets. <https://lv.wikipedia.org/wiki/Si%C5%BEets>

Materiāli skolēnam

Uzdevumi/vingrinājumi

Kā izmantot dzīves situācijas, raksturojot un radot noveļi?

Tu lasīsi Rūdolfa Blaumaņa noveļi "Nāves ēnā" un:

- spēsi saskatīt un pierādīt noveles žanra pazīmes un tās sižeta kompozīcijas elementus;
- spēsi atšķirt un analizēt noveles žanra sižeta kompozīciju;
- varēsi novērtēt noveles žanra unikalitāti citu literatūras žanru vidū;
- pratīsi gan tieši, gan netieši, īpaši pievēršot uzmanību tēla iekšējam monologam, raksturojot noveles tēlus, raksturojumā izmantojot arī citātus;
- būsi aktualizējis lasītajā novelē ietvertās sev un sabiedrībai nozīmīgas pamatvērtības.

Laiks

1. Atmini latviešu tautas mīklas! Uzzināsi atbildi šai mīklai: *Kas iet bez kājām un nenāk atpakaļ?*

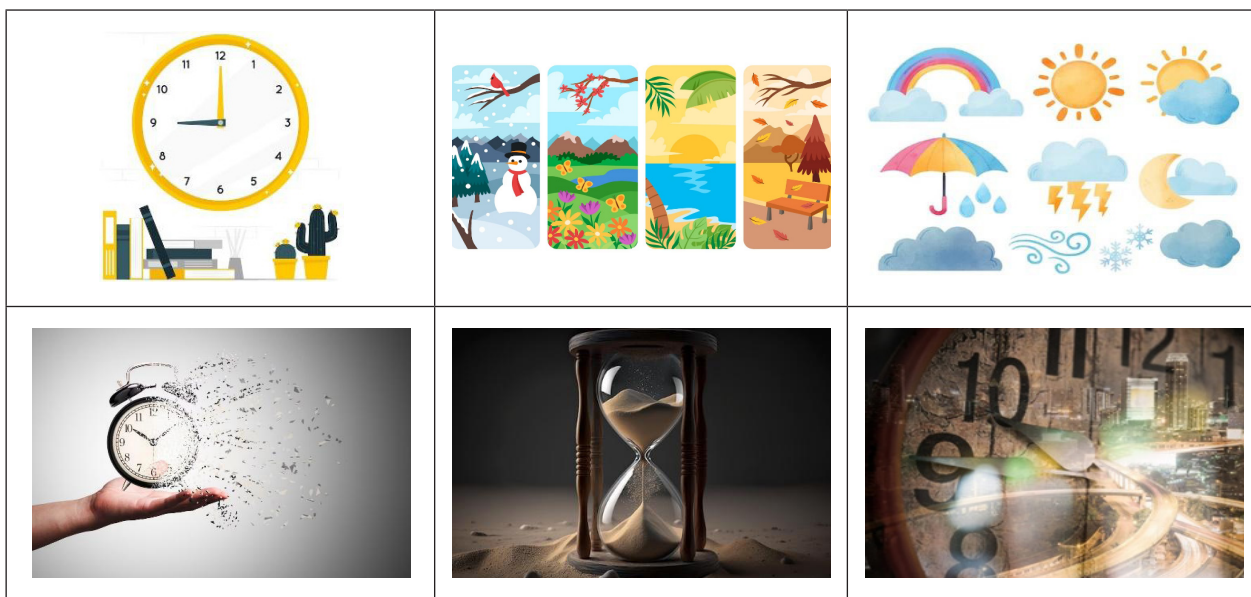
Jautājumi

1. Zelta kamols pa kalnu veļas. (*Latviešu tautas mīkla*)
2. Četri viena tēva bērni, cits no cita ātri bēg. (*Latviešu tautas mīkla*)
3. No rīta iet uz četrām, pusdienā uz divām, bet vakarā uz trim kājām. (*Latviešu tautas mīkla*)
4. Kas iet dienu un nakti, neprasa ne ēst, ne dzert? (*Latviešu tautas mīkla*)
5. Liels, liels ozols divpadsmit zariem. (*Latviešu tautas mīkla*)

1.										
2.										
3.										
4.										
5.										

Kā tev šķiet, vai laikiem ir nozīme?

2. Aplūko attēlus! Uzraksti, kas, tavuprāt, ir laiks!

3. Izskaidro dotos frazeolģismus!

Aizņemt daudz laika...

Apmesties uz visiem laikiem...

Pēdējais laiks...

Vilkēt laiku garumā...

Visam savs laiks...

4. Kā, tavuprāt, laiku var parādīt literatūrā?

Novele. Noveles pazīmes

5. Lasi Rūdolfa Blaumaņa noveli “Nāves ēnā”!

(Novelle pieejama šeit: <https://letonika.lv/literatura/Reader.aspx?r=150#2191090/I:3#/B:3>)

Atceries!

Novelle – īsā stāsta paveids, kam raksturīgs lakonisks, spraigs vēstījums par kādu neparastu notikumu, negaidīts atrisinājums; šī stāsta paveida daiļdarbs.

(Avots: <https://tezaurs.lv>)

Novelle “Nāves ēnā” ir viens no R. Blaumaņa izcilākajiem literārajiem darbiem. Ierosmī tā tapšanai rakstniekam sniedza laikrakstā “Mājas Viesis” publicēta ziņa par jūrā ierautu ledus gabalu, uz kura atradušies nelaimē nokļuvuši zvejnieki. R. Blaumanis konkrēto situāciju izmantojis, lai veidotu mākslinieciski vispārinātu vēstījumu par cilvēku pieredzi ekstremālos apstākļos.

R. Blaumanis ir viens no izcilākajiem latviešu rakstniekiem, kura literāro darbu pamatā ir cilvēks un sava laika raksturojums.

R. Blaumaņa proza, dramaturģija un dzeja tapusi laika posmā no 1882. gada līdz 1908. gadam. Viņš radījis darbus, kas izpelnījušies plašu un noturīgu lasītāju ievērību, interesei saglabājoties arī 21. gadsimtā. Rakstnieka darbos atainota sava laika sociālā vide, radīts daudzpusīgs latviešu sabiedrības koptēls un izvirzīti eksistenciāli jautājumi.

(Avots: <https://enciklopedija.lv/skirklis/37544-R%C5%ABdolfo-Blaumanis>)

Novelle “Nāves ēnā” pirmoreiz publicēta 1899. gadā.

6. Kopā ar skolotāju atkārto par citiem literatūras žanriem! Atceries, kas ir *tautas pasaka, literārā pasaka, stāsts, romāns*! Aizpildi tabulu!

Nr. p. k.	Autors	Darba nosaukums	Literatūras žanrs
1.	Rasa Bugavičute- Pēce	“Puika, kurš redzēja tumsā”	<i>stāsts</i>
2.		“Kaķīša dzirnavas”	
3.		“Cilvēka bērns”	
4.		“Sūnu ciema zēni”	
5.		“Puķu zirnītis”	
6.		“Sērdienīte un mātes meita”	
7.		“Ezera saraušana”	

7. Noveles valoda atšķiras no mūsdienu valodas. Izveido tabulu, izraksti nezināmos vārdus un noskaidro to nozīmi!

Nr. p. k.	Vārds	Skaidrojums
1.	<i>ģīmis</i>	<i>seja, grimase</i>
2.		

8. Izpēti, kas raksturīgs novelei!

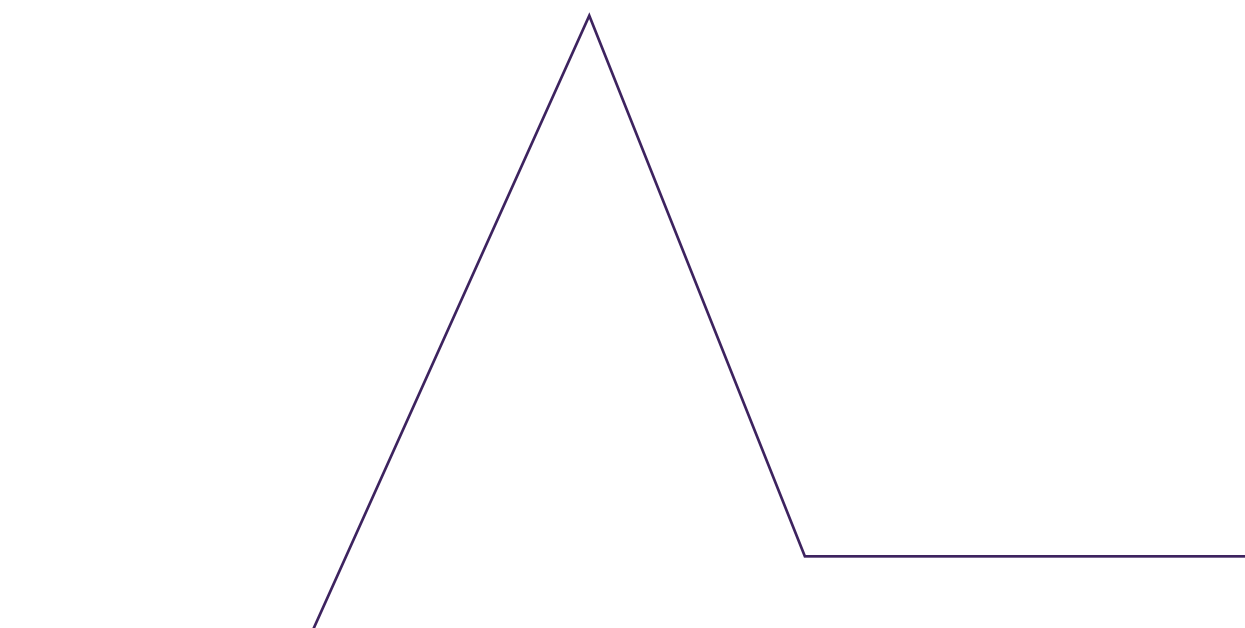
Novele

- Neparasts notikums.
- Tēli.
- Kompozīcija – ekspozīcija, sarežģījums, kāpinājums, kulminācija, atrisinājums.
- Negaidīts atrisinājums.

9. Lasi noveļi! Papildini doto attēlu!

Neparasts notikums	Negaidīts atrisinājums

10. Lasi noveļi! Ieraksti notikumus sižeta kompozīcijas zīmējumā! Salīdzini savu veikumu ar klasesbiedriem!

Atceries!

Sižeta kompozīcijas elementi

- **Ekspozīcija** (darbojošos personu raksturojums, iepazīstināšana ar apstākļiem un darbības vidi)
- **Sarežģījums** (notikums daiļdarbā, kas aizsāk konfliktu, izraisa darbības kāpumu)
- **Darbības attīstība jeb kāpinājums** (notikumu virkne, kas kāpina, sarežģī, samudžina darbību, sasprindzinot vērotāja vai lasītāja uzmanību)
- **Kulminācija** (saspringtākais brīdis darbā, sižeta izšķirošais notikums, kad atklājas kāda būtība, tiek piepildīts kāds nodoms)
- **Atrisinājums** (notikumu attīstības rezultāts, darbības iznākums)

11. Vai autors arī ir grupējis tēlus? Kādas pazīmes viņš ir izmantojis?
12. Izraksti noveles tēlus! Sagrupē tos pēc noteiktām pazīmēm, piemēram, vecuma, stāvokļa sabiedrībā u. c.! Pierādi ar teksta citātiem!
13. Pārrunā ar klasesbiedriem pazīmes, pēc kurām ir sagrupēti tēli!
14. Strādā pāri! Izvēlieties un raksturojiet vienu tēlu! Pamatojiet savu izvēli!

Tiešais raksturojums	Pazīmes, īpašības u. c.	Citāts, kas pierāda pazīmi, īpašību

Netiešais raksturojums	Izturēšanās u. c.	Citāts, kas pierāda netiešo raksturojumu

Izvēlieties un ierakstiet doto raksturojuma veidu tabulas pirmajā ailē! Paši izdomājiet, vai tas būs tiešā vai netiešā raksturojuma veids! Drīkstat raksturojuma elementus papildināt!

žesti		
paradumi		rīcība
valoda	Raksturojuma elementi	sejas izteiksme jeb mīmika
citu domas		balss
iekšējais monologs, pārdomas		

14.1. Uzrakstiet savus secinājumus!

Tiešais raksturojums atklājas	Netiešais raksturojums atklājas

14.2. Vai jūsu izvēlētais tēls noveles gaitā attīstījās, mainījās?

Tēls noveles sākumā	Tēla attīstība un pārmaiņas Kas jauns parādās tēlā?

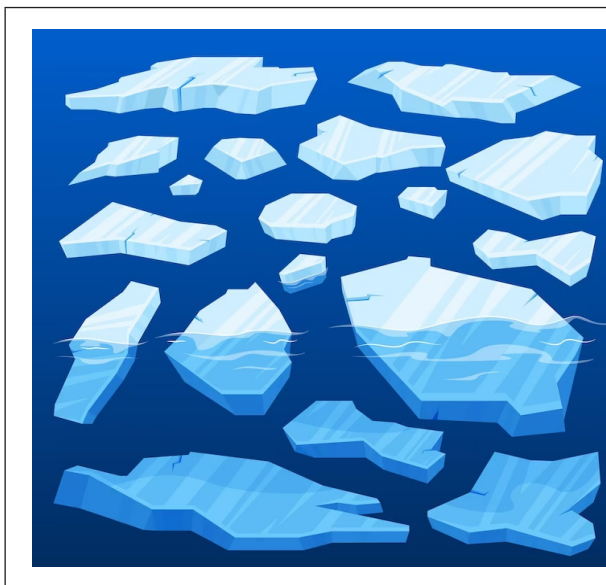
15. Pārrunā un diskutē!

- Kuriem no tēliem vajadzēja būt vietai laivā? Kāpēc?

Tēli, kuriem vajadzēja būt vietai laivā:

- Kuri no tēliem varēja palikt uz ledus gabala? Kāpēc?

Tēli, kuri varēja palikt uz ledus gabala:

- Kā novelē tiek parādīts **laiks**?
- Kāda ir laika nozīme?

Laika nozīme:

16. Aplūko attēlus! Uzraksti, kas, tavuprāt, ir vērtība!

17. Kādas ir tavas vērtības? Atbildi pamato!

18. Mācību spēle

Grupu darbs. Izveido izslēgšanas spēli! Grupā izspēlē to!

1. Sagatavojiet vairākas kartītes ar personas aprakstu!
2. Aprakstiet situāciju, kurā jāsadarbojas visām personām, bet kāda no tām ir jāizslēdz no grupas! Viena grupa var aprakstīt situāciju, pārējās, to nezinot, veidot kartītes.
3. Vienojieties grupā, kuru personu izslēgsiet! Pamatojiet savu izvēli!
4. Noskaidrojiet citu grupu izvēli un pamatojumu!

Kartišu paraugs

Ivaram ir 18 gadi. Viņš ir izcils matemātiķis, taču nesadarbojas ar citiem.

Joahims ir pārdevējs. Viņš ir emigrējis kara darbības dēļ.

Annai ir 45 gadi. Viņa strādā muzejā. Viņai ir kustību traucējumi.

Kam bija nozīme jūsu izvēlē? Vai ieguvāt jaunas zināšanas? Vai mainījāt kādus savus pieņēmumus jeb stereotipus?

Pārdomā! Kam ir nozīme izvēles situācijās? Par kādām vērtībām domāji pēc noveles izlasīšanas?
Ieskaties – vērtības jeb tikumi, kurus vajadzētu iegūt, mācoties skolā!

Vērtības jaunajā mācību saturā – kādas tās ir [tiešsaiste].

Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/309571-vertibas-jaunaja-macibu-satura-kadas-tas-ir-2019>

Noveles rakstīšana

19. Mēģini būt autors un radīt savu noveli vai vismaz noveles ieceres plānu!

Pirms rakstī, **atceries** par noveles uzbūvi!

Darba lapa

Kā literārs darbs turpina savu dzīvi citu mākslu interpretācijās?

Gan jau esi lasījis kādu grāmatu un pēc tam esi pamanījis, ka pēc grāmatas motīviem ir izveidota filma, izrāde, varbūt ir uzgleznota kāda skaista glezna.

Lai varētu interpretēt kādu literāru darbu, literatūrā, vizuālajā mākslā un kino izmanto gan kopīgus, gan atšķirīgus izteiksmes līdzekļus.

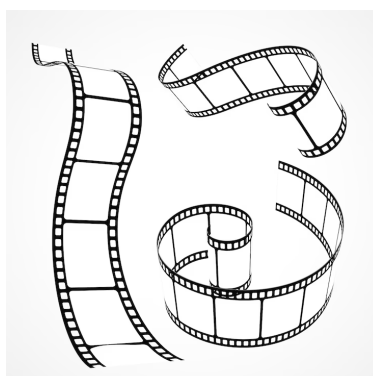
Dažādie izteiksmes līdzekļi rada daudzveidīgas literārā darba interpretācijas iespējas.

Tu lasīsi Braiena Selznika grāmatu “Hugo Kabrē izgudrojums”, skatīsies spēlfilmu “Hugo”, kā arī:

- attīstīsi prasmi raksturot stāsta sižetu un laika atveides paņēmienus literatūrā un kino;
- salīdzināsi literāros un spēlfilmā redzētos tēlus;
- stāsta kontekstā uzzināsi būtiskus faktus pasaules kino vēsturē, salīdzināsi stāstu ar tā ekranizāciju;
- mācīsies tekstā izlasīto salīdzināt ar savu pieredzi un radoši izmantot iegūtās zināšanas;
- skaidrosi grāmatas priekšrocības atšķirībā no citiem informācijas ieguves un mākslas veidiem;
- apgūsi prasmi rakstīt anotāciju.

Tu noskaidrosi un apgūsi **būtiskākos jēdzienus:**

anotācija, interpretācija, ilustrācija, kino, literārā darba ekranizācija.

Literārā darba interpretācija kino

1. Aizpildi tabulu!

1.1. Ieraksti literārā darba nosaukumu, pēc kura veidota kinofilma!

1.2. Papildini kinofilmu aili ar filmām, kuras esi redzējis un kuras veidotas pēc kāda literārā darba motīviem!

1.3. Atzīmē, kuru grāmatu esi lasījis, kuru kinofilmu esi redzējis!

Esmu lasījis	Literārā darba nosaukums	Kinofilmas nosaukums	Esmu redzējis
		“Vārnu ielas republika”	
		“Vainīgas ir zvaigznes”	
		“Hobits”	
		“Emīla nedarbi”	
		“Bille”	
		“Džungļu grāmata”	
		“Nārnijas hronikas”	

Uzdevumi literārā darba izpratnei

2. Iepazīsties ar informāciju!

<p>Braiens Selzniks ir grāmatas “Hugo Kabrē izgudrojums” (2007) autors un mākslinieks. Pēc grāmatas motīviem uzņemta spēlfilma “Hugo” (2011) (filma ieguvusi piecas <i>Oskara</i> balvas). Filmas režisors – Mārtins Skorsēze.</p>	<p>Grāmatas “Hugo Kabrē izgudrojums” vāks</p> 	<p>Spēlfilmas “Hugo” afiša</p>
--	---	--

2.1. Izlasi teksta fragmentu! Kā tu saproti pirmo teikumu: “LAIKS SPĒJ IZSTRĀDĀT VISNEIEDOMĀJAMĀKOS TRIKUS”?

Iedarbināšana (12. nodaļa)

LAIKS SPĒJ IZSTRĀDĀT VISNEIEDOMĀJAMĀKOS TRIKUS.

Vienā acumirkli šūpuļos parādās zīdaiņi, zemē nozūd zārki, tiek uzvarēti un zaudēti kari un bērni, gluži kā tau-reņi, pārtop par pieaugušajiem.

Tieši tā notika arī ar mani.

Reiz es biju zēns, vārdā Hugo Kabrē, un es no visas sirds ticēju, ka salauzts mehāniskais cilvēks spēs mani glābt. [..]

Mehāniskais cilvēks, ko mans tēvs bija atradis, mani *patiešām* izglāba. Bet tagad es esmu uzbūvējis jaunu mehānismu.

Es aizvadīju neskaitāmas stundas, to konstruējot. [..]

Kad šo mehānismu uzvelk, tas spēj darīt kaut ko pavisam neparastu, ko tādu, ko neviens cits pasaulē nespēj. Tas spēj jums pastāstīt stāstu par Žoržu Meljesu, viņa sievu un krustmeitu, un iemīļotu pulksteņmeistaru, kura dēļs izauga un kļuva par burvju mākslinieku.

Sarežģītā mašīnērija manā mehānismā var radīt simt piecdesmit astoņas dažādas bildes, tā spēj burtu pēc burta sarakstīt veselu grāmatu, kopumā divdesmit sešus tūkstošus simt piecdesmit deviņus vārdus.

Šos vārdus. (500.–511. lpp.)

2.2. Prognozē! Kā tev šķiet, par kādu mehānismu stāsta Hugo Kabrē?

Mana prognoze...

Mehānisms stāstā...

2.3. Nosauc, uzraksti *pazīmes, cilvēkus, priekšmetus* u. tml., kas, tavuprāt, raksturo laiku, kurā mēs pašlaik dzīvojam! Pamato!

2.4. Kurš, tavuprāt, būtu nepieciešamākais izgudrojums mūsdienās? Pamato, kāpēc šis izgudrojums uzskatāms par vērtīgu!

Izgudrojums _____

Pamatojums _____

2.5. Ja tu būtu zinātnieks, ko tu izgudrotu? Kāpēc?

2.6. Izlasi teksta fragmentu un raksturo Hugo!

Un tā Hugo augām dienām strādāja stacijas krēslā, labojot un uzraugot pulksteņus. Zēns bieži vien bija iztēlojies, ka arī viņa galvā ir zobrats un sviras, gluži kā mašīnai, tāpēc juta simpātijas pret visiem mehānismiem. Hugo ļoti patika mācīties, kā darbojas visi stacijas pulksteņi, un viņš juta zināmu gandarījumu lavīties pa slepenajām ejām un labot pulksteņus, pats paliekot neredzams. Viņiem ļoti bieži pietrūka ēdiena, un tēvocis Klods kļiedza uz Hugo, sita viņu un lika gulēt uz grīdas.

Tēvocis iemācīja Hugo zagāt, tas zēnam riebās par visu vairāk, tomēr dažkārt zagšana bija vienīgais veids, kā paēst. Vakaros Hugo lielākoties raudāja, līdz iemīga, un tad sapņoja par salauztiem pulksteņiem un ugunsgrēkiem. (126. lpp.)

<p>Ar ko Hugo nodarbojas? Kā tas zēnu raksturo?</p>	<p>Vai Hugo bija laimīgs? Pamato savu atbildi!</p>
--	---

2.7. Kad esi izlasījis stāstu, papildini minēto informāciju! Pēc uzdevuma izpildes salīdzini atbildes ar klasesbiedru un skolotāju!

Mans variants	Precizētais variants
<p>1. Stāsta notikumi risinās Francijā _____ (Kurā pilsētā?) 20. gadsimta 30. gados.</p> <p>2. Galvenais varonis ir divpadsmitgadīgs zēns Hugo – _____ _____ (Kā viņš izskatās?).</p> <p>3. Hugo tēvs ir miris, tāpēc viņš dzīvo pie _____ (Pie kā?).</p> <p>4. Kopā ar tēvoci Hugo ir atbildīgs par stacijas pulksteņiem, lai tie vienmēr rādītu precīzu laiku. Dzīve pie tēvoča nav īpaši viegla, jo _____ (Kāpēc?).</p> <p>5. Hugo patīk pulksteņi, un viņš labi pārzina pulksteņu mehānismus. Zēns ir nolēmis salabot mehānisko cilvēku – _____ (Kas tas ir?).</p> <p>6. Par to Hugo pārliecinās, kad ir salabojis lelli un atradis tās mehānisma darbināšanas atslēgu. Pieaugušie _____ (Kāda ir pieaugušo attieksme pret Hugo?).</p> <p>7. Kādā dienā Hugo iepazīstas ar Izabellu, meiteni, kuras krusttēvs strādā par _____ (Par ko?).</p> <p>8. Izabella pat nenojauš, cik slavens ir viņas krusttēvs. Hugo kopā ar Izabellu iesaistās aizraujošos notikumos. Viens no tādiem ir Hugo tēva pierakstu grāmatīņas atrašana, kas nav vienkārša grāmata. (Kāpēc?) _____</p> <p>9. Kādas filmas pasaulē nonāk grāmatas tēli un kopā ar tiem arī lasītājs? _____ _____</p> <p>10. Kāds slavens franču kinorežisors minēts grāmatā? _____ _____ Sameklē informāciju par viņu!</p>	

2.8. Novērtē grāmatas dizainu – māksliniecisko noformējumu, ilustrācijas!

Kāda ir mākslinieciskā noformējuma nozīme literārā darba izpratnē?

Kā ilustrācijas palīdz (vai varbūt traucē) lasītājam?

Literārā darba un tā ekranizācijas salīdzinājums

Lasi Braiena Selznika stāstu “Hugo Kabrē izgudrojums”! Skaties filmu “Hugo”!

3. Salīdzini, izmantojot filmu “Hugo” un stāstu “Hugo Kabrē izgudrojums”!

	Literārais darbs	Kinofilma	Pamanītās atšķirības
I līmenis – nosauc! NOSAUKUMS, AUTORS	Kāds ir tevis izvēlētais literārā darba nosaukums? Kas ir tā autors? (<i>Piemēram, Braiens Selzniks, “Hugo Kabrē izgudrojums”</i>)	Kāds ir kinofilmas nosaukums, kura veidota pēc šī literārā darba? Kas ir tās režisors? (<i>“Hugo”, režisors Mārtins Skorsēze</i>)	
II līmenis – salīdzini! DARBA SĀKUMS	Stāsts sākas ar...	Filma sākas ar...	
II–IV līmenis – vērtē, salīdzini un attīsti! NOTIKUMI jeb SĪŽETS	Uzraksti vai uzzīmē sižeta līknē, kuri notikumi, tavuprāt, ir svarīgākie!	Uzraksti, kuri notikumi, tavuprāt, ir svarīgākie! Vai tie atbilst grāmatā attēlotajiem? Ar kādiem notikumiem tu papildinātu literārā darba vai filmas sižetu? Darba beigās izveidojiet kopīgu sižeta līkni klasē! Redzēsiet, cik radoši darbu esat papildinājuši.	
IV līmenis – atceries, vērtē, salīdzini, radi! ATRISINĀJUMS	Kā beidzas stāsts? Kā tu vērtē nobeigumu?	Kā beidzas filma? Salīdzini to ar literārā darba nobeigumu! Kā tu veidotu filmas nobeigumu, ņemot vērā to, kas minēts literārajā darbā?	

	Literārais darbs	Kinofilma	Pamanītās atšķirības
III līmenis – pamato, izvēlies! IZTEIKSMES LĪDZEKĻI	Kādas priekšrocības, tavuprāt, ir vai nav grāmatai salīdzinājumā ar kino? Nosauc pārliecinošākos argumentus! Kādus izteiksmes līdzekļus tu vēl izmantotu?	Kādas priekšrocības, tavuprāt, ir vai nav kinofilmai salīdzinājumā ar grāmatu? Nosauc pārliecinošākos argumentus! Kādus izteiksmes līdzekļus tu vēl izmantotu?	

4. Uzraksti anotāciju filmai, kuru tu ieteiktu saviem draugiem!

Anotācija ir īss mākslas vai cita darba raksturojums, satura atstāstījums. Tās **mērķis** ir sniegt **vispārīgu priekšstatu** par grāmatas vai filmas saturu, lai lasītājs vai skatītājs izvēlētos to izlasīt vai noskatīties. Anotācijā var nojaust arī anotācijas autora vērtējumu, viedokli par mākslas darbu.

Informācija anotācijā var nedaudz atšķirties atkarībā no mākslas darba veida, piemēram, grāmatai, kinofilmai, teātra izrādei u. c.

Ieteikumi anotācijas rakstīšanai

1. Izvēlies darbu, kuru labi zini un kuru vēlies ieteikt citiem!
2. Veido tekstu īsās rindkopās – katrā rindkopā vienu līdz trīs teikumus!
3. Sniedz īsu informāciju par darba autoru!
4. Ievada rindkopā īsi norādi, par ko ir mākslas darbs!
5. Nākamajās rindkopās sniedz īsu informāciju par mākslas darbā atainoto laiku, vietu un galvenajiem tēliem, viņu pārdzīvojumiem un izaicinājumiem!
6. Nestāsti notikumu atrisinājumu, atstāj **intrigu**, lai lasītājam vai skatītājam gribētos izlasīt vai noskatīties darbu!
7. Dod informāciju par citiem būtiskiem faktiem, kas šo darbu padara vēl vērtīgāku! Var būt norādes par darba interpretāciju citos mākslas veidos, sasniegumiem, balvām, citiem autoriem, kas šo darbu padara īpašu.
8. Lai lasītājam būtu vieglāk uztvert informāciju, vari norādīt vai iezīmēt balsta jeb atslēgas vārdus, kas, tavuprāt, visprecīzāk raksturo mākslas darbu. Balstvārdus noteikti raksta pētnieciskā darba anotācijā.
9. Nepārsniedz anotācijas apjomu – tam nevajadzētu būt vairāk par pusi lappuses! Ja nepieciešams, īsini apjomu! Atceries, kāds ir anotācijas mērķis!

Anotācijas piemērs

Anotācija B. Selznika grāmatai “Hugo Kabrē izgudrojums” (lasāma uz grāmatas izdevuma latviešu valodā vāka): Braiens Selzniks, amerikāņu stāstnieks un mākslinieks, ir radījis neparastu un aizkustinošu stāstu par divpadsmitgadīgo bērni Hugo.

Stāsta notikumi risinās Parīzē 20. gadsimta 30. gados. Kādu dienu Hugo atrod savādu ierīci – mehānisko cilvēku –, un sākas elpu aizraujoši piedzīvojumi...

Zēnam jārod atbildes, kā salabot šo ierīci, kur pazudusi tēva piezīmju grāmatiņa ar vērtīgajiem ierakstiem par mehāniskā cilvēka darbību un kas patiesībā ir dzelzceļa stacijas rotaļlietu veikala pārdevējs.

Hugo atklātie noslēpumi ir saistīti ar franču kino leģendu režisoru Žoržu Meljesu (1861–1938). Stāsts atklāj viņa filmas “Ceļojums uz Mēnesi” pasauli un kino maģijas burvību.

Zēna trauksmainās dzīves aprakstu lasītājam palīdz uztvert izteiksmīgas autora ilustrācijas un citu mākslinieku komiksi, filmu skiču un kadru fragmenti.

Šī grāmata ir radījusi lasītāju ārkārtīgi lielu interesi un iekļauta “The New York Times” visvairāk pārdoto grāmatu sarakstā.

Amerikāņu kinorežisors Mārtins Skorsēze pēc tās motīviem uzņēmis piedzīvojumu spēlfilmu “Hugo” (2011), kas izvirzīta vienpadsmit “Oskara” nominācijām.

5. Jaunrades darbs

Uzzīmējiet, izveidojiet ar klasesbiedriem vai grupās savu ilustrēto stāstu vai kadru plānu jebkādā tehnikā! Kadru plāna izveidei varat izvēlēties arī kādu literāro darbu, tā fragmentu.

Atceries!

- Izdomā nosaukumu savam stāstam!
- Neaizmirsti par sižetu!
- Raksti plānu!
- Sadarbojies grupā ar citiem!
- Esi radošs!
- Varbūt palīdzēs vārdi: animācija, intriga, detektīvs, vide, nosaukums, atrisinājums, spēlfilma, tēli, sarežģījums, scenārijs, režisors, mūzika, piedzīvojums, subtitri, notikumi, sižets.

Iespējams, tev palīdzēs mācību video: <https://www.tavaklase.lv/video/ka-rada-kino-valodu/>

7.3. Tradīcijas. Kā latviešu folklorā un literārajos darbos atklājas latviešu tautas tradīcijas un cilvēka dzīve gadskārtu ritumā?

Ieteicamais laiks temata apguvei: 8 mācību stundas.

Jēdzieni: brahiloģismi (mīklas, sakāmvārdi, parunas, ticējumi), folklorā, gadskārtu tradīcijas, kalendārs, proza, ritms, tautasdziesmas, tēlojums.

Sadarbojoties un izmantojot pieredzi un iegūtās zināšanas par gadskārtu svētku tradīcijām, iesaistās klases projekta (kalendāra) veidošanā. (K.9.3.1.)	Izprot cilvēka dzīvi gadskārtu ritumā, iepazīstot gadskārtu ieražas folklorā un literatūrā.Raksturo saules nozīmi latviešu dzīvesziņā.Prot raksturot latviešu tautas gadskārtu tradīciju atklāsmi folklorā, literatūrā.Nosaka tautasdziesmu pantmēru, sakāmvārdu veidojuma principus.Iegūto informāciju izmanto radošā projektā – plakātā.Apzinās sevi kā kultūras tradīciju veidotāju un glabātāju.

Metodiskie ieteikumi skolotājam

Darba lapa

- 1. uzdevums.** Kopā ar skolēniem pārrunāt attēlā redzamo gadskārtu kalendāru. Aktualizēt seno cilvēku izpratni un saikni ar dabu.
- 5., 6., 7., 8., 9. uzdevums.** Saules nozīme cilvēku dzīvē, saules raksturojums. Lasot tekstu, ieteicams izrakstīt nezināmos vārdus un noskaidrot to nozīmi.
- 10., 11. 12., 13. uzdevums.** Sakāmvārdi par darbu.
Ieteikums pedagogam – klasē ar skolēniem pārrunāt seno latviešu vērtības un tikumus, aktualizējot darba nozīmi dzīvē.
- 14. uzdevums.** Gadskārtu tradīcijas. Skolēni tiek rosināti apmeklēt vietni www.dainuskapis.lv, var izmantot jebkuru tautasdziesmu krājumu, kur iekļautas dainas par gadskārtām. Skolēni paši meklē tautasdziesmas, izraksta tradīcijas un salīdzina savu veikumu.
Ieteikums – klasē pārrunāt gadskārtu tradīcijas, aicināt skolēnus stāstīt par savu pieredzi.

Attēls – Uzdevumi.lv

- 15., 16. uzdevums.** Tautasdziesmu pantmērs. Ieteikums visiem kopā skaļi lasīt tautasdziesmas un izplaudēt līdzī ritmu.
- 17. uzdevums.** Latviešu tautas ticējumi. Skolēni papildina tabulu un aktualizē savu pieredzi.

18. uzdevums. Darbs ar tekstu. Skolēniem tiek piedāvāts fragments no Jāņa Jaunsudrabiņa tēlojuma "Lieldienas". Nezināmie vārdi jāizraksta un jānoskaidro to nozīme. Skolēni salīdzina iepriekš uzzināto informāciju ar J. Jaunsudrabiņa tēlojumu. Ieteikums – pārrunāt ar skolēniem, salīdzināt iegūto informāciju.

19. uzdevums. Projekta darbs. Kopīgi veidojiet gadskārtu svētku plakātu! Izlasiet uzmanīgi instrukciju!

Lai to paveiktu:

- vienojieties par plakāta lielumu (ieteicams būtu A1 lielums);
- izveidojiet grupas, katrā trīs vai četri skolēni;
- katra grupa izvēlas un veido plakātu par kādu no svētkiem (Ziemassvētkiem, Lieldienām, Jāņiem, Mārtiņiem, Miķeļiem, Ūsiņiem, Meteņiem, Mārām – skat. attēlu);
- plakātā jābūt attēliem, tradīcijām, tautasdziesmām, ticējumiem, mīklām, laikam, kad svētki notiek;
- sadaliet pienākumus grupā;
- pētiet informāciju;
- izveidotus plakātus novietojiet redzamā vietā klasē.

Ieteicamā literatūra:

- *Latviešu tautas dzīvesziņa 2.* Rīga: Zvaigzne, 1990.
- *Latviešu tautas dzīvesziņa 5.* Rīga: Zvaigzne, 1993.
- Mellēna, M. Spīčs, E. u. c. *Gadskārtu grāmata.* Rīga: Madris, 2004.
- Grīns, M., Grīna, M. *Latviešu gads, gadskārta un godi.* Rīga: Everest, 1992.
- Milzere, M. *Latviešu tautas sakāmvārdi un parunas.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2018.

Projekta darba vērtēšana un pašvērtējums pieejams šeit: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/B2667729-708B-4A03-95F3-CB98F69A423A/view?preview=3F8AF8CC-DC58-4F46-B0A4-2565B42993D4>

Ieteikums – skolēnus iepriekš informēt par projekta darbu, kā arī palīdzēt izvēlēties katrai grupai savus gadskārtu svētkus.

Izmantotais avots:

Latviešu gadskārtu ieražas [tiešsaiste]. [Skatīts 23.08.2023.] Pieejams: <https://www.uzdevumi.lv/p/muzika-sko-la2030/7-klase/gimenes-godi-78973/re-d7fdd4bf-d99f-4480-ba8e-bf06a604f8ca>

Materiāli skolēnam

Uzdevumi/vingrinājumi

Senāk cilvēki ievēroja, ka dabā notiek pārmaiņas, kas atkārtojas, piemēram, noteiktā secībā mainās gadalaiki. Tautas paradumi atklājas dažādos folkloras žanros (tautasdziesmās, ticējumos, sakāmvārdos, mīklās) un arī autoru atmiņu stāstījumos.

Foto – A. Apsīte

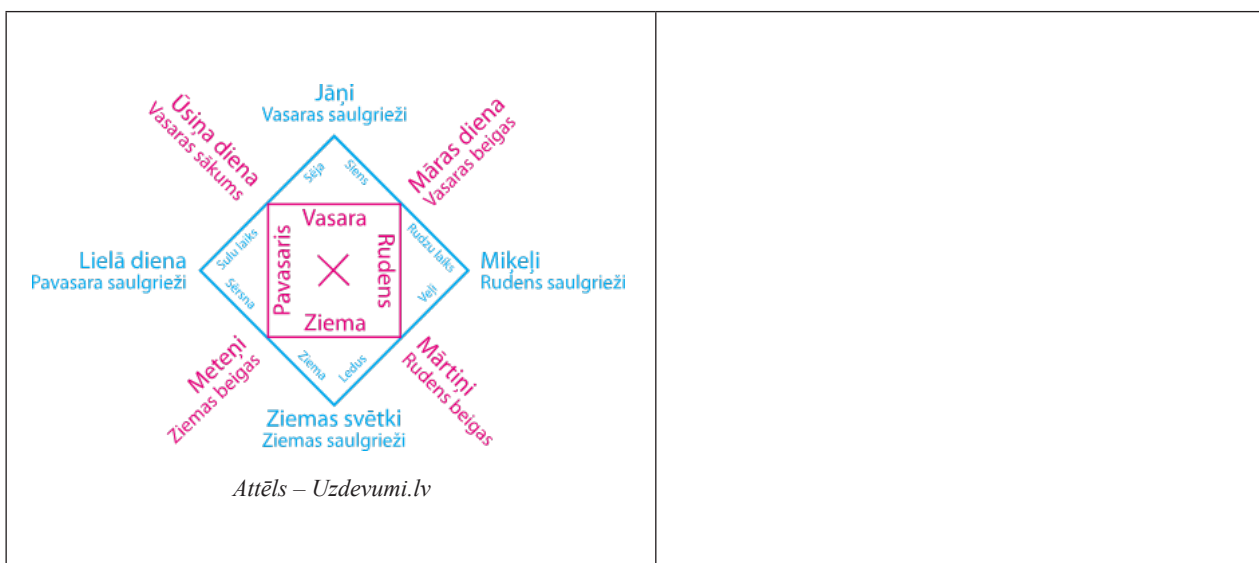
Tu lasīsi un pēfīsi tautasdziesmas, ticējumus, sakāmvārdus, mīklas, kā arī literāro darbu fragmentus, un:

- varēsi raksturot saules nozīmi latviešu dzīvesziņā;
- pratīsi raksturot latviešu tautas gadskārtu tradīciju atklāsmi folklorā, literatūrā;
- noteiksi tautasdziesmu pantmēru, sakāmvārdu veidojuma principus;
- iegūto informāciju izmantosi radošā projektā – plakātā.

Tu noskaidrosi un apgūsi būtiskākos jēdzienus:

- brahiloģismi (mīklas, sakāmvārdi, parunas, ticējumi),
- folklorā,
- gadskārtu tradīcijas,
- kalendārs,
- ritms,
- tautasdziesmas,
- tēlojums.

1. Vai zini, kas ir gadskārta? Uzmanīgi aplūko attēlu! Uzraksti savu skaidrojumu! Salīdzini ar klasesbiedru paveikto!

2. Uzmanīgi aplūko attēlu! Kas tajā redzams? Kāpēc Saule atrodas centrā?

3. Kāpēc latvieši daudzus svētkus saista ar sauli? Kāpēc svētku nosaukumos minēts *saulgriežu* vārds?

4. Pēti *saules tēlu* latviešu folklorā! Izlasi mīklas, kuru atminējums ir *saule*! Izraksti saules raksturojumu!

Tautas mīklas	Saules raksturojums tautas mīklās
<ul style="list-style-type: none"> • Zelta kamols pa kalnu veļas. • Debesīs stāv, zemi silda. • Kas tek negrožots? • Viena māsiņa – visas pasaules valdniece. • Zelta piesta pa kalnu veļas. • Dienā virs galvas, naktī pazemē. • Kas deg bez uguns? • Skaista puķe kalnā zied? • Sviesta ciba ezerā. • Maza, maza vistiņa, Kur ierauga šķirbiņu, Tur iebāž knābīti. • Vērsis peld jūrā, ragi vien laukā. <div style="text-align: center; margin-top: 20px;"> </div>	

5. Apmeklē tīmekļa vietni www.dainuskapis.lv! Atrodi vismaz 5 tautasdziesmas par sauli! Izraksti no tām rindas, kurās raksturota saule!

Daina – klasiskā latviešu tautasdziesma.

Saules raksturojums tautasdziesmās

6. Salīdzini izpētīto ar informāciju no Jolantas Mackovas grāmatas “Atraktā debess”! Formulē trīs tekstā ietvertas nozīmīgas domas par sauli!

Ar aizvērtām acīm jūti – kaut kas silts pieskaras sejai, patīkami kņudina, modinot tiecas ielīst aiz plakstiņiem... Tu vēl neesi atvēris acis, bet jau zini, ka tā ir – SAULE.

Nu gluži kā māmuliņa. Tāpēc arī tautasdziesma saka: abas vienu mīļumiņu, abas vienu labumiņu. Bet kas ir saule latviešiem? Ko viņa debesīs dara?

Saule ir liela saimniece. Tur, augšā, viņai diža sēta trejiem vārtiem. Arī sava ģimene. Tiesa gan – kas ir saulītes vīrs – to vairs neviens īsti nemāk pasacīt, – cits min Mēnesi, cits – Ausekli.. Saules kāzas bijušas sen, sen (“kad zemīte radījās”), un stāsta, ka tajās notikušas trakas lietas: Pērkons esot dusmās saspēris ozoliņu, kas audzis pie saules sētas vārtiem...

Galū galā, kā daudzās mūsdienu ģimenēs, Saulīte palikusi viena un viena audzina savas meitas. Viņa ir stingra māmiņa un raugās, lai debesu sētā viss būtu kārtībā, jo no šīs kārtības ir atkarīga arī mūsu dzīve te – uz zemes. Tālab Saule kļūst barga, ja meitas daždien palaižas slinkumā. Bet viņa pati strādā vairāk par visiem pasaulē – nerimst ne dienu, ne nakti, ne ziemu, ne vasaru ritēt pa debesu kalnu, jo bez saules gaitas nebūtu arī dzīvības. Mūsu senči kā prazdami centušies saulītei palīdzēt viņas darbā – uzturēt gaismu un siltumu pasaulē. Ziemas saulgriežos vēla un sadedzināja bluķi, lai Saulei vieglāk pret vasaru ritēt. Vasaras saulgriežos cēla augstu jāņugunis, lai gaisma, auglību un svētību nesdama, aspīdētu tālus novadus un šajā gada visīsākajā naktī ne mirkli neizzustu gaisma, lai tās pietiktu, dienai pret rudeni ritot. (13. lpp.)

(Jolanta Mackova, “Atraktā debess”. Saules tēls. Ilustrācija – A. M. Reine)

7. Atceries, ko par sauli esi uzzinājis citos mācību priekšmetos! Kā šis zināšanas sasauca ar folklorā uzzināto?

Folklorā – viens no tautas kolektīvās daiļrades veidiem (poētiskā tautas daiļrade, tautas mūzika, tautas horeogrāfija); tautas masu sacerējumi, kas ieguvuši noteiktu māksliniecisku formu un dzīvo tautā kā patstāvīgi daiļdarbi.

(Avots: www.tezaurs.lv)

8. Pārrunāiet klasē senā latvieša priekšstatu par sauli, salīdziniet to ar mūsdienu zināšanām!

9. Uzraksti viedokli (50–70 vārdi), kāpēc latviešu folklorā tik nozīmīga vieta ierādīta saulei!

10. Izlasi sakāmvārdus par darbu!

11. Izpēti sakāmvārdu veidojuma principus! Kad esi sapratis, tukšajos lauciņos uzraksti sakāmvārdu veidošanas shēmu!

<p>Ko dari, to padari labi. Ko gribi darīt, to dari drīz. Ko nevar celt, to nevar nest.</p>	<p>Kam darba nav, tas dara nedarbus. Kam čaklas rokas, tam darbi sokas. Kam amats, tam maize.</p>
<p><i>Ko ..., to..</i></p>	
<p>Kas darbu prot, tas badā nemirst. Kas darīs, ja pats nedarīs. Kas strādā, tas kļūdās. Kas daudz sāk, maz pabeidz. Kas grib zināt daudz amatu, tas neviena neizmācās. Kas slotu rokā paņēmis, tas vēl nav slaucītājs.</p>	<p>Kur darbs un prieki, tur maize un prieki. Kur pavediens, tur kamols. Kur pelavas, tur graudi. Kur dūmi, tur uguns. Kur saule, tur gaisma.</p>
<p>Kāds cilvēks, tādi darbi. Kāds arājs, tāda druva. Kāds malējs, tāda maize. Kāds sējējs, tāds tīrums. Kāds vārītājs, tāda biežputra. Kāds racējs, tāda lāpsta.</p>	<p>Kā strādā, tā veicas. Kā siesi, tā turēs. Kā jūgsi, tā brauksi. Kā lej, tā līst.</p>

12. Atbildi uz jautājumiem! Pārrunā!

- Kuras vērtības izceltas sakāmvārdos?
- Kuras īpašības sakāmvārdos izceltas, kuras nopeltas?
- Vai šos sakāmvārdus var attiecināt arī uz mūsdienām? Pamato savas domas!

13. Veido sakarību vārdiem saule un darbs! Izmanto sakāmvārdos saskatīto shēmu!

Piemērs: *Kur darbs labi padarīts, tur saule vienmēr spīd.*

Gadskārtas

Atceries!

Dabā sastopamos gadalaikus – pavasari, vasaru, rudeni un ziemu, kas atkārtojas nemainīgā secībā, – sauc par **gadskārtām**. **Gadskārtā** esošos svētkus dēvē par **gadskārtu ieražām**.

Atbilstoši **4 gadalaikiem** latviešiem ir **8 gadskārtu ieražas** (8 svētki, kas saistīti ar gadalaiku maiņu) – katrā gadalaikā divas.

Gadskārtu ieražas dēvē arī par **saulgriežiem**, jo pirms un pēc vasaras un ziemas saulgriežiem saule vairākas dienas gandrīz nemaina savu maksimālo augstumu virs horizonta. Vairākas dienas tā it kā “stāv uz vietas”.

Visiem gadskārtu svētkiem kopīga ir gatavošanās tiem, svinēšana un pavadīšana. Piemēram, mājas un sētas pušķošana, īpaša, tieši šai gadskārtai raksturīga mielasta gatavošana, svinēšana – svētku apģērbu uzvilšana, atbilstošu rituālu izpildīšana, rotaļās iešana, dziedāšana un noslēgumā arī svētku “pavadīšana”.

14. Lasi tautasdziesmas par gadskārtu tradīcijām! Izraksti katrai gadskārtai raksturīgu ieražu!

Izmanto tīmekļa vietni <http://www.dainuskapis.lv/> vai tautasdziesmu krājumus, piemēram, “Kad saulīte rotājas”.

Rīga: Zinātne, 2015.

Piemērs:

	Ziema	Pavasaris	Vasara	Rudens
Tautasdziesma	Lūdzama, māmiņa, Laid bērņus iekšā, Ķekatu bērņiem Kājiņas sala.	Par kalniņu Ūsiņš jāja Ar akmiņa kumeliņu; Tas atnesa kokiem lapas, Zemei zaļu āboliņu.	Jānis kūla Pēterīti Avotiņa lejiņā: Jānis ziedus salasīja, Pēterītis izkaisīja.	Raibu vistu es nokāvu Mārtēnīša rītiņā, Lai aug raibas man telītes, Lai gotiņas neaiztrūk’.
Ko var secināt, izlasot tautasdziesmu (tradīcijas u. tml.)	Ziemassvētkos iet jautros masku gājienos – ķekātās.	Pavasari viss sāk zaļot un plaukt, norādot uz gaidāmajiem darbiem un nākamo ražu.	Jāņos parasti zied pļavu puķes, tās plūc, lai pēc tam pītu vainagos, rotātu istabas.	Mārtiņos kauj gaili, lai labāk veiktos ar mājlopiem.

15. Padomā un uzraksti, kur tu saskati kādu noteiktu ritmu!

16. Lasi tautasdziesmas skaļi un ieklausies to ritmā! Mēģini shematiski atveidot tautasdziesmu ritmu! Ieskaties atgādnē!

<p>Par kalniņu Ūsiņš jāja Ar akmiņa kumeliņu; Tas atnesa kokiem lapas, Zemei zaļu āboliņu.</p> 	<p>Lūdzama, māmiņa, Laid bērņus iekšā, Ķekatu bērņiem Kājiņas sala.</p>
--	---

Atceries!

Pantmērs – noteikts uzsvērto un neuzsvērto zilbju skaits un to regulāra maiņa vārsnā.

Pēda – uzsvērto un neuzsvērto zilbju savienojums, kas vārsnā atkārtojas.

Vārsma – dzejolis, pants.

Trohajs – pantmērs, kurā pēdu veido divas zilbes – neuzsvērta un uzsvērta (/ v).

Daktils – pantmērs, kurā pēdu veido trīs zilbes – viena uzsvērta un divas neuzsvērtas (/ vv).

Trohajs	Daktils
Uzsvērta/neuzsvērta zilbe	Uzsvērta/neuzsvērta/neuzsvērta zilbe
Divi, divi, kas tie divi, Kas miedziņa negulēja? Ūdens miega negulēja, Sauls, gaisu tecēdama.	Liieldienas rītā Sarkana saule; Māršiņas villainei Sarkanās bārkstis.

17. Kādreiz senie latvieši rūpīgi vēroja dabu, dažādas norises dabā, īpaši saulgriežos! Lasi ticējumus! Raksti savus vērojumus! Salīdzini!

Gadalaiks	Tautas ticējumi	Mani vērojumi
Ziema	Ja pirms Ziemassvētkiem daudz sniega, pirms Jāņiem būs daudz lietus. Ja Ziemassvētku naktī debesis zvaigžņotas, tad nākamajā gadā būs laba raža. Ziemassvētkos jāapēd visi zirņi: cik neapēstu zirņu, tik neizraudātu asaru. Ziemassvētku vakarā ātri jābeidz darbi, lai darbi labi veiktos visu gadu. Ziemassvētku naktī jāēd 9 reizes pēc kārtas, tad nākamais gads būs bagāts. Ziemassvētku vakarā velk ar krītu uz visām durvīm krustus, tad ļaunais gars iet prom.	
Pavasaris	Māras dienā nedrīkst neko no meža vest mājās, lai vasarā tajās nebūtu čūsku. Māras dienā ar pūpoliem jāper visi ogu krūmi, lai būtu daudz ogu. Liieldienās vajag daudz šūpoties, tad visu gadu nenāks miegs. Ja Liieldienās šūpojas, tad vasarā odi nelien acīs un lopi labi barojas. Ja pirms Jurgiem ir pērkons, tad būs bada gads.	
Vasara	Kad Jāņu rītā bez saules iet uz avotu mazgāties, tad paliek skaists. Jāņu naktī zied paparde ar krāšņiem ziediem. Kas iegūst papardes ziedu, tas ir laimīgs, jo tam piepildās viss, ko viņš vēlas. Ja septiņu gulētāju dienā līst, tad līs vēl septiņas dienas. Ja Pētera dienā līs, tad līs līdz Annas dienai. Ja Jēkaba diena silta un gaiša, tad Ziemassvētki būs auksti.	
Rudens	Ja zosis Mārīņos pa dubļiem staigā, tad Liieldienās ies pa ledu. Ja pirms Miķeļiem koki nobirst lapas, tad pirms Jurgiem jau liela zāle. Ja Miķeļa tirgū auni badās, gaidāmi lieli kari. Pēc sausa rudens nāk vējaina ziema. Kartupeļi jārok jaunā mēnesī, tad nepūst.	

18. Lasi Jāņa Jaunsudrabiņa tēlojuma fragmentu! Iekrāso tekstā rindiņas, kur attēlotas tradīcijas! Izraksti nezināmos vārdus! Noskaidro to nozīmi!

[..] Lielas šūpoles bij visā mūsu apvidā aizvienam tikai vienas. Vairākus gadus mēs gājām uz citām mājām, līdz tad pienāca kārta mūsu puīšiem rādīt, ko viņi var. O, es ļoti labi atminos, kas tā bij par gatavošanos, ilgi ilgi iepriekš. Jau ziemā tika kaņepāju virve vīta. Jau ziemā bij pie vecā Dekšņa aizrunāts pārs riteņu loku. Un kas tad ar jairēm? Par tām tika prātots visvisādi. Vai izlasīt tievākās no cūklēviņam savestām baļķēm jeb ņemt no olnīcas kārtīm stiprākās? Bet izrādījās, ka baļķītes ir uzsliešanai pārāk smagas un olnīcas kārtiņas par daudz tievas, lai lielo svaru, kas uz tām guļas, stingri noturētu. Tās varēja locīties vai kāda pat lūzt, un tad šūpolēs sēdētājs kaklu laužtu. Beidzot atrada, ka visdrošākās kārtis priekš jairēm būšot rijas ārdis. Un atvilka tās. Jā, patiesi, uz tām sija gulēja kā iemūrēta. Varēja pat tie smagākie puīši iet uz galdiņa un sviesties tā, ka krišus krita atpakaļ, pat tad jaires neļodzījās, tikai, nastai uz zemi laižoties, tās nodrebēja smagi un nopietni. Šūpošanās bija droša. Lieldienas sestdienā, šūpoles uzkāruši un iemēģinājuši, puīši virvi sasēja mazgā labi augstu, lai neviens nesēstos iekšā pirms īstā laika. Ar rūgtumu es noraudzījos šinī rīcībā.

Kad šūpoles bij pakārtas un visi svētku sestdienas soļi apmesti, tad vajadzēja sākt olas vārīt. Daži to mēdza darīt tikai lieldienas rītā, bet mēs tādi nebijām. Mēs negribējām svētā dienā tik daudz darboties ar uguns kuršanu un izdarījām to jau aizlaiku.

Mūsu krāsa aizvien bij skaisti dzeltena. Mēs to izdabūjām itin vienkārši no sīpolu mizām. Mēs vispirms likām katlā mizas un pielējām drusku ūdens, un piebērām župsni alauna. Kad ūdens sāka mutuļus sist, tad likām olas iekšā un vārījām tik ilgi, kamēr vecmāte noskaitīja tēvareizi uz priekšu un atpakaļ. Saimniecei bij vairāk vistu, tāpēc viņas katliņā bij olu daudz, bet mūsu pelēcīte necik nevarēja piedēt, un to pašu biškīti aiznesa žīds. Mēs vārījām tikai desmit olu, lai katram iznāktu pa divām.

Es uz olām biju ļoti kārs, un gandrīz ik reizes izgādījās tā, ka viena no manējām saplīsa jau pirmajā vakarā. Itin vienkārši tā vēlās un krita no galdiņa vai arī no rokas izšļuka. Bet es daudz par to neskumu: es meklēju tikai sāli, mērcēju un ēdu. Un kas zin', var būt, ka pa svētkiem atnāca kāds ciemiņš un atnesa vietā. Tas jau nebija nekas neiespējams. Tikai nelaime, ka tad vajadzēja vai nu paldies sacīt, vai arī roku bučot. Pirmā diena bija pārāk svēta, lai tajā taisītu kādas pasaulīgas izpriecas, bet otrajā – tad bija saaicināti uz šūpolēm ciemiņi no malu malām. Ak, kas tas bij par laimīgu laiku! Mūsu puīši stāvēja pie šūpolēm grožiem rokā un sagaidīja katru pienācēju ar vārdiem:

“Nu, lūgtu, tagad sēsties tik vidā.”

Šūpotāji bij aizvien šūpoļu galvenie kārēji. Viens no tiem bij arī mans krusttēvs. Es stāvēju netālu aiz viņa muguras un kāri noraudzījos uz viņa kabatām, kurās līda ola pēc olas. Meitas kaunīgi nāca, acis nolaidušas, it kā vienīgi savu kurpju purnos raudzīdamās, padeva katram šūpotājam pa olai un sēdās šūpolēs... Kad krusttēva kabatās vairs olas neturējās, tad viņš ieskrēja klētī, izkrāva savu ieguvumu skapī un steidzās atpakaļ. Viņam bij pilna skapja apakša visraibāko krāsu: gan rudzālē, gan sīpolu mizās, gan pirts slotu lapās, gan zirgu mēslos krāsotas olas. Tās visas bij vieglas un patīkamas krāsas. Bet netrūka arī tādu, kuras bija krāsotas ar pilsētas līdzekļiem. Dažas izskatījās pavisam brīnišķīgas: raibas kā zemes kartes pie skolas klases sienas. Nevarēja pavisam saprast, kā viens cilvēks mācēja tā izkrāsot. Uz dažām olām bija iekasīti vārdi un sirdis. Laikam meitas gribēja manam krusttēvam sirdi parādīt, bet viņš to neievēroja un krāva tikai visas olas vienā čupā. “Kur tu tik daudz liksi,” es domāju, “tur jau pusgadam ko ēst... Nevarētu man kādu iedot?”

(Jānis Jaunsudrabiņš, tēlojums “Lieldienas”)

Atbildi uz jautājumiem!

- Par kādiem svētkiem stāsta J. Jaunsudrabiņš?
- Kādas tradīcijas tiek attēlotas?
- Kā tu svini šos pavasara svētkus? Pastāsti!

Projekta darbs

19. Grupu darbs – gadskārtu svētku plakāta veidošana.

Kopīgi veidojiet gadskārtu svētku plakātu! Izlasiet uzmanīgi instrukciju!

Lai to paveiktu:

- vienojieties par plakāta lielumu (ieteicams būtu A1 lielums);
- izveidojiet grupas, katrā trīs vai četri skolēni;
- katra grupa izvēlas un veido plakātu par kādu no svētkiem (Ziemassvētkiem, Lieldienām, Jāņiem, Mārtiņiem, Miķeļiem, Ūsiņiem, Meteņiem, Mārām – skat. attēlu);
- plakātā jābūt attēliem, tradīcijām, tautasdziesmām, ticējumiem, mīklām, laikam, kad svētki notiek;
- sadaliet pienākumus grupā;
- pētiet informāciju;
- izveidotus plakātus novietojiet redzamā vietā klasē.

Ieskaties:

Latviešu tautas dzīvesziņa 2. Rīga: Zvaigzne, 1990.

Latviešu tautas dzīvesziņa 5. Rīga: Zvaigzne, 1993.

Mellēna, M. Spīčs, E. u. c. *Gadskārtu grāmata.* Rīga: Madris, 2004.

Grīns, M., Grīna, M. *Latviešu gads, gadskārta un godi.* Rīga: Everest, 1992.

Milzere, M. *Latviešu tautas sakāmvārdi un parunas.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2018.

20. Veic projekta darba pašvērtējumu!

Savā grupā es (<i>uzskaiti visu, ko darīji</i>)	Man izdevās
	Man neizdevās
	Gribētu pamēģināt citādi

21. Uzraksti argumentētu komentāru citu grupu veikumam! Centies saskatīt pozitīvo! Piestiprini komentāru pie plakāta!

22. Izvērtē savu darbu grupā! Iekrāso atbilstošo lodziņu vērtējuma tabulā!

Palūdz, lai tavu vērtējumu pārskata kāds no tavas grupas dalībniekiem! Pārrunājiet tos kritērijus, kuros vērtējums jums atšķiras!

Līmenis Kritērijs	Apgūstu	Apguvis	Apguvis padziļināti
Prasme strādāt ar daudzveidīgu informāciju, atlasīt to	Strādāju ar doto informāciju vai ātri atrodamu informāciju. Izmantoju tikai vienu avotu, uz to neatsaucoties.	Strādāju ar norādītajiem avotiem, izvērtēju atrasto informāciju, atsaucoties uz avotu.	Zinu, kuri ir ticami un droši avoti, atsaucos uz izmantotajiem avotiem. Protu meklēt un atlasīt sev nepieciešamo informāciju dažādos avotos, izvērtēt to.
Prasme sadarboties grupā	Piedalos plānošanas procesā, veicu sev uzticēto darbu. Grupā esmu nedrošs, pasīvs, baidos lūgt palīdzību vai esmu pārāk valdonīgs, uzspiežu savu viedokli, nepieņemu citu idejas, cenšos visu paveikt pats.	Piedalos plānošanas procesā, izvirzu savas idejas, ar grūtībām pieņemu citu idejas. Ievēroju lomas, par kurām grupā esam vienojušies. Pietrūkst elastības mainīt lomu, ja tas ir nepieciešams.	Protu uzklaustīt, piedalos plānošanas procesā, izvirzu savas idejas, esmu iecietīgs pret dažādiem viedokļiem, varu piekāpties labāka rezultāta dēļ. Esmu aktīvs, palīdzu un varu lūgt palīdzību.
Prasme ievērot instrukciju, izvirzīt kritērijus	Instrukciju lasu virspusēji, neprecizēju detaļas, rezultāts tādēļ ne vienmēr atbilst kritērijiem.	Instrukciju lasu, saprotu darba kritērijus, taču ne vienmēr atgriežos pie tiem darba gaitā.	Uzmanīgi izlasu instrukciju un kritērijus pirms darba uzsākšanas un darba procesā. Veidoju plānu vai atzīmēju būtiskos atslēgas vārdus savās piezīmēs.
Prasme jautāt, meklēt palīdzību	Uzdodu jautājumus grupas biedriem, man nepieciešami vairāki jautājumi, lai noskaidrotu vajadzīgo. Bieži pārjautāju. Palīdzību meklēju tikai pie autoritātēm, visbiežāk jautāju skolotājam.	Protu uzdot jautājumus, lai precizētu informāciju, tie ne vienmēr ir precīzi, virzīti uz jēgpilnu darba procesu. Mēdzu pārjautāt. Meklēju palīdzību grupā un pie autoritātēm, izmantoju tīmekļa resursus.	Protu uzdot atbilstošus jautājumus, lai virzītu darbu. Zinu, kur varu meklēt palīdzību, un nepieciešamības gadījumā izmantoju to.
Prasme noformēt	Pārvērtēju savas spējas, izvēlos noformējuma līdzekļus, ar kuriem strādāju pavirši vai neprotu darboties.	Protu izvēlēties savām prasmēm atbilstošus noformēšanas līdzekļus. Darbu cenšos veikt rūpīgi. Meklēju palīdzību.	Protu izvēlēties savām prasmēm atbilstošus noformēšanas līdzekļus. Darbu veicu rūpīgi un kārtīgi.
Prasme vērtēt un izvērtēt	Mācos vērtēt savu darbu. Protu saskatīt dažas pozitīvas iezīmes citu darbā. Mācos uzklaustīt citu viedokli.	Vērtēju savu un citu darbu pēc kritērijiem. Cenšos pamatot savu viedokli un pieņemt citu viedokļus. Reizēm viedoklis ir subjektīvs.	Protu objektīvi izvērtēt savas grupas un citu grupu paveikto. Adekvāti novērtēju paša padarīto, varu pamatot savu viedokli. Protu uzklaustīt citu viedokli par savu un savas grupas darbu.

7.4. Daba. Kā, analizējot miniatūras un radot savu tekstu, ar spilgtiem tēlainās izteiksmes līdzekļiem atklāt mazo lietu skaistumu dabā?

Ieteicamais laiks temata apguvei: 8 mācību stundas.

Jēdzieni: epitets, metafora, miniatūra, vārda pārnestā nozīme, proza, salīdzinājums.

Sadarbojas un atbildīgi īsteno radošā darba ideju. Uzklauša citu viedokli, diskutē un patstāvīgi pieņem lēmumus par idejas īstenošanai atbilstošu materiālu, tehnikas, paņēmieni un tehnoloģiju izvēli. (K.9.3.2.)	<ul style="list-style-type: none">• Prot izmantot tēlainus vārdus savas pieredzes un emociju izteikšanai, veidojot salīdzinājumus, epitetus, metaforas, personifikācijas.• Prot saskatīt tekstā tēlainās izteiksmes līdzekļus un vārdu pārnestās nozīmes.
Radošajā darbā izmanto savu estētisko pieredzi. Interpretē mākslas darbu (literatūra, vizuālā un audiovizuālā māksla, mūzika, teātris) vecumposmam atbilstošā apjomā, izvēloties un izmantojot citu mākslas veidu izteiksmes līdzekļus, argumentē savu izvēli. (K.9.3.3.)	<ul style="list-style-type: none">• Saskata miniatūras žanra pazīmes, prot tās izmantot, radot savu jaunrades darbu.• Raksta miniatūru un prot to novērtēt.

Metodiskie ieteikumi skolotājam

Strādājot ar šo mācību materiālu, skolotājs var diferencēt un individualizēt mācību procesu literatūrā, izmantojot vairākus veidus: piedāvājot uzdevuma izpildei nepieciešamos atbalsta materiālus un variējot uzdevumu daudzumu; variējot tekstus atbilstoši grūtības pakāpei un skolēnu sagatavotības līmenim; nodrošinot skolotāja atbalstu.

1., 2. uzdevums paredzēti skolēnu ieinteresēšanai par apgūstamo tēmu. Atbilstoši skolēnu zināšanām un darba tempam 1. uzdevumu ieteicams veikt gan individuāli, gan pāros.

3. uzdevumā dota saite, kuru atverot skolēni noskaidro miniatūras jēdzienu. Izmantojot šo informāciju, skolēni veido uzskatāmu atgādni "Miniatūra". Papildu informāciju par miniatūru iespējams noskatīties vietnē: <https://www.tavaklase.lv/video/miniaturas-zanrs-literatura-tam-raksturigas-pazimes-2/>

Veicot 4.–12. uzdevumu, skolēni uzzina svarīgākos faktus par Mirdzu Ķempi un lasa miniatūru "Gliemežnīca". Skolotājs 5., 6. uzdevumu var piedāvāt skolēniem veikt individuāli. Lodziņos blakus tekstam doti vārdu un jēdzienu skaidrojumi: skolotājs šo informāciju var izdzēst un ierosināt skolēniem to sameklēt norādītajā informācijas avotā.

Ņemot vērā skolēnu sagatavotību, ieteicams individualizēt un diferencēt 13.–26. uzdevuma izpildi. Skolotājs var šos uzdevumus sadalīt kā pāru vai grupu darbu, kā arī izmantot citus metodiskos paņēmienus atbilstoši klases sagatavotības līmenim un darba tempam.

Pirms 27. uzdevuma veikšanas ieteicams atkārtot miniatūras kā prozas žanra galvenās pazīmes un pārrunāt ar skolēniem miniatūras vērtēšanas kritērijus, kā arī norādīt vērtējuma veidu – formatīvais vai summatīvais vērtējums.

Izmantotie informācijas avoti:

- Konste, A. *Kāda bija Mirdza Ķempe?* (2022). Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/kultura/literatura/kada-bija-mirdza-ķempe.a442600/>
- Krišjāņa Barona Dainu skapis. Pieejams: <https://www.dainuskapis.lv/>
- Ķempe, M. *Kopotī raksti*, 1. sējums. Rīga: Liesma, 1981, 489. lpp.
- Miniātūras vērtēšanas kritēriji. Pieejams: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/39E2CE7D-C695-4FDD-8A37-99F7EAB37034/view?preview=E8319B86-3C01-458F-9832-8D3C817BB905>
- Miniātūras žanrs. Atgādne. Pieejams: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/39E2CE7D-C695-4FDD-8A37-99F7EAB37034/view?preview=15E37A6B-A952-4315-B0D4-A36A0E13AEA0>
- Miniātūras žanrs literatūrā. Pieejams: <https://www.tavaklase.lv/video/miniaturas-zanrs-literatura-tam-raksturigas-pazimes-2/>
- *Mirdza Ķempe*. Nacionālā enciklopēdija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/58850-Mirdza-%C4%B6empe>
- *Regīna Ezera*. Nacionālā enciklopēdija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/31171->
- *Regīna Ezera*. Rakstnieces dzīve, valoda un literārais mantojums. Kultūras rondo (2020). Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/kultura/literatura/regina-ezera-rakstnieces-dzive-valoda-un-literarais-mantojums.a385521/>
- Ezera, R. *Odzenājs*. Pieejams: <https://letonika.lv/literatura/Reader.aspx?r=279>

Materiāli skolēnam

Uzdevumi/vingrinājumi

Tu lasīsi latviešu tautasdziesmas, miniatūras un:

- ietērpsi tēlainos vārdos savu pieredzi un emocijas, veidojot salīdzinājumus, epitetus, metaforas, personifikācijas;
- pratīsi saskatīt tēlainās izteiksmes līdzekļus un vārdu pārnestās nozīmes;
- saskatīsi miniatūras žanra pazīmes, pratīsi tās izmantot, radot savu jaunrades darbu.

Ilustrē un izvērtē savu
miniatūru!
Esi radošs un atbildīgs!

1. Izlasi tautasdziesmas par dabu! Veic uzdevumus tabulā!

Latviešu tautasdziesmas	Par ko stāstīts tautasdziesmā?	Ilustrācija
Kas kait man nedzīvot Lielas jūras maliņā: Cik jūriņa viļņus meta, Tik izmeta sudrabiņu. [LD 30782-0]		
Upe tek dimdēdama, Daugaviņa skanēdama: Upe kārklu pieaugusi, Daugaviņa ozoliņu. [LD 31023]		
Resnajam ozolam Trim kārtām zelta josta. Čūska cirta, bite dzēla, Ne lapiņa nedrebēja. [LD 34158-2]		

2. Izlasi uzziņu! Ja nepieciešams, papildini informāciju 1. uzdevuma tabulā!

Latviešu tautasdziesmās tiek apdziedāta Latvijas daba – koki, pļavas, puķes, dzīvnieki debesis, Daugava, jūra –, attēlojot to izskatu, izturēšanos, kustību. Taču retā tautasdziesmā dabas objekti netiek saistīti ar kādu līdzīgu izturēšanos, notikumu vai parādību cilvēka dzīvē. Arī **miniatūrās** bieži vien dabas objekti un dabas tēlojums tiek izmantots kā fons, lai atklātu nozīmīgas situācijas, lietas, parādības cilvēka dzīvē.

3. Vairāk par miniatūru kā prozas žanru uzzini vietnē: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/39E2CE7D-C695-4FDD-8A37-99F7EAB37034/view?preview=15E37A6B-A952-4315-B0D4-A36A0E13AEA0!>

Turpmāk darba lapā ir ievietotas divas miniatūras un informācija par to autorēm. Turpini darbu un papildini savas zināšanas, bagātini savu personību un valodu!

4. Lasi uzziņu par Mirdzu Ķempi!

Mirdza Ķempe, Rīga,
20. gs. 40. gadi.

Foto – autors nezināms.

Mirdza Ķempe (09.02.1907.–12.04.1974.) ir spilgta personība 20. gs. latviešu literatūras vēsturē. Latvijas kultūras **respektētāja** un tradīciju turpinātāja. Talantīga dzejniece, tulkotāja, atdzejotāja un jauno autoru konsultante. Prata piecas svešvalodas. Dzimtā pilsēta – Liepāja. Pabeigusi Liepājas 1. valsts vidusskolu, studējusi Latvijas Universitātē. Pirmā publikācija bija dzejolis “Ne jums!” Liepājas laikrakstā “Kurzemes Vārds” 1923. gadā. Miniatūras apkopotas krājumā “Dzintara spogulis” (1968).

(Avots: <https://enciklopedija.lv/skirklis/58850-Mirdza-%C4%B6empe>)

Respektētāja –
cienītāja.

5. Vairāk par Mirdzu Ķempi uzzini, ieejot vietnē: <https://www.lsm.lv/raksts/kultura/literatura/kada-bija-mirdza-ķempe.a442600/>!

6. Uzraksti, kas tevi pārsteidza Mirdzas Ķempes biogrāfija! Kāpēc?

7. Izlasi Mirdzas Ķempes miniatūru “Gliemežnīca”!

Liela gliemežnīca gulēja smiltīs.

To bija izmetusi vētrainā jūra.

Smiltis bija klusas, bet gliemežnīca nedzirdami skanēja.

Pienāca puisēns un to pacēla. Gliemežnīca domāja: “Viņš pieliks mani pie savas maigās auss un sadzirdēs manī jūras nebeidzamo balsi. Viņš būs apburts.”

Alkatīgi pirksti cieši un ilgi spieda gliemežnīcu – tā nesalūza. Puisēns pielika to pie savas skaistās mutes un sāka graužt.

Gliemežnīca nesabirza. Viņa bija pārakmeņojusies zem tūkstošgadu smiltājiem, zem jūras smaguma.

“Pretīgā!” iesaucās bērna apburošā mute.

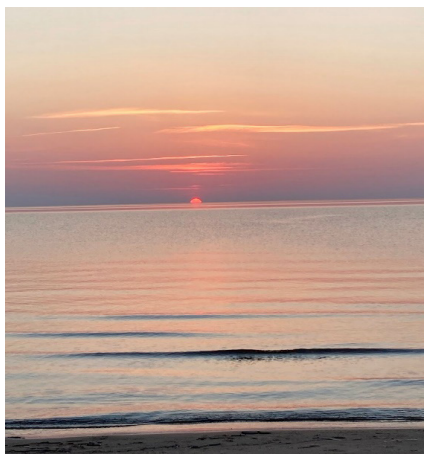
Viņš nosvieda gliemežnīcu un aizskrēja. Bet pārakmeņotajos vākos un apkārt tiem dunēja pasaules bezgalīgās, skaidrās skumjas.

(Ķempe, M. *Kopoti raksti*, 1. sējums, Rīga: Liesma, 1981, 489. lpp.)

Gliemežnīca –
gliemeža čaula.

8. Iedomājies, ka esi jūrmalā, kur pēc vētras ir izskaloti gliemežvāki! Par ko tu domā?

Nosauc un raksturo savas izjūtas!

Raksti šeit!

Foto – E. Apsīte

9. Kāpēc, tavuprāt, puisēns nemēģināja sadzirdēt jūras šalkoņu gliemežnīcā? Kāda ir tava attieksme pret zēnu? Ko tu viņam ieteiktu?

10. Raksturo gliemežnīcas izjūtas miniatūras sākumā un nobeigumā!

Izjūtas sākumā		Izjūtas nobeigumā
		

11. Kā tu vērtē gliemežnīcu un zēnu?

12. Kāda atziņa, tavuprāt, ir ietverta miniatūras pēdējā teikumā: [...] *pārakmeņotajos vākos un apkārt tiem dunēja pasaules bezgalīgās, skaidrās skumjas?*

Atziņa – šeit, secinājums par miniatūras saturu.

13. Lasi uzziņu par Regīnu Ezeru!

Regīna Ezera, Rīga, 1972. gads.
Foto – Gunārs Janāitis.

Rakstniece **Regīna Ezera** (20.12.1930.–11.06.2002.) ir 28 oriģinālgrāmatu autore. Rakstījusi romānus, stāstus, publicējusi arī esejas, recenzijas, dienasgrāmatas, autobiogrāfisku prozu. Pirmā publikācija bija stāsts “Pat īkšķis nelīdzēja” žurnālā “Bērniņa” 1955. gadā. Miniatūras apkopotas krājumā “Zvaigžņu lietus” (1994).

(Avots: <https://enciklopedija.lv/skirklis/31171-Reg%C4%ABna-Ezera>)

14. Vairāk par Regīnu Ezeru uzzini, ieejot vietnē: <https://www.lsm.lv/raksts/kultura/literatura/regina-ezera-rakstnieces-dzive-valoda-un-literarais-mantojums.a385521/>!

15. Uzraksti, kas tevi ieinteresēja Regīnas Ezeras biogrāfijā un daiļradē! Kāpēc?

16. Strādā pāri! Izmantojiet pierakstus un apkopojiet informāciju par Regīnu Ezeru!

17. Turpiniet darbu pāri un uzrakstiet, kas ir *odzenājs*! Ilustrējiet skaidrojumu! Iepazīstiniet ar savu darbu klasesbiedrus!

18. Prognozē, kāds būs miniatūras “Odzenājs” saturs!

19. Izlasi Regīnas Ezeras miniatūru “Odzenājs”!

Laiks bija pārvērtis viņas abas, tāpat kā pārveido visu un visus un pārmaina arī mūs. [..]

Sen nebija pašu māju. Sadrupušie pamati vairāk līdzinājās bezveidīgai akmeņu čupai nekā **pamūrim**. Vienīgi viņas abas vēl dzīvoja [..] – upe, kas visulaik plūst, un liepa, kas joprojām stāvēja un zaļoja, kaut gadu gaitā novecoja. Liepas bērībā Daugava plūda dziļi apakšā, kur pāri **krācēm** līgoja baļķu plosti un nogāzēs baltoja ievu mežģīnes. [..]

Ar gurdziem viņiem laizot krastu, Daugava tagad **zvārojās** liepai gandrīz pie kājām, maz pamazām sanesusi baltu liedadziņu. Agrākajā augļu dārzā starp appludinātajiem celmiem vijās **elodeju serpentīns**, un vasarā kā gulbju olas izšķīlās ūdensrozēs. Zem kādreizējā pagraba velnes gliemeži filozofēja par mūžīgajām tēmām un cienīgi devās gausās promenādēs. [..]

Tā bija gleznaina vieta [..].

Pat vietas neoficiālais nosaukums – “odzenājs” nevedināja ne uz kādām paralēlēm ar rūpuļu valsti, jo “Sinonīmu vārdnīcas” 223. lappusē ar melnu uz balta stāv rakstīts, ka “odzenājs” esot “ogu krūms”. Un patiesi – pārsimt metru no liepas augstu **krantī**, no kuras atsedzas zili Daugavas plašumi, vecu tranšeju saplosītās zemes miesas aizaugušas tik dulliem avenkrūmiem, ka ar stingriem zābakiem un stipriem nerviem ogu gadā var pielīdzēt un **piekāpaļāt** pa smukam groziņam.

Par nožēlošanu, es neizcēlos ar šīm īpašībām [..], līdz ar atvieglojuma nopūtu izkūlos no dzelkšņainajiem ierakumiem un laimīgi sasniedzu rāmo oāzi ar veco liepu. Koks ziedēja. Lapotnē viņojo liega **zumzēšana**, un skaņas sijājās lejup kā zvaigžņu lietus. Ap liepu strāvoja liels miers un staroja zeltaina **aura** – kā ap madonnu. Vai ne ar vienu šķiedriņu, ne ar vienu **driksniņu** viņa nenojauta savu jau tuvo Likteni?

Sāku **snaikstīties** pēc kāda zara, bet nespēju sasniegt pat pašu zemāko. Tad uzrāpos uz mājas pamatiem, tiku augstāk un ar pirkstiem jau skāru pirmos ziedus, kas bija kā zīds, kad ieraudzīju: uz **paviļas** netālu no manām kājām saritinājusies saulē gulēja čūska! Tik tumša, ka ar grūtībām varēja izšķirt lauzīto svītru uz viņas muguras. Grūti pateikt, vai viņa mani redzēja. Visticamāk, ne.

Lapotnē iekrita vēja brāzma, un liepa smagi iešalcās. **Idilliskajā** klusumā tas nāca tik negaidīti kā pēkšņu sāpju iekliedziens. [..]

Kā atomsēne debesīs kāpa mutuļojošs negaisa mākonis. Nošķīda zibens. Čūska acīs tas atspīdēja ar dīvaini sarkanu **pekles** uguni. Un, kaut lietus gāza jau spaiņiem, es sāku skriet. Nesaprazdama, vai tas lietus vai asaras, es bēgu, bēgu, bēgu gar vecajām tranšejām un biju pusceļā līdz mājām, kad atskanēja pērkona grāviens. Upe uzvārtējās, un kaut kas kaut kur ar žlarkstošu troksni plīsa un lūza.

Tur nomira vecā liepa.

Vai odze sajuta nāves tuvumu? Vai brīdināja liepu, zem kuras saknēm mita un kura – kā jau koks – nekur nespēja aizbēgt? Vai izglāba manu Dzīvību?

(Avots: <https://letonika.lv/literatura/Reader.aspx?r=279>)

Pamūris – pamatu virszemes daļa Čupa (sarunvalodā) – kaudze Krāces – posms upē, kurā ūdens strauji plūst lejup pa nelīdzenu klinšainu vai akmeņainu gultni Zvārojās – plūda zvalstoties Elodeja – ūdensaugis Serpentīns – spirālveida lente Krants – stāvs krasts	Piekāpaļāt – šeit, salasīt Zumzēšana (apvidvārds) – dūķšana Aura – īpašs starojums Driksna (apvidvārds) – miza Snaikstīties – pastiepties Paviļa – mājas pamatu daļa Idillisks – laimīgs, bezrūpīgs Pekle – elle Žlarkstošs – diezgan skaļš
--	--

20. Salīdzini savu prognozi ar izlasīto miniatūru!

21. Kā, tavuprāt, miniatūrā “Odzenājs” tēlotā vide un tēli ir saistīti ar R. Ezeras biogrāfiju?

22. Tabulā ar X atzīmē epitetu (1.), metaforu (2.), personifikāciju (3.), salīdzinājumu (4.), deminutīvu (5.)!

Miniatūras teksts	1.	2.	3.	4.	5.
liepas bērniībā					
nogāzēs baltoja ievu mežģīnes					
gurdiem viņiem laizot krastu, Daugava tagad zvārojās					
vijās elodeju serpentīns					
vasarā kā gulbju olas izšķīlās ūdensrozes					
gliemeži filozofēja par mūžīgajām tēmām					
zili Daugavas plašumi					
skaņas sijājās lejup kā zvaigžņu lietus					
vecu tranšeju saplosītās zemes miesas					
ne ar vienu šķiedriņu, ne ar vienu driksniņu viņa nenojauta savu jau tuvo Likteni					
skāru pirmos ziedus, kas bija kā zīds					
kā atomsēne debesīs kāpa mutuļojošs negaisa mākonis					
atspīdēja ar dīvaini sarkanu pekles uguni					
nomira vecā liepa					

Kā šie tēlainās izteiksmes līdzekļi ietekmē miniatūras noskaņu?

22. Izmanto miniatūras teksta fragmentus un veido savus teikumus!

Piemērs. Pavasarī Svētupes krastus grezno baltas ievu mežģīnes, kas ir tik netverams un trausls skaistums.

23. Kā tu atbildētu uz jautājumiem miniatūras nobeigumā?

Jautājums	Tava atbilde un pamatojums
Vai odze sajuta nāves tuvumu?	
Vai brīdināja liepu, zem kuras saknēm mīta un kura – kā jau koks – nekur nespēja aizbēgt?	
Vai izglāba manu Dzīvību?	

24. Kāda, tavuprāt, ir R. Ezeras miniatūras galvenā doma?

25. Salīdzini izlasītās miniatūras!

Miniaturas Salīdzinājuma kritēriji	M. Ķempes "Gliemežnīca"	R. Ezeras "Odzenājs"
Tēli		
Kas ir stāstītājs?		
Darbības vieta un laiks		
Raksturīgie tēlainās izteiksmes līdzekļi		
Galvenās atziņas (vērtējums, secinājumi)		
Būtiskākās miniatūras žanra pazīmes		
Secinājums(i), kam tu pievērsīsi uzmanību, rakstot savu miniatūru		

26. Nofotografē skaistu dabasskatu vai dabas objektu un uzraksti par to savu miniatūru!
Sarīkojiet klasē miniatūru lasījumu!

27. Novērtējiet miniatūras! Vērtēšanas kritēriji vietnē: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/39E2CE7D-C695-4FDD-8A37-99F7EAB37034/view?preview=E8319B86-3C01-458F-9832-8D3C817BB905>

7.5. Vēsture. Kā prognozēt detektīvstāsta sižetu, tēlu rīcību? Kā apkopot literārā darba sižeta veidošanai nepieciešamās laikmeta liecības?

Ieteicamais laiks temata apguvei: 8 mācību stundas.

Jēdzieni: detektīvs, laiks, proza, sižets, stāsts, tēls, vēstījums, vēstures notikumi.

• Raksturo detektīvliteratūras vēstījuma īpatnības: kas ir stāstītājs, personu runa, vēstījuma veids (reālistisks, romantisks), noskaņa, telpa, rakstnieka izvēle noteiktu situāciju risinājumā u. c. (K.9.1.10.)• Noskaidro detektīvromāna/detektīvstāsta žanra iezīmes. Iepazīst pasaules detektīvliteratūrā tēlotos izmeklētājus. (K.9.1.10.)• Raksturo stāsta galvenos tēlus, to rīcību. (K.9.1.10.)• Analizē teksta fragmenta un daiļdarba kopumā lasītāja pieredzes situāciju. (K.9.4.5.)	• Prognozē literārā darba (detektīvstāsta) sižetu, saskatot un interpretējot stāstā ietvertās laikmeta liecības, vides raksturojumu un tēlu rīcību.• Izprot detektīvžanra īpatnības, sižeta veidošanas pamatprincipus.• Iepazīstot tekstu fragmentus, izprot, kā veidots detektīva teksts.

Metodiskie ieteikumi skolotājam

Darba lapa "Kas ir detektīvžanrs un detektīvliteratūra"

Atbildes 3. uzdevumam. Papildini dotos teikumus, ierakstot trūkstošos vārdus!

19. gadsimta beigās Lielbritānijā rakstnieks Arturs Konans Doils radīja izmeklētāja tēlu, kurš joprojām ir dzīvs un iedvesmo gan kino pasauli, gan tūkstošiem cilvēku visā pasaulē. Tas bija vērigais Šerloks **Holms**. Pats rakstnieks apgalvoja, ka slavenajam izmeklētājam ir reāls prototips – tas esot Edinburgas Karaliskās slimnīcas ķirurģs Džozefs Bells.

Savukārt cita britu izcelsmes rakstniece Agata Kristi 20. gadsimta pirmajā pusē radīja pasaulslavenus izmeklētāju tēlus, tāds kā Erkijs **Puaro** un gaužām vienkāršā, bet attapīgā detektīve – amatiere Džeina **Mārpla**.

Pēdējos divdesmit gadus Eiropas televīzijas kanāli demonstrē skatītājiem daudzus detektīvus, un viens no populārākajiem, tostarp arī Latvijā, pavisam noteikti ir seriāls par noslēpumainiem noziegumiem mazā ciematā Anglijā – tās ir "Midsomeras slepkavības", kurās visus noziegumus atklāj inspektors **Bārnabijs**.

Parasti skatītāju iemīļoto seriālu pamatā ir literārs daiļdarbs, stāsti vai romāni, kurus dēvējam par detektīvžanra literatūru jeb kriminālromāniem.

Saites, kas var noderēt darbam stundā:

- Tēlainās izteiksmes līdzekļi: <https://www.tavaklase.lv/video/kadus-izteiksmes-lidzeklus-rakstnieks-izmanto-literara-darba-2/>
- Mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi: <https://www.tavaklase.lv/video/paradokss-un-citi-makslinieckiskas-izteiksmes-lidzekli-imanya-ziedona-dzejolu-krajuma-taurenu-uzbrukums-surdo-2/>
- Tēla portrets: <https://www.tavaklase.lv/video/tela-portrets-ipasibas-riciba-vertibas-un-autora-atzina-jaunrades-darba-2/>
- Tropi daiļliteratūrā: <https://enciklopedija.lv/sirkklis/28735-tropi,-literat%C5%ABr%C4%81>
- Kornelas metode: <https://metodes.lv/metodes/kornelas-cornell-piezimju-rakstisanas-tehnika>
- Emociju nosaukšana literatūrā, vārdu nozīme, materiāls no vietnes: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/739CEA95-B1B8-420A-8BA0-AAFEAF3960C9/view?preview=A13865E3-1071-4E8C-9359-2C23BFAAA98B>

Detektīvstāstā var tikt atspoguļoti vēsturisko laiku raksturojoši notikumi. (K.Li.4.)

- Literārā darba sižeta veidošanai tiek apkopotas nepieciešamās laikmeta liecības.
- Skolēns izprot, ka detektīvstāstā var tikt atspoguļoti vēsturisko laiku raksturojoši notikumi.
- Attīsta ieradumu ar skolotāja atbalstu izvērtēt dažādus informācijas avotus.
- Eksperimentāli noskaidro vēstures zīmju šifrēšanas nozīmi literārā teksta izpratnē.
- Prognozē informācijas lietojuma un izvēles iespējas, derīgumu.

Darba lapa "Vēsture. Pagātnes konteksta izpēte"

Ieteikums 1. uzdevumam

Izmantot grupu darbu, iepriekš uzdodot izpētīt vietni www.mk.gov.lv patstāvīgi.

Ieteikumi 10. uzdevumam

Skolēniem pirms informācijas meklēšanas ieteicams iepazīties ar informāciju par uzticamiem avotiem tīmeklī:

- *Rokasgrāmata jauniešu avotkritikas prasmju uzlabošanai*: <https://lvportals.lv/norises/313691-rokasgramata-jauniesu-avotkritikas-prasmju-uzlabosanai-2020>
- *Ieteikumi informācijas pārbaudīšanai internetā*: <https://drossinternets.lv/lv/materials/download/ieteikumi-informācijas-parbaudei>
- Vietnes, kurās iespējams iegūt informāciju par Aleksandru Laimi: <https://www.lsm.lv/raksts/kultura/maksla/pirmizradi-piedzivojusi-dokumentala-filma-aleksandrs-laime-un-anhela-udenskrituma-dimanti.a34144/>, dokumentālā filma "Veiksmes ceļinieki. Aleksandrs Laime un Anhela ūdenskrituma dimanti" (2011), <https://www.filmas.lv/movie/3729/>

Organizē diskusiju par literāru darbu un iesaistās tajā, apgūstot un pilnveidojot prasmes analizēt informāciju, secināt, piedāvāt problēmu risinājumus u. tml. (K.9.4.3.)

- Organizē diskusiju par literāru darbu un iesaistās tajā.
- Apgūst un pilnveido prasmes analizēt informāciju, secināt, piedāvāt problēmu risinājumus u. tml.

Darba lapa "Aktīvs darbs ar tekstu"

Ieteikums pirms 1. uzdevuma veikšanas

- Vēlams iepriekš izpētīt vietni: <https://mezabrali.wordpress.com> un skolēniem piedāvāt tās vietnes nodaļas, kuras demonstrē praktisku informāciju par bunkuriem un to celtniecību. Īpaši labi var noderēt sadaļa *Bunkurs*: <https://mezabrali.wordpress.com/bunkurs/>
- Iespēja arī demonstrēt video: <https://www.youtube.com/watch?v=kikqBSrJ3-0> (ilgums 3:32)
- 20. gs. 40.–50. gadi, nacionālās pretošanās kustība, mežabrāļi; deportācijas; padomju laiks – noklusētā vēsture. Edmunda Jansona dokumentālā animācijas filma "Čiža acīm" [tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.filmas.lv/movie/2628/>

4. uzdevuma vērtēšanas kritēriji

- Runas prasmju pārbaude. Pieejams: <https://www.uzdevumi.lv/p/valsts-eksameni-un-ieskaite-latviesu-valoda/9-klase/eksamens-latviesu-valoda-2012-g-10323/re-ee0910fa-b47d-4755-900d-200223b28b9c>
- PUPA. Runas darbības veidi. Pieejams: <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2020/03/PUPA-4-2019.pdf>
- Publiska uzstāšanās. Video nodarbība. Pieejams: <https://www.tavaklase.lv/video/publiska-runa-surdo-2/>

Materiāli skolēnam

Darba lapa

Kas ir detektīvžanrs un detektīvliteratūra

Kā prognozēt detektīvistāsta sižetu, tēlu rīcību?

Kādas ir detektīvžanra īpatnības?

Kā tiek veidots detektīva teksts?

1. Aplūko attēlus! Kā tu domā, kāda ir šo cilvēku nodarbošanās? Kas tev liek par to domāt?

2. Pamato 2–3 teikumus, kur un kā šie cilvēki varētu satikties! Kāpēc?

3. Papildini dotos teikumus, ierakstot trūkstošos vārdus!

19. gadsimta beigās Lielbritānijā rakstnieks Arturs Konans Doils radīja izmeklētāja tēlu, kurš joprojām ir dzīvs un iedvesmo gan kino pasauli, gan tūkstošiem cilvēku visā pasaulē. Tas bija vērtīgais Šerloks _____. Pats rakstnieks apgalvoja, ka slavenajam izmeklētājam ir reāls prototips – tas esot Edinburgas Karaliskās slimnīcas ķirurgs Džozefs Bells.

Savukārt cita britu izcelsmes rakstniece Agata Kristi 20. gadsimta pirmajā pusē radīja pasauleslavenus izmeklētāju tēlus, tādus kā Erkils _____ un gaužām vienkāršā, bet attapīgā detektīve – amatiere Džeina _____.

Pēdējos divdesmit gadus Eiropas televīzijas kanāli demonstrē skatītājiem daudzus detektīvus, un viens no populārākajiem, tostarp arī Latvijā, pavisam noteikti ir seriāls par noslēpumainiem noziegumiem mazā ciematā Anglijā – tās ir “_____ slepkavības”, kurās visus noziegumus atklāj inspektors _____.

Parasti skatītāju iemīļoto seriālu pamatā ir literārs daiļdarbs, stāsti vai romāni, kurus dēvējam par detektīvžanra literatūru jeb kriminālromāniem.

4. Uzraksti saviem vārdiem kriminālromāna definīciju!

5. Ja nepieciešams, salīdzini definīciju ar vietni *tezaurs.lv* un papildini pierakstus!

(Avots: <https://tezaurs.lv/krimin%C4%81rom%C4%81ns>)

6. Noskaties Luīzes Pastores grāmatas “Maskačkas stāsts” videoreklāmu: <https://www.youtube.com/watch?v=2S0lnVwSuu0&t=102s>

Prognoze (atbildi uz jautājumiem):

- Kuri grāmatas personāži varētu būt aizdomās turamie jeb likumpārkāpēji? Kāpēc?
- Kādu noziegumu varētu būt pastrādājuši šie personāži?
- Kuri varētu būt izmeklētāji? Kas par to liecina?

7. Lasi Luīzes Pastores “Maskačkas stāsta” fragmentu!

Strādnieki bija devušies mājup, lai kopā ar savām ģimenēm sēstos pie vakariņu galda. Zema vakara saule meta garas, rūsganas ēnas. Šur tur sanēja sienāži. Virs parka, sirpjveidīgajiem spārnjiem šķeļot gaisu, skrēja svīres, tad, kļusumā skaļi vidžinot, kā apaļa bumba, kas te izpletās, te sarāvās, aizviļņoja strazdu bars. Kad pamazām satumsa un zilā debesu bļoda ieplaisāja no pirmajiem zvaigžņu dzinumiem, būvlaukuma tālākajā stūrī sākās klusa rosība.

“Vai esat pārliecināti, ka tas jādara tieši man?” čukstēja mazs puisēns, tērpts melnās drēbēs. Ar Ērgļa virtuvē no malkas plīts izmakšķerētu ogli viņam bija nosmērēta melna seja un rokas, kas pilnībā saplūda ar tumsu, tādēļ šķita, ka rokas kā pazaudējušies satelīti klejo citā izplatījumā.

“Jā, Jēkab,” teica suns spēka gados, bet ar klibu kāju. “Mēs, suņi, te šoreiz nevarēsīm līdzēt!”

“Tā gan, Neputn,” uzstāja vasarraibumaina meitene. “Tu nenosiekalosi papīrus, tev neskrāpstēs nagi, un tu nesmirdeši pēc suņa. Un tu esi augumā sīkāks par mani un visā visumā pavisam neievērojams. Tāpēc tu esi piemērotākais šai operācijas daļai!” Jēkabs tā uztraucās, ka nupat uzzīmētās Brīvās Maskačkas kartes viņa pirkstos čaukstēja kā dāvanu papīrs.

“Tikai uzvedies klusi kā pelīte!” nošņācās Mimmi, pirms Jēkabs sāka tipināt pāri visam parkam pie pārvietojamā celtniecības vagoniņa. Pielavījies pie loga, Jēkabs izdzirdēja kādu pārgurumā žāvājamies:

“Žaaaav-šalīgs ir Maskačkas atbrīvošanas plāns, bet es to izkalkulēju! Taču pirms tam varētu veltīt minimālu brīdi, lai nosnaustos... Ja ātri guļ, pa piecām minūtēm var izgulēties...”

Vēl pēc minūtes atskanēja skaļa šņākšana un sēkšana. Vagoniņa durvis atvērās, pa tām klusi iznāca miesassargs. Jēkabs sarāvās maziņš – aizverot acis, šķita, ka viņa nemaz nav, – un centās elpot pēc iespējas klusāk, taču īsti labi nevarēja sadzirdēt savu elpu, kuru nomāca zēna sirdspukstu ritmā skaļi pulsējošā zeme. Aiz uztraukuma mute bija gluži sausa, taču pat uzmanīga siekalu norīšana varēja būt pietiekams troksnis, lai miesassargs Jēkabu sadzirdētu.

Piepeši nošvirkstēja sērkokciņš un spēji izgaismoja apkārtni. Oda pēc cigarešu dūmiem. Miesassargs izstaiptājās un labsajūtā nopūtās.

Sīka uguntiņa ceļoja uz augšu, tur iegailējās, un tad atkal noslīdēja uz leju gar miesassarga sāniem.

(Luīze Pastore, “Maskačkas stāsts”)

8. Raksturo fragmentā minētos tēlus! Ja iespējams, izmanto citātus no teksta!

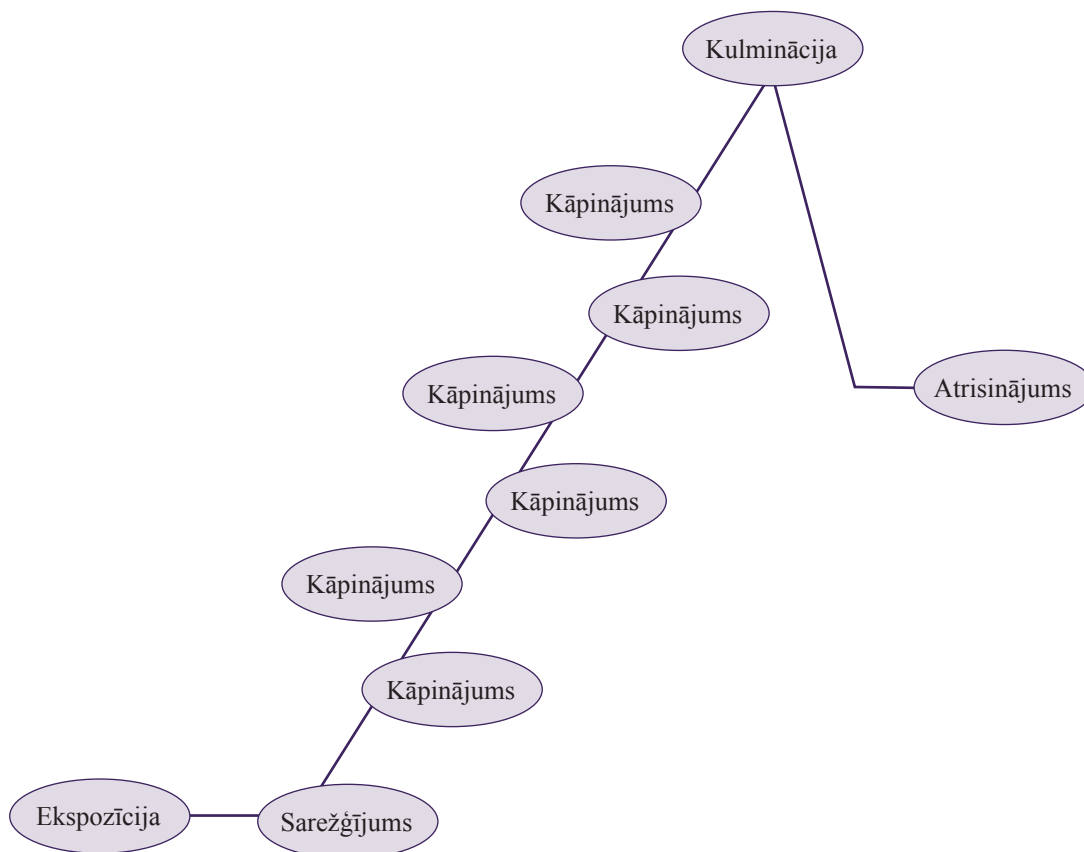
Tēls	Portreta detaļas	Rīcība, raksturojums	Tēla iespējamā dalība un loma detektivsižetā (likumpārkāpējs, izmeklētājs u. c.)
Jēkabs			
Mimmi			
Suns			
Miesassargs			

9. Papildini 9. uzdevuma tabulu, izmantojot pasvītrotos vārdus un/vai vārdu savienojumus! Padomā, kādi tropi izmantoti tekstā, kāpēc autors tos lietojis?

Ja nepieciešams, izmanto vietni <https://enciklopedija.lv/skirklis/28735-tropi,-literat%C5%ABr%C4%81>

10. Izpēti sižeta līknes attēlu!

Kopā ar klasesbiedriem noskaidro, kurā no sižeta līknes posmiem, jūsuprāt, būtu novietojams fragments no L. Pastores "Maskačkas stāsta"!

11. Pamatojiet viedokli, izmantojot atgādni par detektīvstāsta svarīgākajām pazīmēm!

12. Izveido sev ērtu atgādni – kas ir detektīvžanra svarīgākās pazīmes! Vari izmantot Kornelas piezīmju metodi!

DĒTEKTĪVROMĀNS
SVARĪGĀKAIS PAR ŽANRU

- 🔍 Detektīvžanrs - romāni un stāsti
- 🔍 Radies 19. gs. beigās ASV
- 🔍 Centrālais tēls - detektīvs (profesija vai dzīvesveids)
- 🔍 Detektīvam piemīt intuīcija un labas spējas pazīt cilvēkus
- 🔍 Detektīvžanra autori bieži izmanto šo formātu, lai paustu viedokli par dažādām problēmām sabiedrībā, kas ir pamatā noziegumam.
- 🔍 Detektīvomāns ir veidots kā intelektuāla spēle, nevis dēku virkne, kaut gan netiek izslēgti arī spraigi piedzīvojumi.

NOTS: <https://enciklopedija.lv/skirklis/28735-tropi,-literat%C5%ABr%C4%81>

Darba lapa

Vēsture. Pagātnes konteksta izpēte

Kā apkopot literārā darba sižeta veidošanai nepieciešamās laikmeta liecības?

Kā detektīvistāstā var tikt atspoguļoti vēsturisko laiku raksturojoši notikumi?

Kāda ir vēstures zīmju šifrēšanas nozīme literārā teksta izpratnē?

1. Izpēti svarīgākos notikumus Latvijas vēsturē vietnē www.mk.gov.lv: <https://www.mk.gov.lv/lv/media/76/download?attachment> un izveido, tavuprāt, interesantāko vēsturisko notikumu TOP5!

2. Iepazīsties ar Luīzes Pastores romāna “Laimis bērni” fragmentu!

Viss sākās pirms sešdesmit gadiem, kad ĀĀĀ galvenais redaktors man paziņoja:

“Līse, esmu nolēmis tevi **sūtīt sensācijas medībās!**”

“Kolosāli!” es atteicu. “Cikos un kur man jābūt?”

“Ja izbrauksi šodien, tad, khē...” viņš galvā rēķināja, “pēc četrpadsmit dienām būsi tur!”

Ar pirkstu viņš **iebakstīja** pasaules kartē, milzīga tukša laukuma vidū.

“Ā,” es teicu, “bet tas ir pasaules otrā galā!”

“Jā,” viņš pamāja, “kāda laime, ka tu proti spāņu valodu!”

Es piebāzu degunu tuvāk kartei. Tas bija kaut kur Venecuēlā, pie Brazīlijas robežas. Ne vietvārdu, ne apzīmējumu, ne topogrāfisko zīmju – nekā. Tukšs laukums, pilnīgi tukšs un tumšs.

“Un kas tajā apvidū atrodas?”

“To neviens īsti nezina,” galvenais redaktors **dedzīgi** saberzēja rokas.

“Kolosāli,” es **centos izklausīties iepriecināta**.

“Tur ir biezi džungļi, kurus neviens vēl līdz galam tā īsti nav izpētījis,” viņš vēlreiz iebakstīja tumšajā laukumā. Kā tādā melnā vēdera dobumā. Arī savu vēderu es vēl nekad nebiju izpētījusī. **Skaidri zināju** tikai to, ka gan džungļos, gan vēderā reti iespīd saules gaismā. Ar to arī aprobežojās manas zināšanas par džungļiem – es taču biju sabiedrības, nevis dzīvās dabas pētniece.

“Līse, tev bail?”

“Pfff, nemaz,” es mānījos. Kā parasti. Savā profesijā bez mānīšanās es tālu nebūtu tikusi, jo man vienmēr bija jādzēn pēdas kādam, kurš meloja, **blefoja un krāpās**, un, lai viņus atmaskotu, man nācās krāpties labāk.

Es tikai nevarēju saprast, kas īsti man būtu meklējams tādā **elles gala nekuriēnē** – pašā džungļu vēderā.

(Luīze Pastore, “Laimis bērni”)

3. Izceltajiem vārdiem un izteikumiem atrodi un uzraksti sinonīmus!

<i>Piemērs: sūtīt sensācijas medībās</i>	<i>atrast kaut ko interesantu</i>
iebakstīt	
dedzīgi	
centos izklausīties iepriecinātam	
skaidri zināt	
dzīt pēdas	
blefot	
krāpties	
elles gala nekuriene	

4. Atbildi uz jautājumiem par tekstu!

- Pirms cik gadiem sākušies notikumi, kurus šķetina Līse, galvenā varone?
- Kurā kontinentā, kurā valstī Līsei bija jānonāk?
- Kāda bija Līses pamatnodarbošanās?
- Kāpēc Līse meloja redaktoram, ka viņai nav bail?

5. Prognozē, kāds varētu būt Līses atklājums džungļos? Padomā, kāpēc viņa par šo notikumu atceras vēl pēc 60 gadiem? Prognozes pieraksti un salīdzini ar klasesbiedru viedokli!

6. Ieskaties 1. uzdevumā dotajā Latvijas notikumu apskatā! Kuram no mūsu valsts notikumiem varētu būt saikne ar romāna “Laimes bērni” varones Līses meklējumiem džungļos?

7. Iepazīsties ar romāna anotāciju! (<https://liligaba.lv/index.php/lv/berniem-2022/laimes-berni>)

Šajā vietnē tiek sniegtas anotācijas un apskati par daiļdarbiem, kuri izvirzīti nominācijām kā labākie darbi latviešu literatūrā. 2022. gadā L. Pastores romāns “Laimes bērni” izvirzīts Latviešu literatūras gada balvai nominācijā “Daiļliteratūra bērniem”.

Atceries, kas ir anotācija!

Anotācija ir īss (grāmatas, sacerējuma) raksturojums (dažkārt ar novērtējumu).
(Avots: <https://tezaurs.lv>)

8. Pēc iepazīšanās ar anotāciju un ekspertu raksturojumiem pievērs uzmanību 6. uzdevumam – vai esi uzminējis, ko tieši meklēja Līse Venecuēlas džungļos?

9. Izlasi informāciju, kas pieejama par grāmatā minēto Aleksandru Laimi!

10. Ja ir iespēja, izlasi romānu!

11. Pēc romāna izlasīšanas veido pārskatu par saviem pieņēmumiem pirms grāmatas izlasīšanas un pēc tam, kad biji izlasījis daiļdarbu un iepazīnies ar informāciju par Aleksandru Laimi! Pievērs uzmanību 6. uzdevumā paveiktajam!

Savus spriedumus atspoguļo tabulā!

Mani pieņēmumi par A. Laimi pirms romāna lasīšanas	
Ko uzzināju pēc romāna izlasīšanas?	
Kas atbilst patiesībai romānā?	

Darba lapa

Aktīvs darbs ar tekstu

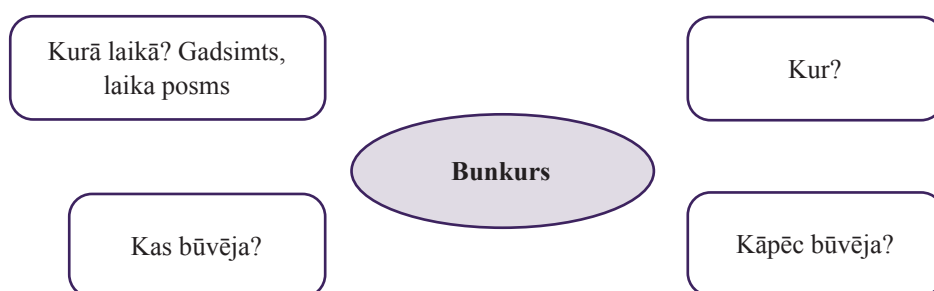
Apgūsti un pilnveido prasmes analizēt informāciju, secināt, piedāvāt problēmu risinājumus u. tml.!

Izveido grāmatas reklāmu!

Esi radošs!

Organizē diskusiju
par literāro darbu!

1. Uzmanīgi izpēti attēlus vietnēs: <https://mezabrali.wordpress.com/bunkura-celtnieciba/> un <https://mezabrali.wordpress.com/bunkurs/>! Izmanto esošās zināšanas par Latvijas vēsturi un noskaidro, kurā laika posmā šādus bunkurus būvēja!
2. Izveido domu karti! Vislabāk veido to uz atsevišķas lapas, darba gaitā papildinot! Domu kartē ieraksti informāciju par bunkuriem Latvijā un to celtniecību!

3. Izlasi Māra Runguļa romāna “Lapsu kalniņa mīklas” fragmentu! Padomā, kā romāna fragmentā sniegtā informācija tev varētu noderēt 2. uzdevuma domu kartē! Papildini domu karti ar precizējošām detaļām par bunkura atrašanās vietu, apkārtni!

Visbeidzot Andreja acu priekšā parādījās tāls gaišums, kas, paejot vēl tuvāk, pārvērtās tādā kā plaisā pakalnā, uz kura auga bērzu birzs. Veci koki mijās ar jauniem bērziņiem, kas te bija sasējušies pēdējos gados. Citi veco bērzu starpās, citi nokalnē zemāk, bet vēl citi daudzajās bumbu bedrēs – pavisam līdzās vecu bērzu stumbriem un saknēm.

Ka te pāri gājis karš, Andrejam nebija nekāds pārsteigums, pārsteigumu viņam sagādāja kaut kas cits – pie kāda resna bērza stāvēja visparastākā alumīnija slaucene... Tādu vēl šorīt viņš bija redzējis Mareka omammai rokā, kad viņa devas uz kūti.

Bet, apejot bērzam ar slauceni riņķī, vēl arī atklājās, ka tajā ir ieurbta pīpe sulu tecināšanai.

“Tātad esmu pavisam tuvu mežmalai un mājām!” Tas bija pirmais, kas iešāvās Andrejam prātā.

Bet kā viņš kļūdījās! Un nemaz nevajadzēja daudz laika, lai par to pārliecinātos. Tikai bija jāapiet vairākas kuplas lazdas un jāuzkāpj uzkalnā aiz pēdējiem, lielajiem bērziem.

No šejienes, no uzkalna skatoties, labi bija redzams, ka visapkārt plešas ūdens. Zēns atradās it kā uz pussalas, ko ar zemi savienoja tikai gara taka. Viņš, Andrejs, bija nonācis takas [...] galā un visu šo pusstundu, izrādās, gājis projām no dzelzceļa un mājām! Bet ko tad šeit darīja tas vientuļais alumīnija spainis pie svaigi ieurbta bērza? It kā jau šādā gaišā pavasara dienā, stāvot bērzu birzs malā, nebija no kā būties, bet Andrejam kļuva pavisam neomulīgi. Tomēr mazliet viņš atguvās, kad žiglais takšelis pēc bērzu birzs izošanās atskrēja pie viņa un sāka pa metram vien pētīt uzkalnu, uz kura viņš stāvēja. Un te patiešām bija, ko ostīt un aplūkot!

Uzkalns, tāpat kā bērzu birzs, bija sprādzienu bedrēm izcaurumots, bet arī tās bija derējušas par labu labām vietām, kur jaunajiem bērziņiem iesakņoties un kārkliem dzīt atvases. Tomēr takšeli maz interesēja, kā mežs apgūst šo vietu, viņš jau labu brīdi gan ar degunu, gan ar ķepām darbojās kādā zemes iebrukumā uzkalniņa pamatnē. Tagad šī vieta ieinteresēja arī Andreju. Applūcis pērno kūlu, viņš uzdūrās apdegušiem baļķu galiem, kas līda laukā no zemes, bet nedaudz dziļāk nu labi bija saskatāma tāda kā ieeja alā. Kad tai pieliecās tuvāk, Andrejam degunā iesitās mitras zemes un trūdu smarža.

Notupies Andrejs ar plaukstām no alas ieejas izgrāba ārā kādu spaiņa tiesu brūnu un valgu smilšu. [...] Šī nebija ne lapsu, ne āpšu ala, bet cilvēku celts pazemes bunkurs purva malā – pēc iespējas tālāk no svešām acīm! Kas to bija būvējis, Andrejam, protams, palika noslēpums.

(M. Rungulis, “Lapsu kalniņa mīklas”)

4. Atceries detektīvromāna sižeta likni un izdomā, kāda ir romāna varoņa Andreja loma tajā? Izmanto teksta fragmentu kā ierosmi darbam ar 5. uzdevumu!

5. Sadarbojies ar klasesbiedriem, izveidojiet īsu detektīvromāna aprakstu, pieņemot, ka

- detektīvromāna darbība notiek bunkurā;
- darbības laiks ir atbilstošs laikam, kuru noteicāt iepriekšējā uzdevuma gaitā;
- romānā darbojas detektīvs jeb izmeklētājs;
- romāna sižeta galvenā līnija ir nozieguma atklāšana. Šis noziegums ir...:
- noziegums tiek atklāts – kā tieši tas notiek?;
- detektīvam piemīt intuīcija, īpaši labi viņš atpazīst cilvēkus, izmantojot... (*miniet kādas maņas, īpašas prasmes*).

6. Klasē sarīkojiet detektīvu sapulci, piedāvājot savu detektīvromāna aprakstu, un kopīgi izlemiet, kuri romānu sižeti jums liekas visaizraujošākie! Padomājiet un atbildiet, kāpēc?

Gatavojoties detektīvu sapulcei, uzrakstiet detektīva monologu!

Lai veiksmīgi sagatavotos detektīva monologam, atkārto, kas ir publiskā runa un kādas ir svarīgākās publiskās runas pazīmes un nosacījumi!

Atceries, kas ir monologs!

Monologs – viena cilvēka samērā ilga nepārtraukta runa (ar sarunbiedru vai sevi).

(Avots: <https://tezaurs.lv>)

7.6. Draugi. Kā literāra darba iepazīšana palīdz atrast virtuālos draugus?

Ieteicamais laiks temata apguvei: 8 mācību stundas.

Jēdzieni: anotācija, hipotēze, intriga, literārs darbs, mākslas darbs, proza, romāns, reklāma.

• Analizē mākslas darbu (literatūra, vizuālā un audiovizuālā māksla, mūzika, teātris, arhitektūra un dizains) un tēlu nozīmi dažādu ideoloģiju un politikas izpausmēs. (K.9.4.5.)• Vērtē savu kultūras pieredzi, paužot savu attieksmi pret dzīves un kultūras vērtībām, ko rosinājuši noteikti mākslas darbi, iesaka tos citiem. (K.9.4.1.)• Analizē literārā/mākslas darbā ietvertas sev un sabiedrībai nozīmīgas pamatvērtības. (K.9.4.3.)• Vērtē un raksta anotāciju literāram darbam, izvēlas literāro darbu pēc anotācijas. (K.9.4.1.)	• Vērtē nozīmīgo, arī draudus un palīdzības iespējas literārā darba tēlu un savā dzīvē.• Varēs citiem ieteikt sev nozīmīgu literāru vai citu mākslas darbu.• Vērtē mākslas darba, tā autora ietekmi un atbildību sabiedrības uzskatu veidošanā. Analizē autoru un viņu darbu popularitāti noteiktā laikā.• Lasa, analizē un vērtē anotāciju.• Nosaka romāna raksturīgās pazīmes.• Nosaka vēstītāju prozas tekstā.• Raksturo lasītajā darbā atveidoto telpu un laiku.• Pilnveido prasmi pētīt un analizēt tēla rīcību.• Skaidro tēla motivāciju.• Raksturo tēla emocijas.• Izveido un prezentē grāmatas reklāmu.

Metodiskie ieteikumi skolotājam

Strādājot ar šo mācību materiālu, skolotājs var diferencēt un individualizēt mācību procesu literatūrā, izmantojot vairākus veidus: piedāvājot uzdevuma izpildei nepieciešamos atbalsta materiālus un variējot uzdevumu daudzumu; variējot tekstus atbilstoši grūtības pakāpei un skolēnu sagatavotības līmenim; pēc nepieciešamības nodrošinot skolotāja atbalstu.

- 1. uzdevums** paredzēts skolēnu ieinteresēšanai par draudzību un draugiem ne tikai reālajā, bet arī virtuālajā vidē. Veicot uzdevumu, skolēnu uzmanība tiek pievērsta saziņas kultūrai un literārās valodas lietošanai internetā. Atbilstoši skolēnu zināšanām un darba tempam **1. uzdevumu** ieteicams veikt gan individuāli, gan pāros.
- 2. uzdevumā** dota saite, kuru atverot skolēni grupu darbam var izvēlēties ekrānattēlus, kas rosina diskusiju par drošību internetā. Plakātus skolotājs pirms stundas var izdrukāt un izdalīt skolēniem. Skolēniem jāsecina, kāpēc jāievēro drošības noteikumi internetā un kas var notikt, ja šos noteikumus neievēro.
- 3. uzdevumā** skolēni nostiprina zināšanas par anotāciju. Lasot grāmatas "Tu redzēji?" anotāciju, atrod tabulā dotās pazīmes grāmatas anotācijas tekstā, secina, kāda informācija jāiekļauj anotācijas tekstā. Papildu informāciju par anotāciju iespējams noskatīties vietnē: <https://www.tavaklase.lv/video/literara-darba-anotacija-2/>

Veicot **4. uzdevumu**, skolēni uzzina svarīgākos faktus par Sigrī Agnēti Hansenu un lasa grāmatas "Tu redzēji?" fragmentus. Pirms daiļdarba fragmenta dots īss tā satura izklāsts. **4.1.–4.4. uzdevumu** skolēni ar veikt, piemēram, četrās grupās, kur katra grupa sagatavo atbildi uz vienu no romāna analīzes jautājumiem. Pēc **4.5. un 4.6. uzdevuma** veikšanas skolēnus var rosināt iesaistīties diskusijā, argumentēti pamatojot savu viedokli.

- 5. uzdevumu** skolotājs var piedāvāt skolēniem veikt individuāli vai grupās, kur skolēni vai skolotājs sadala romāna tekstu pa nodaļām, skolēni izlasa katrs savu nodaļu un secīgi pastāsta grupai. Pēc tam tiek veikta romāna sižeta un tēlu analīze. Papildu informāciju par romānu kā daiļliteratūras žanru iespējams noskatīties vietnē: <https://www.tavaklase.lv/video/vai-gramata-var-but-draugs-2/>

Pirms **6. uzdevuma** veikšanas ieteicams pārrunāt reklāmas veidošanas un prezentēšanas nosacījumus, kā arī iepazīstināt skolēnus ar reklāmas vērtēšanas nosacījumiem.

Izmantotie informācijas avoti:

- *Latviešu valoda pēc Skola2030 paraugprogrammas*. Pieejams: <https://www.uzdevumi.lv/p/latviesu-valoda-pec-skola2030-paraugprogrammas>
- Ekrānattēli par drošību internetā/*Drossinternets.lv*. Pieejams: https://photos.google.com/share/AF1QipNOaMxR1thPFXh92tSlqSfh7n46_r1iA9nM2WhhOxbwHS_wp9UW-ikEWhZWUr9qRQ?key=SGZJdjZfVVp0NHNLc29OUmh1bFl4VjdySXVhaldn
- *Draugi*. Visi temata materiāli. Pieejams: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/9E3B95D6-D728-4E96-9781-A89E2FACA2EF/view?preview=728AA61A-B030-4F29-BA13-E1F3F914CD>.
- Hansena, S. A. *Tu redzēji?* No norvēģu valodas tulkojusi J. Pētersone. Rīga: *Liels un mazs*, 2021.
- Kas ir draudzība? Pieejams: <http://homework.lv> (vietnes saturs pieejams tikai reģistrētiem lietotājiem).
- Mežvēvere, S. *Literārā darba anotācija* (2021). Pieejams: <https://www.tavaklase.lv/video/literara-darba-anotacija-2/>
- Mežvēvere, S. *Vai grāmata var būt draugs?* (2021). Pieejams: <https://www.tavaklase.lv/video/vai-gramata-var-but-draugs-2/>
- *Sigrid Agnethe Hansen*. Pieejams: https://nn.wikipedia.org/wiki/Sigrid_Agnethe_Hansen
- *Virtuāls*. Skaidrojošā vārdnīca *Tēzauris*. Pieejams: <https://mlvv.tezauris.lv/virtu%C4%81ls:1>

Materiāli skolēnam

Uzdevumi/vingrinājumi

Kā literāra darba iepazīšana palīdz atrast virtuālos draugus?

Tu lasīsi romāna “Tu redzēji?” fragmentus un:

- vērtēsi nozīmīgo, arī draudus un palīdzības iespējas literārā darba tēlu un savā dzīvē;
- varēsi ieteikt sev nozīmīgu literāru vai citu mākslas darbu citiem;
- lasīsi, analizēsi un vērtēsi anotāciju;
- noteiksi romāna raksturīgās pazīmes;
- noteiksi vēstītāju prozas tekstā;
- raksturosi lasītajā darbā atveidoto telpu un laiku;
- būsi pilnveidojis prasmi pētīt un analizēt tēla rīcību;
- skaidrosi tēla motivāciju;
- raksturosi tēla emocijas.

Izveido grāmatas
reklāmu!
Esi radošs!

1. Draugi var būt ne tikai cilvēki, bet arī dzīvnieki, grāmatas, filmas, teātra izrādes un tamlīdzīgi.

1.1. Uzraksti, kas ir tavi draugi!

Mani draugi	Ilustrācija, fotogrāfija

Uzziņa

Virtuāls ir tāds, kas fiziskā veidolā nepastāv, bet ir tikai loģiski iespējams; ko īsteno tikai ar datorprogrammu palīdzību. Piemēram, *virtuāla saziņa, virtuālie kontakti, virtuālais dainu skapis*.

(Avots: <https://mlvv.tezaurs.lv>)

1.2. Kas, tavuprāt, var būt *virtuālie* draugi?

1.3. Izlasi *Sweet* viedokli internetā par draudzību!

Draudzība šķiet vienkāršs vārds, bet vai mēs zinām tā patieso nozīmi? Pusaudžu vidū ir svarīgi piederēt pie kāda bariņa un saukt tos par saviem draugiem. Bet vai tad, kad tev būs vajadzīgs atbalsts, šie draugi steigsies palīgā vai arī viņi labāk aizies patusēt? Piederība grupai tīņu vecumā ir svarīga, bet, iekļaujoties šādā grupā, mēs varam zaudēt savu “es”, un tā jau nav draudzība, ja tu neizsaki savu viedokli, bet dari visu, ko draugi liek.

Manuprāt, draudzību mūsdienās nenovērtē, jo ir nets un virtuālie draugi. Vai virtuālie draugi tev slaucīs asaras no vaigiem... Nē, viņi vienkārši uzspiedīs log off!

(Avots: <http://homework.lv>)

1.3.1. Izvēlies vienu no apgalvojumiem un pamato to!

1.3.2. **Piekrītu** šim viedoklim, jo...

1.3.3. **Nepiekrītu** šim viedoklim, jo...

1.3.4. Izraksti no teksta pasvītrotos neliterārās valodas vārdus, paskaidro to nozīmi!

1.3.5. Secini, kuram leksikas slānim pieder šie vārdi!

1.3.6. Pamato, vai neliterārās valodas lietošana virtuālajā vidē ir pieļaujama!

1.4. Vai tev ir virtuālais draugs? Pastāsti par to: izskats, vecums, intereses, vaļasprieki, kopīgas nodarbes un tamlīdzīgi!

Mans virtuālais draugs/draudzene ir...

2. Strādā grupā! Izvēlieties 2–3 ekrānattēlus par drošību internetā un atklāji ar piemēriem to aktualitāti un nozīmi! Seciniet, kāpēc jāievēro drošības noteikumi internetā! Iepazīstiniet ar grupas darbu klasesbiedrus!

Ekrānattēli pieejami šeit: https://photos.google.com/share/AF1QipNOaMxR1thPFXh92tSIqSfh7n46_r1iA9nM2WhhOxbwHS_wp9UW-ikEWhZWUr9qRQ?key=SGZJdjZfVVp0NHNLc29OUmh1bF14VjdySXXVhaldn

Ekrānattēlus vēlams izdrukāt un izvietot klasē!

3. Ne vienmēr izvēlēties grāmatu lasīšanai ir vienkārši. Tu vari lūgt padomu draugam vai draudzenei, brālim, mātai, vecākiem, bibliotekārei. Īsu informāciju par grāmatas saturu var sniegt *anotācija*, kas parasti ir ievietota sākumā vai uz pēdējā vāka.

Anotācija ir īss grāmatas, raksta, preses izdevuma vai mākslas darba raksturojums vai satura atstāstījums. Anotācijas mērķis ir informēt iespējamos lasītājus, klausītājus vai skatītājus par konkrēto darbu.

(Avots: <https://www.uzdevumi.lv/p/latviesu-valoda-pec-skola2030-paraugprogrammas>)

3.1. Izlasi grāmatas “Tu redzēji?” anotāciju!

Piecpadsmitgadīgo Annu sastopam brīdī, kad viņa kopā ar ģimeni pārceļas no Norvēģijas pilsētas Trumses uz mazāku pilsētiņu. Tur viņiem būs jaunas mājas, jauns darbs vecākiem un jauna skola Annai. Pamazām atklājas, ka pārceļšanās ir notikusi Annas dēļ. Kaut kas atgadījies viņas iepriekšējā skolā, un ģimene pārceļas, lai pasargātu Annu no notikušā sekām – bet kauns un vainas sajūta joprojām ir pašā Annā. Pusaudžiem tik daudz stāstīts par drošību internetā, bet ir tik viegli paklupt un sastrādāt grūti labojamas lietas. It sevišķi, ja tev ir 15 gadi, tevī plosās hormoni un tu esi iemīlējies.

(Hansena, S. A., *Tu redzēji?* No norvēģu valodas tulkojusi J. Pētersone. Rīga: *Liels un mazs*, 2021.)

3.2. Izlasi anotācijas pazīmes un sameklē tām atbilstošo informāciju! Iekrāso informāciju apgalvojuma krāsā!

Nr.	Anotācijas pazīmes	Ir (+), nav, neatradu (–)
1.	Grāmatas nosaukums	
2.	Grāmatas autors	
3.	Literārā darba žanrs	
4.	Nosaukta darbības vieta un laiks	
5.	Grāmatas galvenais varonis	
6.	Galvenie sižeta notikumi	
7.	Ar ko grāmata varētu ieinteresēt?	

3.3. Secini, kāda informācija ir jāiekļauj anotācijā!

4. Lasi norvēģu autorei Sigrī Agnētes Hansenas romāna “Tu redzēji?” fragmentus!

Sigrī Agnēte Hansena (*Sigrid Agnethe Hansen*) (14.09.1989.) ir žurnāliste un rakstniece, strādājusi par producenti un TV raidījumu vadītāju. “Tu redzēji?” ir viņas pirmā grāmata, kas tulkota arī dāņu un korejiešu valodā.

(Avots: https://nn.wikipedia.org/wiki/Sigrid_Agnethe_Hansen)

Romānā “Tu redzēji?” stāstīts par jauniešu attiecībām – draudzību, mīlestību, nodevību, ņirgāšanos. Grāmatā skarta mūsdienās aktuāla problēma – drošība internetā. Internets ir daļa no mūsu ikdienas, un grāmatas galvenā varone Anna, nedomājot neko ļaunu, mīļotajam puisim Lāšam lietotnē *Whatsapp* nosūta savu fotogrāfiju... Fragmentā tēlotā aina: Lāša un Annas *Whatsapp* sarakste, kura ietekmēja ne tikai jaunietes, bet arī viņas ģimenes turpmāko likteni.

Fotogrāfija, Lāšs bez krekla. Es skatījos uz to, sajutu, kā attēls padara manu augumu vienlaikus smagu un vieglu, rīkle aizžņaudzas un vairs neļauj elpai plūst kā parasti. Šī bija tāda ziņa, uz kuru būtu labi atbildēt pareizi. It kā viņš būtu salicis uz galdiņa šaha kauliņus un man būtu jāizdara pirmais gājiens.

Es nosūtīju fotogrāfiju. Biju pavilkusi džemperu zemāk, atsedzot plecus, skatiens vērstis sāņus, it kā es vēl nebūtu gatava skatīties kamerā, bet negribētu arī slēpties. Ko lai iesāku ar ķermeni? Vai tagad man būtu jāmēģina izskatīties seksīgi? Bet kā lai to izdaru, ja nekad iepriekš neesmu mēģinājusi?

Lāšs atsūtīja emodži ar sirsniņacīm.

“Tu esi skaista,” viņš rakstīja, es pieskāros čata “saglabāt” pogai, bet nekas nenotika, es gribēju saglabāt to, ka viņš raksta man tādus vārdus. Es vēlējos aizvērt acis un šaipus plakstiņiem redzēt viņa ziņas, vēlējos, lai burti izveidojas paši no sevis brīžos, kad nevaru tos redzēt, gribēju tos ietovēt savā prātā, lai tie nevarētu izzust, lai tie vienmēr būtu manī. [...]

Un tā nu es stāvēju, pēc dienām, vakariem, nedēļām, pilnām burtu, vārdu, teikumu, kas ceļojuši no mana telefona uz viņa, no viņa uz manu. Zīmīgi smaidi stundā, viņa pakausis, par kuru skaistāku nebiju redzējusi, zobs, kas bija mazliet garāks par otru, zobs, kuru es vienmēr pamanīju, kad viņa mute bija pavērsta uz manu pusi. Bet patiešām tuvu viņš man pienāca tikai tad, kad mēs neatradāmies vienā telpā, kad atstatumu starp mums varēja mērīt ar *Google Maps* mašīnu. Brīžos, kad viņš nevarēja mani redzēt, viņš gribēja redzēt mani visu. Un tieši tā viņš man uzrakstīja: “Es gribu redzēt tevi visu,” pēc visām šīm naktīm ar sirds dauzīšanos un citām ķermeņa vietām, kuras, kā likās, arī bija ieguvušas pulsu.

Pēkšņi es stāvēju tur, spoguļa priekšā, pilnā augumā. [...]

Manās rokās vairs nebija apgērba, tajās bija telefons. [...] Kameras klikšķis.

Un tad pēdējais, kas jāizdara, lai Lāšs to ieraudzītu:

Send.

Un tagad man atlika gaidīt, lai Lāšs ieraudzītu mani.

Un tad tas, par ko es nebiju iedomājusies:

Screenshot. [...]

...

Un tad kādu dienu tētis pārnāca mājās un pavēstīja:

– Es dabūju jaunu darbu.

– Kur?

– Tur, kur dzīvo vecāmma.

Tieši tas bija vajadzīgs. Mēs varējām braukt prom. Cita pilsēta, cita dzīve, cita skola, citas meiteņu tualetes sienas, uz kurām nav mana vārda, kas uzrakstīts ar **permanento** marķieri.

(Hansena, S. A., *Tu redzēji?* No norvēģu valodas tulkojusi J. Pētersone.

Rīga: *Liels un mazs*, 2021, 113.–115., 128. lpp.)

Permanents – šeit,
nenodzēšams.

- 4.1. Kas romāna fragmentā ir stāstītājs?
- 4.2. Kur un kad notiek darbība?
- 4.3. No kura varoņa viedokļa atklāts tēlotais notikums?
- 4.4. Kādi ir raksturīgākie valodas līdzekļi romāna fragmentā, kas tiek izmantoti Lāša nodoma īstenošanai!
- 4.5. Izlasi romāna fragmentā iekrāsoto tekstu! Uzraksti, vai, tavuprāt, atgadījums ar fotogrāfiju mainīja Annas pārliecību par draudzību, attiecībām un uzticēšanos virtuālajā vidē un realitātē!
- 4.6. Kādas emocijas, tavuprāt, pārdzīvoja Anna, uzzinot, ka ģimene pārcelsies uz citu dzīvesvietu! Pamato savu viedokli! Ja nepieciešams, izvēlies raksturotājevārdus no dotajiem!
Prieks, bēdas, apmulsums, bailes, savaldība, iejūtība, sirsnība, uzticēšanās, izlēmība, cieņa pret tuviniekiem, godīgums, kautrīgums, sirsnība.

5. Izlasi visu romānu “Tu redzēji?”

Uzziņa

Romāns ir plašākais prozas žanrs, kas atšķirībā no pārējās prozas tēlo plašākas un dziļākas laikmeta un dzīves kopsakarības, sniedz filozofiski vispārīgāku pasaules ainu. Romāna īpatnība ir tā, ka attēlota piezemēta, ikdienišķa vide, gluži parasti cilvēki ar viņu vājībām un kļūdām, viņu personiskie pieredzējumi.

5.1. Aizpildi sižeta uzbūves shēmu ar atbilstošajiem notikumiem no romāna!

1. Ekspozīcija
2. Darbības aizsākums
3. Darbības attīstība
4. Kulminācija
5. Atrisinājums

5.2. Pamato, kāpēc daiļdarbs “Tu redzēji?” atbilst romāna žanram!

5.3. Raksturo romāna tēlus!

Tēli	Portrets	Valoda	Attieksme pret notiekošo	Tavas pārdomas

5.4. Kuru no romāna “Tu redzēji?” tēliem tu izvēlētos par savu virtuālo draugu? Pamato, izvēlies informāciju no 5.2. uzdevuma tabulas!

6. Izveido reklāmu grāmatai:

- kuru lasot esi sastapis virtuālo draugu;
- kura ir tavs draugs un padomdevējs;
- kura tev ir vismīļākā!

Prezentē savu reklāmu! Ieteikumi reklāmas veidošanai: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/9E3B95D6-D728-4E96-9781-A89E2FACA2EF/view?preview=728AA61A-B030-4F29-BA13-E194F3F914CD>.

7.7. Pasaules izziņa. Kā paplašināt ceļotāja pieredzi, iepazīstot piedzīvojumu literatūru?

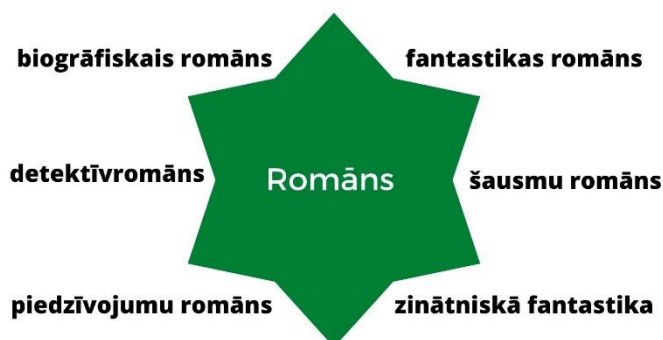
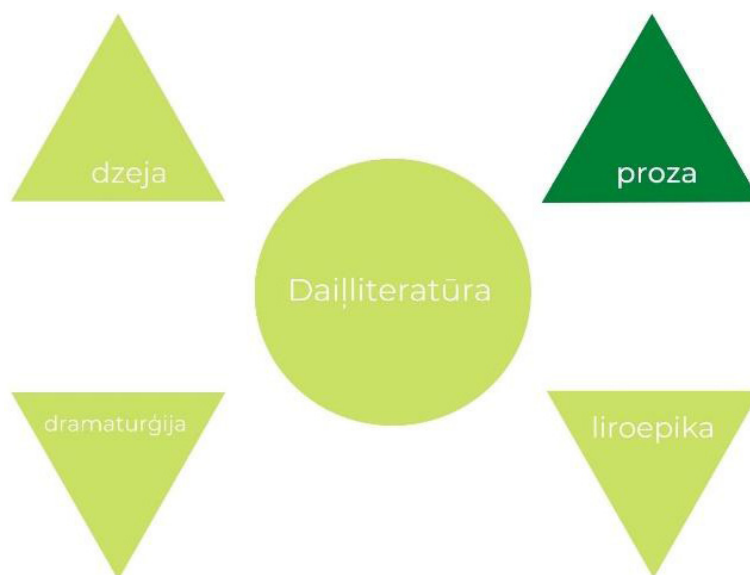
Ieteicamais laiks temata apguvei: 8 mācību stundas.

Jēdzieni: fakti, hipotēze, piedzīvojumu romāns, proza, vietvārdi, zinātniskā fantastika.

• Zina un prot raksturot piedzīvojumu romānam raksturīgos izteiksmes līdzekļus. (K.9.1.10.)• Analizē un vērtē piedzīvojumu/zinātniskās fantastikas romāna izteiksmes veidus. (K.9.1.10.)• Rada savu ideju literāram piedzīvojumu parkam un prezentē to, atsaucoties uz literārā darbā atrodamajiem faktiem un izmantojot savu pieredzi. (K.9.2.1.)	• Ierauga pasaules daudzveidību, iepazīstot piedzīvojumu literatūru (prozu).• Ierauga pasaules daudzveidību un apzinās dabas un kultūras bagātības un to ilgtspējīgas izmantošanas un atjaunošanas nepieciešamību, iepazīstot piedzīvojumu literatūru (prozu).• Attīsta ieradumu sadarbojoties izvērtēt sava radošā literārā darba procesu un rezultātu, uz klausīt dažādus viedokļus un izteikt argumentētu vērtējumu citiem. (Tikumi – atbildība, tolerance; vērtība – brīvība)

Metodiskie ieteikumi pedagogam

1. uzdevuma veikšanai skolēniem var piedāvāt jēdzienus, kas veicinātu izpratni par prozas žanra pazīmēm un izteiksmes līdzekļiem:

4. Izpēti uzmanīgi dotos attēlus no Žila Verna romāna “Noslēpumu sala” un izlasi fragmentus no romāna!

A. FRAGMENTS

Spēcīgs viņa trieciens bija aizskalojis inženieri cauri balona satrūkušajām auklām. Tāpat bija pazudis arī viņa suns. Uzticīgais kustonis bija labprātīgi steidzies palīgā savam kungam.

“Uz priekšu!” reportieris iesaucās.

Un tad visi četri – Ģedeons Spilets, Herberts, Penkrofs un Nebs –, aizmirsuši nogurumu un nespēku, metās meklēt pazudušo.

Nabaga Nebs raudāja no dusmām un izmisuma, iedomādams pazudušu to, ko mīlēja vairāk par visu pasaulē.

Nebija pagājušas divas minūtes kopš tā acumirkļa, kad pazuda Sairess Smits un kad viņa biedri aizsniedza krastu. Vēl viņiem bija cerība, ka piesteigsies laikā izglābt inženieri.

B. FRAGMENTS

Putnu cepetis bija vienīgais ēdiens šajās vakariņās. Ar lielu baudu viņi ēda garšīgo gaļu. It sevišķi kāri ēda Penkrofs un Herberts, garajā gājienā stipri nogurdināti.

Pēc tam katrs novietojās savā kaktā, kur jau viņunakt bija pārgulējuši. Herberts tūlī cieši aizmiga tuvu Penkrofam, kurš bija izstiepies gar ugunsgrāvi.

Jo vēlāk naktī, jo vētra kļuva drausmīgāka. Viesulis bija līdzīgs tam, kas Ričmondas gūstekņus atnesa šurp uz šo zemi Klusā okeāna vidū. Dienas un nakts viengaruma laikā šādas vētras te gadās bieži, un visā plašajā jūras klājā it nekas nekavēja viņu drausmīgo spēku; bieži vien notiek katastrofas. Viegli saprotams, ka neaizsargātajā austrumu krastā viesulis plosījās tik briesmīgi, ka to nemaz nav iespējams aprakstīt.

C. FRAGMENTS

Sairess Smits bija domājis bez kavēkļiem aizsniegt upi, kurai, pēc viņa domām, vajadzēja sākties mežmalā, bet tad viņš piepeši ieraudzīja Herbertu steidzami šurp, kamēr Nebs ar jūrnieku aizklīns nebija redzami.

“Kas ir, mīļo zēn?” Ģedeons Spilets vaicāja.

“Dūmi!” Herberts atsaucās. “Mēs ieraudzījām dūmus simts soļus attālu pa klinšu spraugu ceļamies gaisā!”

“Vai tad tiešām šajā apvidū būtu cilvēki?” reportieris iekliedzās.

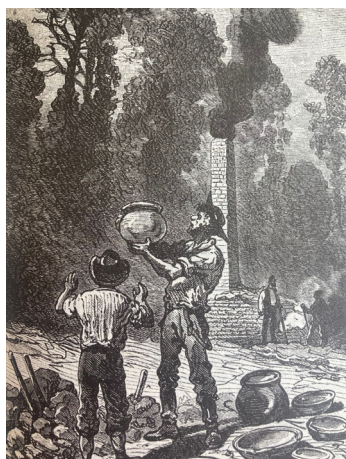
D. FRAGMENTS

Lai nu kā tas būtu, bet nabaga radījums bija rāms un bēdīgs. Vai viņa rāmums nebija tikai ārējs? Vai viņš neskuma tāpēc, ka bija ieslodzīts? Uz to vēl nekā noteikta nevarēja atbildēt. Taču jādama, ka, redzēdams tikai zināmus priekšmetus un norobežotā apkārtnē, dzīvodams kolonistu sabiedrībā, labi paēdināts un apģērbts un bez jebkādam rūpēm, viņš pamazām pārveidosies. Bet vai jaunā dzīve viņu pārradīja pašā būtībā vai arī viņš tikai, lietojot šo visparastāko vārdu, kā kustonis “pierada” pie sava kunga? Tas bija svarīgs jautājums, ko Sairess Smits gribēja atrisināt pēc iespējas ātrāk, taču viņš neuzmācās savam slimniekam – jo viņa acīs svešais patiešām bija tikai slimnieks. Vai viņš kādreiz pilnīgi izveseļosies?

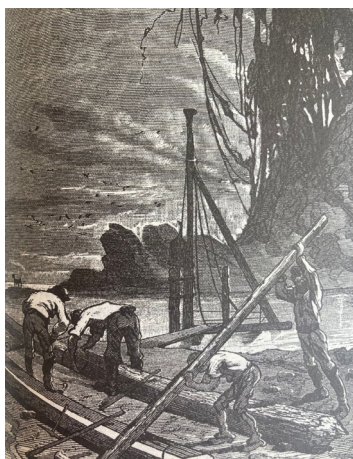
(Žils Verns, “Noslēpumu sala”)

1.

2.

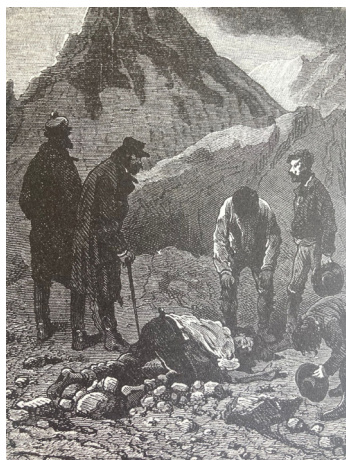
3.

4.

5.

6.

Attēli: Verns, Ž. *Piedzīvojumu sala*. Ž. Ferā ilustrācijas. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 637 lpp.

5. Izmanto prognozēšanas metodi un izveido loģisku iespējamo notikumu attīstības gaitu, sakārtojot gan attēlus, gan romāna fragmentus tā, lai tie veidotu saprotamu un secīgu sižetu! Ja vēlies, vari numurēt attēlus un teksta fragmentus!

<i>Paraugs</i>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
<i>7. attēls</i>										

6. Raksturo romāna tēlus, izmantojot pieejamo informāciju (attēlus un teksta fragmentus)! Neaizmirsti par tro-piem jeb mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem!
7. Esi radošs! Izdomā un pastāsti klasesbiedriem, kāda varētu būt romāna *kulminācija* un *atrisinājums*!
8. Veido sava ceļojuma maršrutu pasaules kartē! Radi savu romāna uzmetumu vai piedzīvojumu karti! Atceries, ka katrā ģeogrāfiskajā punktā jānotiek kādam piedzīvojumam!
9. Pāru darbs. Iepazīsties ar klasesbiedra veidoto maršrutu! Pārrunājiet, kas izveidotajā maršrutā atbilst piedzī-vojumu romānam un kas būtu uzlabojams!
10. Gatavojoties lasītāju semināram klasē, patstāvīgi izlasi romānu “Noslēpumu sala” vai iepazīsties ar romāna ekranizāciju un/vai animāciju!
11. Veido prezentāciju par izlasīto daiļdarbu un sagatavo mutisku stāstījumu par Ž. Verna romānu! Pirms stāstī-juma noteikti iepazīsties ar vērtēšanas kritērijiem!

Klasesbiedru stāstījums par "Bērnu žūrijas" daiļdarbu. Vērtēšanas kritēriji

Vārds(i), uzvārds(i), daiļdarbs (nosaukums)	Dažādi izteiksmes līdzekļi, ir radītas daudzveidīgas literārā darba interpretācijas (aktiermāksla, mūzika, citas mākslas) (1–5 p.)	Ir atklāta daiļdarba ideja, būtiskākās tēmas un/vai problēmas, jēgpilns vēstījums (1–5 p.)	Priekšnesums ir aizraujošs, klausītājam tiek radīta noturīga interese par daiļdarbu (1–5 p.)	Uzstāšanās kultūra, valoda, stāja, žesti, mimika, izdales materiālu kvalitāte (ja tādi ir), pareizrakstība (ja ir iespēja novērtēt), pareizrūna (1–5 p.)	Punkti kopā (1–20 p.)

Avoti

- Auziņa, I., Šalme, A. *Latviešu valodas prasmes līmeņi: augstākais līmenis C1 un C2*. Vadlīnijas. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2016, 76 lpp. Pieejams: https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2019/10/C1_C2_Prasmes_limeni.pdf
- Bekers, K. *Bilingvisma un bilingvālās izglītības pamati*. Rīga: Nordik, 2002, 341 lpp.
- *Bilingvālā izglītība un CLIL*. Latviešu valodas aģentūra. Pieejams: <https://maciunmacies.valoda.lv/bilingvala-izglitiba-un-clil>
- *CLIL jeb mācību satura un valodas integrēta apguve: ietvari, pieredze, izaicinājumi*: populārzinātnisku rakstu krājums. Atb. red. M. Burima, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2019, 184 lpp.
- *CLIL jeb mācību satura un valodas integrēta apguve: izglītības paradigmas maiņa*: populārzinātnisku rakstu krājums. Atb. red. S. Lazdiņa, Nr. 3. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2015, 256 lpp.
- Jonāne, L. *Daudzveidīgo jautājumu – atbilžu metode*. Rīga: LU, 2011. Latvijas Universitātes projekts “Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu kompetences paaugstināšana”.
- Kroker, B. *Bilingualer Unterricht: Vorteile und Herausforderunge*. Pieejams: <https://www.betzold.de/blog/bilingualer-unterricht/>
- *Literacy Teaching Toolkit Introducing new terminology and vocabulary*. Victoria State Government. Department of Education. Pieejams: <https://www.education.vic.gov.au/school/teachers/teachingresources/discipline/english/literacy/Pages/introducing-new-terminology-and-vocabulary.aspx>
- *PORTFOLIO mācību jomu satura un latviešu valodas integrētai apguvei*. Metodisks līdzeklis pamatzglītības un vidējās izglītības skolotājiem. Rīga: Latviešu valodas aģentūra. Pieejams: https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2021/02/LVA_A4_rokasgraamata_PORTFOLIO_2202.pdf
- Šalme, A., Auziņa, I. *Latviešu valodas prasmes līmeņi: pamatlīmenis A1, A2, vidējais līmenis B1, B2*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2016, 232 lpp. Pieejams: https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2019/10/A1_A2_B1_B2_Prasmes_limeni.pdf

**DOMĀT.
DARĪT.
ZINĀT.**

Valsts izglītības satura centra īstenotā projekta "Kompetenču pieeja mācību saturā" mērķis ir izstrādāt, aprobēt un pēctecīgi ieviest Latvijā tādu vispārējās izglītības saturu un pieeju mācīšanai, lai skolēni gūtu dzīvei 21. gadsimtā nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes.

Projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 Kompetenču pieeja mācību saturā

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ